

ARKEOLOJİDE URFA
(ARKEOLOJİK ARAŞTIRMALAR IŞIĞINDA URFA)

Dr. Bahattin ÇELİK

**Şanhurfa Valiliği
İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları**

Şehir Kitaplığı Dizisi:50

ISBN: 978–975–585–992–7

Yayın Koordinatörü

Selami YILDIZ

Editör

Mehmet Sait RIZVANOĞLU

Yayın Kurulu

Selami YILDIZ

Mehmet Sait RIZVANOĞLU

Bayram SOYKAN

Aydın ASLAN

Yayın Hakkı

Bu eserden iktibas yapılırken,
dipnot veya bağlaç usulü kaynak gösterilmeden yararlanılamaz.

Kitabın hukuki sorumluluğunun tamamı yazarına aittir.

Baskı-Cilt

Fsf Printing House

Bağlar Mevkii Firüzköy Cad. No:44 Avcılar

İstanbul, 2008

*Bu kitabın
Sevgili eşiim Hatice Tanyazılı Çelik
ile Oğlum Mehmet Sadri Çelik’e
ithaf ediyorum.*

III ÖZGEÇMİŞ

1968 yılında Şanlıurfa’da doğdu. İlk ve orta öğrenimini aynı yerde tamamladı. 1995 yılında, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Klasik Arkeoloji Bölümü’nden mezun oldu. 1996 yılında Harran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı’na Araştırma Görevlisi olarak girdi. 1998–1999 yılları arasında Almanya Erlangen-Nürnberg Üniversitesi, Ur und Frühgeschichte bölümünde bir yıllık Prehistorya ile ilgili çalışmalar yaptı. 2005 yılında, Hacettepe Üniversitesi Arkeoloji Bölümü’nde doktorasını tamamlayıp Dr. unvanı aldı. 2006 yılından bu yana Yrd. Doç. Dr. unvanı ile Harran Üniversitesi Arkeoloji Bölüm’ünde öğretim üyeliği görevini yürütmektedir. Evli ve bir çocuk babasıdır.

IV

İÇİNDEKİLER

KİTAP KİMLİK BİLGİLERİ	II
ÖZGEÇMİŞ	IV
KISALTMALAR	XX
TAKDİM	XXI
ÖNSÖZ	XXIII
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	1
1.Urfa Bölgesinin Arkeolojideki Yeri	1
2.Urfa Kronolojisine Genel Bir Bakış	2
A.Yontma Taş Devri (Paleolitik Devir)	2
B.Cıralı Taş Devri (Neolitik Devir)	3
C.Bakır Devri (Kalkolitik Devir)	5
D.Tunç Devri (Bronz Devri)	7
E.Demir Devri	9
F.Helenistik Devir	10
G.Roma Devri	11
H.Bizans Devri	11
İKİNCİ BÖLÜM	12
1.Urfa İlinde Yapılan Arkeolojik Kazı ve Araştırmaların Tarihçesi	12
A.Urfa Merkez İlçede Yapılan Arkeolojik Kazı ve Araştırmalar	13
Urfa Kenti ve Civarı Üzerine Yapılan Araştırmalar	13
Urfa Kalesi	13
Kırk Mağara	14
Ulu Camii Kazısı	14
Urfa-Yeni Mahalle (Bahıklığöl Höyüğü)	15
Çamlık Parkı	15
Urfa Merkez Civarı	15
Külaflı Tepe	16
Şıh Mahsut (Maksut/Mesut)	16
Deyr Yakup	17
Karaköprü	17
Gölpınar	17
V	
Edene (Gürpınar)	18

Büyük Keşişlik (Büyük Alanlı) Köyü	19
Büyük Tülmen (Tilmen) Höyük	19
U 51/5	19
U 51/6	20
Karaharabe	20
Bedri İbo Tepe	20
Halil Ali Tepe	20
Maşuk Köyü Civarı (Şanlıurfa Yöresi)	21
Ulubağ	21
Göktepe	21
Aşağı Şeyek / Şebek (Sefalı)	21
Göbekli Tepe Ziyareti	23
Gürcütepe Höyükleri	24
Kazane / Gazne (Konuklu)	25
U 52/5 (Kızlar / Küzler Tepe Höyük)	27
Yeniköy / Yeni Köy	27
Hancıgaz	27
Çamurlu Tepe	27
Külünçe (Omurca)	27
Taşbasan	28
Sultantepe (<i>Huzirina</i>)	28
Kap (Tepedağ)	29
Ambar Tepe (Ambartepe)	29
Çiftlik Tepe (Turluk)	29
Abdullah Özkan Tarlası	30
Başgöze (Turluk)	30
Kab / Kab Köyü	30
Elhan	30
Kurucuk	30
Köprülük	31
Harbi Koşa Höyük	31
Kaynak (Kaynaklı)	31
Özlü	31
Küpeli (Gürda)	31
Bakışlar (Küçük Celle / Çello)	32

Omuroba / Çerbeşli (Mehmet Direk Tarlası)	32
Tığlıca	32
El Meleh (Yaşar Köyü Civarı)	32
Bakırtaş (Şıhrıh)	32
Doğramacı (Naccar)	33
Bulduk	33
Rücum Haco	33
Üzerlik	33
Yedi Yol / Resmel Hamar	
(Hacı Mahmut Dağyutan Tarlası)	33
Toruç	34
Şeuri Yıldırım Mezrası (Şeuri Köyü)	34
Taşlıca	34
Keçi Kıran / Keçikıran (Çığran)	34
Tokoğlu (Mizyet)	34
Eski Sumatar	35
Yamaçaltı (İbgedid / Tel Bağdat)	35
Ulucanlar (Hanu Bade / Nakıphan)	35
Hasantepe	35
Akdilek (Tel Mihriz)	35
Zibe Sezai Hammavi Tarlası	36
Tuzluca (Şoraca / Şorluca)	36
Kırklar (Büyük Celle / Çello)	36
Kazıklı Tepe (Kazuk Tepe)	36
Atatürk Köyü (Seksen Ören-Suveren)	36
Görenler (Tel Avar)	37
Edelyi (Delye)	37
Vergili (Büyük Rüsum / Büyükrüsum)	37
Kubacık / Kabacık (Kubbe Cuh)	37
Kırmızı Tepe (Başören / Tel Hamar)	37
Battal (Mezarlık Tepe)	38
Yazılı Kavak (Taşlık Tepe)	38
Boydere	38
Kıyas	38
VII	
Yarımsu (Şıh Hattap Köyü)	38

Süpürgelik Tepe	39
Horoz / Horoz Köy (Ziyaret Tepe)	39
Taş Ocakları	39
Pırpır	39
Tel Yirci (Mehmet Haluk Akyüz Evi)	39
Boztepe / Bozsarmiyeye (Tepedibi Köyü)	40
Çanakçı (Çınkıravi)	40
Mamuca	40
Mamuca Resim Tepe Mevkii	40
Emirler (Çaruk Tepe)	40
Güzel / Güzel Köy (Teybe Curuk)	41
Anaz (<i>Duru</i>)	41
Gülveren (Bozdoğan)	41
Resimhan Mevkii (Mustafa Karaca Tarlası)	41
Mamos Tepe	42
Gelincik (Açmalı / Arapoku Mezrası)	42
Ozanlar (Hacıhasan)	42
Keserdede	42
Günbalı (Arapoğlu)	42
Köprülü Höyük	43
Sogmatar (Yağmurlu)	43
Resulyan Höyük	43
Turluk (Bozik)	44
Altıntepe (El Faris Tepe / Resmeldehep)	44
Kız Tepesi	44
Ozanlar (Hacıhasan)	44
Baltaş (Çoban-Bağış)	44
Sırrın (Sırın) Höyük	44
B.Akçakale İlçesinde Yapılan Arkeolojik	
Kazı ve Araştırmalar	45
Koruklu Tepesi	45
Bilece (Cumanbey)	45
Deleftepe	45
Mahmut Gündoğan Tarlası (Kırmıtlı Köyü Civarı)	46
VIII	
Sağlam Havşan Mevkii	46

Geçittepe (Gırbet)	46
Yukarı Cinpolat	46
Mesudiye	46
Uğraklı	47
Karatepe (Tel Esvet)	47
Salıkuyu	47
Aşağı Beğdeş /Beydaş (Tel Fiddan Davut)	47
Yukarı Beğdeş / Beydaş (Tel Fiddan in Muhaymit)	47
Dorum Ali (Dorumali)	48
Donandı Köyü Mezarlığı	48
Erdemler	48
Köseören	48
Burhan Tepe (Sınır Gören / Sınırgören Köyü)	48
Nusretiye (Şehit Nusret Bey)	49
Mermer	49
İşgören (El Musayıp)	49
Halil Tarlası	49
Taylıca (Hırbet-ül Hasso)	49
Kara Tarla	49
Hoyun (Keçili Elihvan)	50
Hırbetabit	50
Yukarı Deren (Deran)	50
Aşağı Deren (Deran)	50
Sakça (Garbi Hırsız At)	50
İsmail Dirik Karakolu	51
Öncül	51
Kapaklı (Cife)	51
Hamdi Tepe	51
Yalınlı (Körte) Mahallesi	51
Salihler	52
Bakacak	52
Zorlu (Harbed Eşşedo)	52
Zorlu Köyü Köşe Mevkii	52
Gentari	52
IX	
Şarki Hırhız At	52

Yeşerti (Kubbe Hıdır)	53
İkizce (Memduh Eryılmaz Tarlası)	53
Garparıcan (Yukarı Arıcan)	53
Ekinyazı	53
Aşağı Gülveren	53
(Harap Selim / Aşağı Harbetilselim / Sağlım)	53
Bolatlar (Şıh Yakup)	53
Hacı Ekber (Hacıekber)	54
C.Birecik İlçesinde Yapılan Arkeolojik Kazı ve Araştırmalar	54
Askerin Tepesi	54
Hamami Mevkii	55
Şavi Höyük 1	55
Gre Virike	55
Gre Virike Yanı	56
Akarçay Tepe	56
Akarçay Höyük	57
Akarçay Yanı II. Yerleşme Yeri (Akarçaytepe 2)	57
Mezraa Höyük	58
Mezraa Teleilat	58
Zeytinli Bahçe Höyük	59
Zeytinlibahçe Cıvarı 1	59
Fıstıklı Höyük	59
Karababa	60
Kabir Höyük	60
Gökeşme Höyüğü	60
Ev Yamacı	60
Ünsal Höyük	60
Eski Beyaz Harabe	60
Yuvacık Höyük	61
Haydarahmet Höyüğü	61
Kısakuyu Höyüğü	61
Aratdağı Höyük	61
Kale Höyük	61
Kurucahöyük	62
X	
Eskiharabe	62

Çingen Harabesi	62
Han Höyük	62
Diktepe Höyüğü	62
Eski Harabe II	62
Akçakuyu	63
Eski Çoğan Mevkii	63
Cin Deresi	63
Bentbahçesi	63
Mengelli Höyük	63
Arslanlı Höyük	63
Sınır Tepesi	64
Tilfar Höyük	64
Höyükli Tarla	64
Gre Hazne	64
Kırmızı Dere Mevkii	64
Gırlavik Höyüğü I	64
Gırlavik Höyüğü II	65
Gre Kuştian	65
Karakız Höyük	65
Gre Gavuran	65
Şahinler Mahallesi Karşısı	65
Habip Tepesi Eteği	65
Kızmağarası Höyüğü	66
Değirmen Höyük	66
Küçük Kale Tepe	66
Camuz Tepe	66
Tiladir Tepe	66
Harabebezikan	67
Hacnebi Höyük (Hacnebi Mezarlığı)	67
Hacnebi Cıvarı 1	68
Söğürtlen	68
Böğürtlen	68
Akpınar Çarçık Mevkii	68
Tilmusa Höyük	68

Bent Bahçesi Höyük	69
Apemeia Höyük	69
İncesu Deresi Çevresi	15 Höyük 70
Surtepe Höyük	70
Tilvez Höyük	70
Şavi Höyük	71
Karapınar Höyük	71
Körce Mevkii	71
Viran Harabeler	71
Kanlı Hasan Dağı Yamacı	71
Koltuk Meriç Tarlası	71
Boztarla Tarlası 1	72
Boztarla Tarlası 2	72
Boztarla Tarlası 3	72
Caminin Fıstıklığı	72
Tilvez Düz Yerleşmesi	72
Tilöbür (Tilobur) Höyük	72
Cuma Tepesi	73
Altınova Köyiçi Höyüğü	73
D.Bozova İlçesinde Yapılan Arkeolojik Kazı ve Araştırmalar	73
Karmitli Höyük	73
Almalık Tepe	74
Büyük Tepe	74
Uluk Mevkii	74
Hasimetre Bağları Yerleşimi	74
Hasimerte Bağları Sırtı	75
Tatarhöyük	75
Kirli Mevkii	75
Sepet Harabesi	75
Cin Deresi (Cin Değirmeni) Mevkii	76
Söğüt Tarlası	76
Torç Tepe	76
Biris Mezarlığı	77
Cümcüme Köyü	77

Cümcüme Köyü Çevresi Höyükler: C-Höyük 78

Cümcüme Yerleşme No:6 78

Cümcüme Çevresi: 11,25 ve 42 Höyük 78

Şaşkan Büyüktepe Höyüğü 79

Şaşkan Küçüktepe Höyüğü 79

Harabe Hacıyan 79

Değirmen Harabesi 80

Dokuzköy Harabesi, 80

Koçtarlası 80

Kurban Höyük 80

Höyük Mevkii 81

Geçitbaşı (Arapkantara) Höyük 81

İncirliktepe Höyüğü 81

Develik Sırtı Yerleşmesi 82

Akçahisar Höyük 82

Yaylak Höyük 82

Yashca Höyük 83

Lidar (Dikili) Höyük 83

Bozova Höyük 84

Deykül Tepe 84

Arıkök Höyük 84

Titriş (Bahçeli) Höyük 84

Beyaz Tarla Düz Yerleşme Alanı 85

Tanım Deresi Yerleşimi 85

Beyaz Kaya Mevkii 85

Kumartepe 86

E.Ceylanpınar İlçesinde Yapılan Arkeolojik

Kazı ve Araştırmalar 86

Abbes 86

Gir / Tell-Tepe 86

Khırbet Aynsıraç (Saraççeşme) 87

Helleobello (Yukarı Taşalak) 87

Sorkah 87

Mıdic (Mıdıç Mevkii) 87

XIII

Kartal (Kartal Köyü / Mevkii)

87

Aşağı Tell Arbit	88
Kasr el-Esved	88
F.Halfeti İlçesinde Yapılan Arkeolojik	
Kazı ve Araştırmalar	88
Yukarı Göklü Beldesi	88
G.Harran İlçesinde Yapılan Arkeolojik	
Kazı ve Araştırmalar	89
Harran	89
Tozluca Köyü	97
Şahinalan	98
Aklar Köyü	98
Yukarı Yarımca	98
Aşağı Yarımca	98
Öncüler (Kayde)	98
Küçük Hedbe	99
Büyük Hedbe	99
Tell İdris	99
Sütlüce (Tel Halip)	99
Uzunyol (Köran)	100
Tel Magrum	100
Tel Mahruk	100
Seferköy Höyük	100
Varhalan (Tel Ganem)	100
Halava	101
Kayaca	101
Altılı	101
Andaç (Hora)	101
Meydankapı (Hizan Höyük)	101
Algılı (Bıraburgeç)	102
Evciler (Ümitvere-Garbımeşrefe)	102
Uzuntepe (Resmel Tuele)	102
Aydınlar (Gize)	102
Bulgurlu / Bılgırlı (Medin Tül Far)	102
Akçalı (Sitçe)	102

XIV

Çolpan (Şuvat)

103

Gettaş 103	
Avlak (Resmel Seyt) 103	
Erdem (Masture) 103	
Kubiye 103	
Matha Mehmet Özyavuz Tarlası 104	
Ersüm Mevkii Mehmet Özyavuz Tarlası 104	
Gürgelen (Resmel Fet) 104	
Aralı (Şemsettin) 104	
Eburcin (Arınmış) 104	
Resimtepe (Hora-Andaç Köyü) 105	
Aydınlı Yaşar Fındık Tarlası 105	
Selalmaz (De Afek) 105	
Oğlaklı (Ebu Hamiş) 105	
Bağra (Müreycip) 105	
Şeyh Nebi 105	
Çemre (Duran) 106	
Çağbaşı 106	
Bellitaş (Telle Çime) 106	
Yardımlı (Nassar) 106	
Eski Harran 107	
Balıca 107	
Arayt (Minare Köyü Mevkii) 107	
Örtülü (Tirem Se) 107	
Minare Köyü 107	
Minare Ahmet Aslan Tarlası 108	
Suvacık / Savacık 108	
Buğday Kuyusu 108	
Yayvandırık (Resmel Uğla) 108	
Alancık (Yünlüce-Tel Ganem) 108	
Arıklı (Tilkicik) 109	
Şükürali 109	
Sıralı (Tel Nasr) 109	
Buldum (Çeberli) 109	
Buğdaytepe (Tel Hint) 109	

XV

Köyeştepe (Bükdere-Er Hayat)	
------------------------------	--

110

Kılıçlı (Tell Seyf)	110
Geçitli (Kantara Ginetre)	110
Köyceğiz (Hirbetül Salih)	110
Demirci (Bir Hassa)	110
Bağiye Tepe (Balkır Köyü)	111
Balkır (Resmel Şaban)	111
Balgat (Tell Hadar)	111
Parapara	111
Küplüce (Tel İşnan)	111
Darıca	112
Sağlam Havşan Mevkii (Hirbet Setto)	112
Bozyazı	112
İmam Bakır (İmambakır)	112
Tahılalan (Maruda)	112
Kökenli	113
Serince / Sehrince (Omurca)	113
Çuhalmırgebesi	113
Karacurun	113
Şekertepe Mehmet Aktar Tarlası	113
Telediriç Tepe (Tilkili)	114
Ömertepe	114
H.Hilvan İlçesinde Yapılan Arkeolojik	
Kazı ve Araştırmalar	114
Nevali Çori	118
Aslanlı (Aslanlu)	119
Keluşk Höyüğü	120
Burhan / Beddun Höyük	120
Çekiş Sırtı	120
Torçık Mevkii	121
Hiralla Harabesi	121
Estağfurullah	121
Eğirbük Mevkii	121
Tavuk Çay	122
Göktepe Höyük	122

Ambar Harabesi	122
Sugeçen (Meyan / Meyane) Höyük	123
Süleymanbey Harabesi	123
I.Siverek İlçesinde Yapılan Arkeolojik Kazı ve Araştırmalar	123
Siverek Höyük	124
Çeltök (Çeltikköy)	124
Haçgöz / Hacıgöz (Yeşilçat)	124
Kazo Höyük	125
Çomak Höyük	125
Karacadağ	126
Karakoyun	126
Taşlık (Aşağı Taşlı) Köyü	126
Çavi Tarlası	127
Hassek Höyük	128
Toprakkale Höyük	129
J.Suruç İlçesinde Yapılan Arkeolojik Kazı ve Araştırmalar	129
Taşlıhöyük	129
Toptepe	130
Karahöyük	130
Haramsar (Akdoğu Mahallesi)	130
Sadık Çelik Tarlası	130
Durre	130
Mişyan Değirmeni	131
Hamigelo Çortuk	131
Aşağı Bostancı	131
Yukarı Bostancı	131
Yanaloba (Zeveşkar)	131
Dokuluk Tepe	132
Yağışlı (Mihran/Mirhan)	132
Höyüktepe (Ölçektepe/Timinali)	132
Üçtepe Höyük I	132
Üçtepe Höyük II	132

El Vezir Höyük	133
Hayrat Mevkii	133
Kıraçtepe	133
Giriktepe (Dumlukuyu)	133
Aligör (Onbirnisan)	134
Taviktepe	134
Tiltin	134
İncirli Tepe	135
Tintin (Köyiçi)	135
Haraban	135
Şeyhis	135
Kırıkhan (Saygan)	135
Yurtçiçeği	136
Akure	136
Derviş Hammaç Tarlası	136
Kızılhöyük (Kozluk)	136
Yolboyu	136
Zeki	137
Şehitlik Sırt	137
Aşağı Cinnik	137
Aşağı Karıncalı	137
Yukarı Karıncalı	138
Daban	138
Yeğen (Eski Ören)	138
Misacerik	138
Değirmen Han	138
Sarım	139
Kersan	139
Makuş	139
Tilal Höyük	139
Uysallı	139
Kovalı	139
Tokçalı	140
Binathı	140

Kurutepe	140
Külekli	140
Yıldız	140
Tavşan	141
Küçük Tokçalı	141
Mahmut Demir Tarlası	141
Özgören	141
Kapucu 1	141
Kapucu 2	141
Tilveser 1	142
Tilveser 2	142
Tilveser 3	142
Tilveser 4	142
Höyükyanı	142
Sağlar	142
Özlüce (Kastonik)	143
Köşhan 1	143
Köşhan 2	143
Kaynakça	143
Küçükköprü (Tilaynter)	143
Büyükkendirci Höyük (Büyük Atmanek)	144
Küçükkendirci Höyük (Küçük Atmanek)	144
Çaykara (Masara)	144
Alanyurt (Zahvan)	144
Mertismail	144
Tümsekli (Tulitik)	144
Kaksan (Kaskan)	145
Davalı	145
Balaban (Balabankölik)	145
Gömmekuyu	145
İzci	145
K.Viranşehir İlçesinde Yapılan Arkeolojik Kazı ve Araştırmalar	146
Viranşehir'de Araştırılmamış Höyükler:	146

Tell Said	147
Yukarı Tell Arbit	147
Gre Sirt	147
Karatepe	147
Yaban	148
Kele	148
Tell Tarik	148
Atşana (Adşana / Elgin / Elgün)	148
Ernabi	148
Tell Hınne	149
Karakuziye	149
Zibini Höyük	149
Birimi Höyük	149
SONUÇ	150
SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA	152
FOTOĞRAFLAR	167
FOTOĞRAF LİSTESİ	168

XX

KISALTMALAR

a.g.e	Adı geçen eser
bkz.	Bakınız
Ed./Eds.	Editör / Editörler
G.Ö.	Günümüzden Önce
Lev.	Levha
M.Ö.	Milattan önce
M.S.	Milattan sonra
Pl.	Plate (Resim)
Res.	Resim
v.d.	Ve diğerleri
yy.	yüzyıl

XXI
TAKDİM

Şanlıurfa, 11.500 yıllık tarihi geçmişi, coğrafi konumu, ticari İpekyolu üzerinde olması, Doğu ile Batı arasında kavşak noktasında bulunması sebebiyle, stratejik öneminin yanı sıra din, kültür ve medeniyetlerin bulunduğu bir çekim merkezi olmuştur. Bu özelliklerinden dolayı tarihi gelişim sürecinde, üzerinde birçok bağımsız devlet ve beylik kurulmuş ve birçok uygarlığa beşiklik etmiştir. Tarih boyunca dünyanın en verimli toprağına sahip Şanlıurfa, bu yönü ile bir tarım şehri olmuştur. Şehrin bu birikimini göz önünde bulunduran Türkiye Cumhuriyeti, tarihinin sürdürülebilir en büyük projesi olan GAP’ı uygulamaya sokmuş ve Atatürk Barajı ile Şanlıurfa’yı ticaret ve kültürün yanında bir de tarım ve sanayi şehri yapmıştır. Şanlıurfa, çok tanrılı inançların yanı sıra birçok peygamberi bağrından çıkarmış, birçok peygamberin uğrak yeri olmuş ve bu yüce insanlara ev sahipliğı yapmış bir şehirdir. Üç semavi dinin ata olarak kabul ettiğı Hz İbrahim, bu topraklarda doğmuş, Hz İsa bu şehri kutsamış ve bu yüzden şehir, “İnançlar Diyarı” ve “Peygamberler Diyarı” olarak anıla gelmiştir. Özellikle Hz. İbrahim ve Hz. Eyyub peygamber ile özdeşleşmiştir. Şanlıurfa, Urfa Akademisi ve tarihi Harran Üniversitesi’nden yetişen âlimlerin eserleri ile Batı Medeniyetinin oluşumuna büyük katkı sağlamış; ilim, felsefe ve sanatta modern Batı Düşüncesini etkilemiştir...

Şanlıurfa, sahip olduğı kültürel mirası ile kültür ve inanç; Karacadağ Kayak Merkezi ile kış; Karaali Kaplıcaları ile termal; Atatürk Barajı’nda yapılan su sporları ile turizm çeşitliliğı açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Harran-Eyyubnebi Turizm yolu güzergâhı üzerindeki Şuayb Antik Şehri, ismini Şuayb peygamberden alır. Kaya mezarları, kesme taşlardan inşa edilmiş mimari yapıları ve halk arasında Şuayb Peygamber’in ibadetgâhı olarak bilinen mağara, ilgi odağı haline gelmiştir. Hz. Musa’nın ŞuaybAntik Şehri’nde, Hz. Şuayb ile görüştüğü, Hz. Şuayb’ın yanında uzun bir süre çobanlık ettiğı, mucizevî asasını burada Şuayb Peygamberden aldığı, yanı başındaki Sogmatar Antik Şehri’nde Şuayb Peygamberin kızları ile karşılaştığı kuyu olduğı ve bu yüzden Bir-i Musa yani Musa Kuyusu diye adlandırıldığı rivayet edilir.

Harran-Eyyubnebi Turizm yolu güzergâhı üzerindeki Sogmatar Antik Şehri bir kült merkezidir. Yıldız, ay, güneş ve gezegenlere tapınmanın yaşandığı önemli bir mekândır. Aynı güzergâhtaki Han el-Ba’rur Kervansarayı, Şuayb Antik Şehri ve Eyyub Peygamberi bağrında saklayan Eyyub Nebi Beldesi en önemli turistik yerlerdir. Şanlıurfa, çok tanrılı inançların yanı sıra birçok peygamberi bağrından çıkarmış, birçok peygamberin uğrak yeri olmuş ve bu yüce insanlara ev sahipliği yapmış bir şehirdir. **Hz. İbrâhim**’in doğduğu ve ateşe atıldığı, **Hz. Lût**, **Hz. İshâk**, **Hz. Ya’kûb**, **Hz. Yûsuf**, **Hz. Eyyûb**, **Hz. Elyesâ’**, **Hz. Şuayb**, **Hz. Mûsâ**’nın bu bölgede yaşaması, **Hz. İsâ** (a.s.)’nın bu şehri kutsaması ve peygamberlerin makamları, bu târihî şehrin, **“Peygamberler Şehri”** veya **“Peygamberler Diyarı”** adıyla anılmasını sağlamıştır. Tarihsel birikimi ile birçok medeniyete beşiklik eden bu şehir; din, dil, ırk, kültür ve **medeniyetlerin buluştuğu, kaynaştığı, bir hoş görü şehri**; dantel dantel işlenen Urfa taşı ile yapılmış han, hamam, konak ve evleriyle, geleneksel el sanatları, mutfak zenginliği ve damak lezzeti, dünyaya nam salmış musiki ustaları, yaşanan ve yaşatılan otantik ve mistik yapısıyla **Kültür ve Folklor Şehri**, Atatürk Barajı, Uluslararası Hava Limanı ve verimli toprağı ile **Tarım ve Sanayi Şehridir...**

Peygamberler şehri bu peygamberlere ait makam ve türbeler ile **İnanç ve Kültür Turizmi**; Karacadağ Kayak Merkezi ile **Kış Turizmi**, Karaali Kaplıcaları ile **Termal Turizmi**, Karacadağ ve Tek Tek Dağları’ndaki bitki örtüsü ile **Yayla Turizmi** ve hayvanları ile **Av Turizmi**, Atatürk Barajı ve Halfeti İlçesi ile **Su Sporları Turizmi**, Ceylan, At, Kelaynak, Keklik ve güvercinleri ile **Ornitoloji Turizmi** ile önemli bir şehirdir.

Yolunuz Mutlaka Bu Şehre Düşmeli...

Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğümüzün 2006 yılında projelendirdiği “Şehir Kitaplığı Dizisi” yayınları kapsamında yayınlanan **“Arkeolojide Urfa”** adlı bu çalışmaya emeği geçenlere teşekkür eder, başarılar dilerim.

Yusuf YAVAŞCAN

Şanlıurfa Valisi

ÖNSÖZ

Arkeolojik buluntular bir bölgenin tarihi, sosyal, kültürel ve ekonomik yapısına ışık tutmakta yardımcı olan unsurlardan biridir. Şanlıurfa Bölgesi’nde yapılan arkeolojik kazılarda farklı dönemleri temsil eden buluntular ele geçmiştir. Bölgede yeralan dönemler; Paleolitik (Yontma Taş devri), Neolitik (Cılalı Taş devri), Kalkolitik (Bakır devri), Tunç (Bronz devri), Demir devri, Roma, Bizans ve İslami dönem şeklinde sıralanabilir.

İlk çağlarda yabani hayvanların göç yollarının üzerinde bulunması ve otlak alanlarının yoğun olması sebebiyle kendini ön plana çıkaran Urfa Bölgesi, özellikle Cılalı Taş devrinde yoğun bir iskân görmüştür. Cılalı Taş devri yerleşimi veya kült yerleri olarak bilinen Göbekli Tepe, Nevalı Çori, Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Hamzan Tepe, Karahan Tepe, Sefer Tepe, Akarçay Tepe ve Mezra Teleilat gibi yerleşimlerin varlığı bunun en iyi kanıtıdır.

Son yıllarda yapılan yüzey araştırmaları sayesinde, Bakır devrinin başlangıç evresi olarak kabul edilen Halaf döneminin de Harran Ovası merkezli olduğu ve buradan yayılım gösterdiği yönünde kanıtlar elde edilmiştir.

M.Ö. III. binde, Harran yerleşimi önemli bir kült merkezi olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle, Ay Tanrısı Sin için yapılmış olan *E-Hul-Hul* tapınağı döneminin en önemli kült merkezlerinden biridir. O dönemde yapılan bütün büyük antlaşmaların tasdiki Harran’da bulunan *E-Hul-Hul* tapınağındaki din adamlarınca yapıliyordu.

İsa Peygamber’in tarafından kutsandığı varsayılan Edessa (Urfa) kenti Erken Bizans devrinde önemli bir konuma sahiptir. İsa Peygamberin Abgar kralına mektubu ve bununla birlikte gelişen Kutsal Mendil Efsanesi, Urfa’yı Hristiyanlar için kutsal bir kent haline dönüştürmüştür.

M.S. 7. yüzyılın ilk yarısında, Halife Ömer döneminde İslam egemenliği altına girmiş olan Urfa ve çevresi, Emevi döneminde de cazibesinden bir şey kaybetmemiş, özellikle son dönemde Emevilerin merkezi haline gelmiştir. Emevilerden sonra bölgeye Abbasiler, Haçlılar, Selçuklular, Zengiler ve Eyyubiler hâkim

olmuştur. Bölge, Moğol saldırıları ile büyük bir duraklama devrine girmiş, hatta bu saldırılarda Harran yakılıp yıkılmıştır.

Urfa Bölgesi, Yakındoğu kültürünün tüm evrelerini içinde barındıran bir özelliğe sahiptir. Bölge konumu itibarıyla hem hayvanların göç yolları hem de insanların ticaret yolları üzerinde bulunmaktadır. Bu nedenle bölge, ilk çağlardan buyana sürekli yoğun iskân görmüş ve hem kültürel hem de ekonomik açıdan zengin dönemler geçirmiştir.

Urfa’nın günümüze ulaşan tarihi mirasını korumak hepimiz için bir zorunluluktur. Kentimizin kimliğini tam olarak oluşturmak istiyorsak toprak üstündeki ve altındaki eserlerimizi korumak öncelikli görevimiz olmalıdır. Elinizdeki bu çalışma, tarih öncesinden başlayarak bölgenin tarihi, siyasi, sosyal ve kültürel yapısını aydınlatan, yüzey araştırmaları ve arkeolojik kazıların dönemlerine göre toplu bir değerlendirme ve aynı zamanda bir derlemesi niteliğindedir.

Bu kitabın hazırlanmasına katkı sağlayan sanat tarihçi Sait Rızvanoğlu’na en içten teşekkürler. Kitabın basılmasına öncülük eden, fotoğrafları temin edip bu çalışmada kullanılmasını sağlayan, Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürü Selami Yıldız ve ekibine de ayrıca teşekkür ederim.

Bahattin ÇELİK

Şanlıurfa 2008

Giriş

Güneydoğu Anadolu Bölgesi içindeki özel konumu nedeniyle sürekli olarak iskâna sahne olan Urfa bölgesi; 36–38 boylam dereceleri arasında olup, kuzeybatı ve güneyinde Fırat, doğusunda ise; yine Fırat’ın kollarından biri olan Habur ırmağı ile sınırlandırılmıştır. Doğusunda Mardin, batısında Gaziantep, kuzeybatısında Adıyaman, kuzeyinde ise Diyarbakır ile çevrilmiştir. Güneyinde Suriye sınırı yer almaktadır.

Bölge, genel olarak ova ve platolarla kaplıdır. Yer şekilleri tarıma elverişlidir. Batıdan doğuya ve güneyden kuzeye doğru gidildikçe yükselik artar. Karacadağ volkan konisi (1919m) ile Mardin-Midyat eşiği (1200-1300m) yükseltinin fazla olduğu yörelerdir. Urfa platolarının ortalama yükseltisi 500-1000 m arasındadır. Başlıca akarsuyu, kaynağını Doğu Anadolu Bölgesi’nden alan Fırat’tır. Bölgede tabii göl yoktur. Sadece Fırat üzerine kurulmuş baraj gölleri vardır. Özellikle bölgenin batısında Akdeniz ikliminin genel özellikleri görülür. Yazları sıcak ve kuraktır. Bunun başlıca nedeni; güneyden esen sıcak ve kavrucu rüzgârlardır. Batıdan doğuya gidildikçe ve alçak yerlerden yükseklerle çıkıldıkça Akdeniz ikliminin etkisi zayıflar, karasal iklim güçlenmeye başlar. Bölgede yağışın çoğu kış ve ilkbahar aylarında görülür. Yıllık yağış toplamı 500–600 mm’dir. İç Anadolu’ya oranla fazla ve Marmara kadar yağış almasına karşın bölgede yaz aylarında şiddetli bir kuraklık yaşanır. Çünkü yaz ayları çok sıcaktır ve buna bağlı olarak da buharlaşma fazladır. Ülkemizin en yüksek sıcaklığı 46,5°C ile Urfa’da görülmüştür. Sıcaklığın bu kadar şiddetli buharlaşmaya neden olmasından dolayı yazın Türkiye’nin sulamaya en çok ihtiyaç duyulan bölgesidir. Kış ayları yüksek yerlerde soğuk geçer. Kar yağışı ve don olaylarına sıkça rastlanılır. Doğal bitki örtüsü iklim özelliklerine göre yer yer değişiklikler göstermekle beraber bölgede daha çok bozkırlar görülür. Bozkırlar daha çok yüksek olmayan yerlerde yaygındır. Karacadağ bölgesinde yüksekliğin artmasına bağlı olarak yağışlar fazladır. Bu nedenle burada, meşe ormanlarına ve çalılıklara rastlanır. Ayrıca akarsu boylarında söğüt ve kavak ağaçları yetişir. Bölge, Türkiye’de bulunan orman oranı bakımından %3 ile sonuncudur. Bölge

ekonomisinde tarım ve hayvancılık önemli bir yere sahiptir. Tarıma elverişli geniş düzlüklerin bulunması ve ayrıca toprağın verim gücünün fazla olması üretimi arttırmaktadır. Ekili-dikili alanlar bakımından bölge, Türkiye genelinde %20 ile dördüncü sıradadır. Bozkırların geniş yer kaplaması küçükbaş hayvancılığı önemli hale getirmiştir. En çok koyun ve keçi yetiştirilir. Küçükbaş hayvancılık ile birlikte yağ, peynir, yün gibi hayvansal ürünlerin de ticareti yapılır.

Genelde bölge, özelde ise Urfa ilinin bulunduğu yer, doğu ile batı dünyasını kültür ve ticaret bakımından birbirine bağlayan eski ve en önemli yollar sisteminin bir düğüm noktasındadır. Bundan dolayı, bölgede çok eskiden beri parlak bir medeniyet seviyesine ulaşmış kentlerin kurulması sözkonusu olmuştur. Bölgede yer alan Urşum (Gaziantep), Harran (Urfa) ve Samsat (Adıyaman) gibi eski kentlerin varlığı bu durumu kanıtlayan en iyi örneklerdir.

Urfa bölgesinde; 1894’ten itibaren başlayan, 1946’da Kılıç Kökten ile devam eden araştırmalar ve kazılar neticesinde, Yontmataş (Paleolitik), Cilalı Taş (Neolitik) (M.Ö.8000–5000), Bakır devri (Kalkolitik) (M.Ö.5000–3000), Tunç devri (M.Ö. 3000–1200) ve Demir (M.Ö. 1200–330) devrine ait yüzlerce yerleşim alanı tespit edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Urfa Bölgesinin Arkeolojideki Yeri

Urfa bölgesinde arkeolojik çalışmalar; 1950’li yılların başında Sultantepe, Harran ve Aşağı Yarımca’da bulunan höyüklerde yapılan kısa süreli kazılar dışında, genellikle 1970’li yılların sonlarından itibaren başlamıştır. Bölgede, baraj gölleri altında kalacak olan ören yerlerinin kazılması için gerekli finansmanı Devlet Su İşleri’nin sağlamasından sonra kazı ve araştırma çalışmaları yapılmaya başlanmıştır. Baraj altında kalacak alanlarda yapılan kazı ve araştırmaların sonuçları bölgenin tarihi, kültürel ve ekonomik yapısına ışık tutmuş, genel bir ifade ile Urfa bölgesinin tarih öncesinden günümüze kadar önemini yitirmeyen bir bölge olduğu anlaşılmıştır. Tüm devirlerde, ikamet etmek ve yaşamak için tercih edilen Urfa bölgesi, topraklarının verimliliği ve Anadolu ile Mezopotamya arasındaki doğal sınırlar üzerinde bulunuyor olması, büyük imparatorlukların gözünden kaçmamış, her medeniyet tarafından bu bölgeye özel bir önem verilmiştir.

Urfa bölgesinin sıra dışı topoğrafik yapısı bitki örtüsünü zenginleştirmiş, buna bağlı olarak göç hayvanlarının ilkbahar ve sonbahar aylarında bölgenin uğrak yeri haline dönüşmesine sebep olmuştur. Urfa ve çevresinin cazibe merkezi oluşunun bir başka önemli etkeni ise Cilalı Taş devrinden itibaren kurulmuş olan ilk yerleşimlere ve kült yerlerine merkezlik etmiş olmasıdır. Bölgenin önemini artıran bir diğer unsur da Cilalı Taş devrinden itibaren başlayan Mezopotamya ile Anadolu arasındaki ticaret yolu üzerinde bulunuyor olmasıdır. Bu durum, bölgenin ticari ve kültürel yönden zenginleşmesine ve tarih öncesinden itibaren görkemli medeniyetlerin kurulmasına sebep olmuştur.

Urfa bölgesini arkeolojik buluntular ve coğrafik farklılıklar açısından; Siverek (İzalla Ülkesi), Birecik (Orta Fırat Bölgesi), Suruç (Serugi), Hilvan (Aşşa ülkesi), Ceylanpınar, Halfeti (Halpat?), Bozova (Hüvek), Viranşehir (Tela) ve Harran bölgesi şeklinde ayırmak gerekir.

2. Urfa Kronolojisine Genel Bir Bakış

Urfa bölgesinde ele geçmiş arkeolojik buluntuların genelde Suriye ve Mezopotamya ile benzer olması, Urfa kronolojisinin bu bölgelere göre yapılmasını zorunlu hale getirmiştir. Anadolu kökenli buluntular çok nadir olmakla birlikte, daha çok Cilalı Taş, Geç Tunç, Demir, Helenistik, Roma ve Bizans devrinde görülmektedir.

Bölgede, Yontmataş devrinden buyana buluntu veren istasyonların varlığını bilmekteyiz. Ancak bu dönemin sonuna doğru aşırı yağışların yaşandığı, günümüzden 50 bin yıl öncesi hakkında Anadolu’da olduğu gibi pek fazla bilgi sahibi değiliz. Aynı durum, Orta Tunç devrinde yine tekrarlanmaktadır. Bu dönemde yaşanan karanlık dönemin, bölgeye kuzeyden gelen saldırılar veya iklimsel değişikliklerden kaynaklandığı yönünde görüşler vardır.

Genel olarak, Urfa bölgesinde yapılan arkeolojik kazılar sonucu elde edilmiş veriler doğrultusunda bir kronoloji oluşturulmaya çalışılmıştır.

A. Yontma Taş Devri (Paleolitik Devir)

Güneydoğu Anadolu Bölgesi için günümüzden 900 bin yıl önce başlayıp 20 bin yıl öncesine kadar devam eden Yontmataş devri, insanlık tarihinin en eski devridir. Bu zaman dilimi, bazı teknik gelişmeler ve buluşlar göz önüne alınarak bilim insanlarıncı üç evre altında incelenmektedir. Bu evreler, Erken Yontmataş devri (Alt Paleolitik dönem), Orta Yontmataş devri (Orta Paleolitik dönem) ve Geç Yontmataş devri (Üst Paleolitik dönem) şeklinde isimlendirilmektedir. Bu devrin bitimine doğru, günümüzden 20 bin yıl önce, Geç Yontmataş devri ile Cilalı Taş devri geçiş dönemi, diğer bir adıyla Epi-paleolitik dönem gelir. Bu dönemin bitimiyle de Yontmataş devri sona erer Cilalı Taş devri başlamış olur.

İnsanlığın ilk ortaya çıkışı olan bu devirde, 15–20 kişilik gruplar halinde sığınak olarak mağaralarda, kaya altı sığınaklarında veya çadırlarda yaşamaktaydı. Ateşin keşfi ile birlikte, Yontmataş devri insanı av hayvanlarını izleyerek göçebe tarzında yaşamaya, bu şekilde gücünün ve aklının farkına varmaya başlamıştır. Doğada bulunan taşları kullanarak basit bir teknikle, el baltaları (iki yüzeyli alet), kesici ve kıyıcı aletler icad etmiş, kendisini bu aletlerle

korumaya ve avlarını da böylelikle daha kolay bir şekilde avlama olanağına sahip olmuştur. Yontmataş devri insanı hakkındaki bilgilere yaptıkları bu basit aletler sayesinde ulaşılmaktadır.

900 bin yıl öncesinden 11.500 yıl öncesine kadar olan zaman dilimi boyunca insanlık henüz üretime geçmemiş, doğadan topladıkları ve avladıkları ile yaşamını sürdürmeye çalışmıştır. Erkek, hayvan avlayarak, kadın da bitki ve küçük hayvanları toplayarak geçimlerini sağlamaktaydılar. Göçebe hayat yaşayan bu dönem insanları, hayvanlarla iç içe yaşamalarına rağmen hayvan evcilleştirme gereği duymamış, yerleşik hayatı da buna bağlı olarak benimsememişlerdir. Geç Yontmataş devri insanların, avladıkları hayvanları resmettiklerine dair duvar resimleri ve kabartmalar günümüze kadar gelmiştir. Yontmataş devrinin sonlarına doğru, kemikten iğneler, bızlar, mızrak uçları kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca, yine bu dönemin sonunda mezarlarda ölünün yanında bulunan çiçek, alet ve yiyecek gibi şeylerden, hayatın ölümden sonra devam ettiğine inanıldıklarını bilmekteyiz.

Anadolu'da bu devir, özellikle Antalya yakınındaki Karain Mağarası, Beldibi, Belbaşı, Isparta'daki Dursunlu, Hatay Samandağ'daki Mağaracık mağaraları ile temsil edilirler. Urfa'nın Birecik yöresinde, H. Taşkiran ve M. Kartal tarafından yapılan yüzey araştırmalarında pek çok Yontmataş devri açık hava istasyonuna (geçici kamp yerleri) rastlanmıştır¹. Yontmataş devri dönemlerine göre yaklaşık olarak aşağıdaki tarihler içerisinde değerlendirilmektedir.

Erken Yontmataş devri (Alt Paleolitik dönem) G.Ö. 900 bin- 250 bin

Orta Yontmataş devri (Orta Paleolitik dönem) G.Ö. 250 bin- 50 bin

Geç Yontmataş devri (Üst Paleolitik dönem) G.Ö. 50 bin- 20 bin

Geç Yontmataş devri-Cilalı Taş devri geçiş evresi (Epi-paleolitik)

G.Ö. 20 bin-12 bin

B. Cilalı Taş Devri (Neolitik Devir)

¹ Taşkiran & Kartal 1999: 45-62.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Amanos dağları ve Güneydoğu Torosları’nın önünde Suriye Platformuna doğru giderek alçalan platolar alanlarından ibarettir. Ancak, doğal bölge olarak bu alan sınırlarımızda sona ermemekte, bir yandan Lübnan dağları bir yandan da Zagros etekleri boyunca Basra Körfezine doğru bir hilal şeklinde devam etmektedir².

Bu alan ilk çağlardan bu yana, özellikle Cilalı Taş devrinin başlangıcından itibaren gelişen ilk büyük uygarlıkların verimli alanları ile ilk etkili tarımcılığın gelişme alanı olarak ün salmıştır³. Tüm bu özellikleri ile bölgeye “Bereketli Hilal” adı verilmiştir. Urfa bölgesi, verimli hilalin kuzeye doğru en çok sokulduğu ve en büyük genişliğe eriştiği orta kesimini oluşturur.

Cilalı Taş Devri, Ortadoğu için günümüzden yaklaşık 12.000 yıl önce buzul devrinin sona ermesinden sonra başladığı düşünülen bir dönemdir. Bu dönem, Epi-paleolitik dönem dediğimiz Yontmataş devri ile Cilalı Taş devri geçiş dönemi sonrasında görülür. Yontmataş devri özelliklerinin görüldüğü bir devirdir. Kullanılan hammadde yine çakmaktaşıdır. Buna ek olarak sadece doğalcam (Obsidyen) da kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemin ortalarına doğru taş ve ahşap kapların yerini seramik kaplar almaya başlar.

Yabani tahıl türlerinden elde edilen tohumların ekilmesiyle başlayan ve giderek gelişen tarıma paralel olarak bazı hayvanların evcilleştirilmesi sonucunda insanlar yavaş yavaş yerleşik hayata geçmişlerdir.

Çakmaktaşıdan yapılmış aletlerin bu devirde çeşitlilik göstermesi ve daha kullanışlı şekiller alması, buzul çağının sona ermesi ile ilgili olarak günümüz koşullarını andıran yeni çevre ortamının ortaya çıkması ile açıklanmaktadır. Bu dönemde yiyecek ve hayvan türleri yavaş yavaş değişmeye başlar, buzul çağının kalın postlu iri hayvanları, yerlerini daha küçük ve çevik olanlara bırakırlar.

² Erinç 1980: 65–80; Özdoğan 1995: 267–280.

³ Heun v.d. 1997: 1312–1314.

İlk Üretimciliğe Geçiş Evresi olarak da adlandırılan Cilalı Taş devrinin en belirgin özelliği, besin sorunlarının çözümüyle ilgili büyük bir devrimin gerçekleşmiş olmasıdır.

İnsanlık tarihinde yerleşik hayatın başladığı ilk evre olması nedeniyle bu dönemle birlikte Bereketli Hilal bölgesinde çok sayıda köy yerleşimi kurulmuş, bu yerleşimler de yoğun tahıl toplayıcılığına dayalı kültürden üretimci bir ekonomiye doğru gelişmişlerdir. Bölgemizde yer alan Göbekli Tepe, Nevalı Çori, Sefer Tepe, Karahan Tepe, Hamzan Tepe, Balıklıgöl Höyüğü⁴ bu dönemin bölgedeki en erken ve önemli yerleşmeleri arasındadır⁵.

Cilalı Taş devri kendi arasında iki döneme ayrılır.

1- Çanak Çömleksiz Cilalı Taş devri M.Ö. 10000–7000

Çanak Çömleksiz Cilalı Taş devri A

Çanak Çömleksiz Cilalı Taş devri B

Çanak Çömleksiz Cilalı Taş devri C

2- Çanak Çömlekli Cilalı Taş devri olarak M.Ö. 7000–6000

Çanak Çömlekli Cilalı Taş devri de kendi arasında Erken, Orta ve Geç şeklinde üçe ayrılır.

C. Bakır Devri (Kalkolitik Devir)

Cilalı Taş devrinin sonuna doğru, Levant bölgesindeki birçok tarım yerleşmeleri ortadan kalkarak esas tarımsal gelişme alanı kuzeye kaymıştır. Bu hareketin zamanı yeterince açık olmamakla birlikte, yerleşmelerin ortadan kalkışı kuraklığın artışına bağlanmaktadır. Ancak bu sonucu kanıtlayan bulgular elde mevcut değildir. Hatta, bazı bölgelerdeki kazılardan elde edilen arkeobotanik bulgular daha çok yağışın arttığını destekler yöndedir.

Tarımla uğraşan ilk toplulukların yerleşmelerindeki gerileyişin asıl sebebi, bazı Geç Cilalı Taş devri yerleşimlerinde oluşan aşırı

⁴ Şanlıurfa-Yeni Mahalle olarak da bilinir.

⁵ Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe, Hamzan Tepe ve Sefer Tepe için bkz. Çelik 2000a: 4–6; 2000b: 6–8; 2004: 3–5; 2006: 23–25; Kürkcüoğlu & Karahan Kara 2005: 62–63; 2003: 77–78.

nüfus artışı ve buna bağlı olarak yaşanan göçlere bağlanmaktadır. M.Ö. 6000’lerde artık Geç Cilalı Taş devri yerleşimlerinde mekân genişlemesi durmuştur. M.Ö. 6. bin yılın başlarında Levant bölgesinde bulunan yerleşimlerde nüfus seyrekleşmiş, buna karşın İç Anadolu Bölgesi’nde gelişmiş tarım yerleşmeleri meydana gelmiştir. Ortadoğu’daki en büyük Neolitik yerleşme alanı olan ve çoğunlukla “Neolitik Şehir” olarak anılan Çatalhöyük eski bir ovanın içinde yer alan bir yerleşimdir. Ekonomik yapısı genelde tarıma dayanan Çatalhöyük’te şehirler kerpiç ve keresteden yapılmış standart dikkörtgen yapılardan oluşmaktadır.

Bakır devri ile ilgili yapılan araştırmalar, seramik yapım tarzlarına göre Güneydoğu Anadolu bölgesinde üç farklı kültür evresini ortaya çıkarmıştır. Bunlar Hassuna, Samarra ve Halaf kültürüdür. Yapılan radyokarbon analizleri bu üç kültür evresinin çağdaş olduğunu ortaya koymaktadır. Her üç kültürün tarihi genelde Erken Bakır devri içerisinde Halaf dönemi olarak değerlendirilmektedir.

Bakır devrinin Halaf dönemi ile ilgili özellikler esas olarak seramik yapım üslubunda ve mimaride görülmektedir. İnce cidarlı Halaf boyalı seramiği, bu bölgede o zamana kadar bilinmeyen birkaç tipi içermektedir. Bunlar dışa çekik, iç bükey veya yuvarlak biçimli kâseler; küçük yuvarlak ağızlı kaplar ve çeşitli kesitleri olan çömleklerdir. Halaf seramiğinin bezemeleri esas olarak geometriktir. Ayrıca, boğa başı (bukranium), diğer hayvan ve bitki motiflerini içeren çeşitli doğa ile ilgili bezemeler de yapılır. Bu dönemin boyasız seramikleri arasında kalın cidarlı kaplar, derin kâseler ve düz dipli çömlekler yer almaktadır. Ev biçimlerine bakıldığında 3–4 m çapında küçük yapıların imar edildiği görülmektedir. Ancak, çapı 7 ile 9 m arasında değişen bazı büyük evlerin varlığı da bilinmektedir. Bu evlerin yapıları yuvarlak şekilde inşa edilmiştir. Bazen dikkörtgen planlı yapılara da rastlanır.

Halaf yerleşmelerindeki ekonomiye baktığımızda, tarıma alınmış zengin tahıl ve sebze çeşitliliği ile düzenli bir besin üretici ekonomiye sahip olduğu görülür. Hayvancılık küçükbaşlara nazaran sığır ağırlıklı yapılmaktadır. Halaf yerleşmelerinin en belirgin özelliği, geniş bir yayılım alanlarının bulunması ve bölge boyunca

önemli bir maddi kültür benzerliği göstermeleridir. Maden kullanımının çeşitlenmesi ve yaygınlaşması bu dönemde gerçekleşmiştir.

Orta Bakır devri aynı zamanda Obeyd kültürünün bölgede yaygın olarak gözlendiği bir dönemdir. Bu dönem, güneyde Basra körfezine kuzeyde ise Elazığ, Malatya civarına kadar yayılım gösterir. Obeyd dönemi yerleşimleri, su kenarlarında kurulmuş olup küçük topluluklardır. Bu toplulukların en göze çarpan özelliği, toplumsal iktidarın kurumsallaşması, tapınak kültürlerinin ortaya çıkmasıdır. Konut mimari tarzlarına bakıldığında, genellikle evler kerpiçten ve kamıştan yapılmaktadır. Ancak, Obeyd yerleşmelerinin en belirgin mimari özelliği, tapınakların inşaatına ilişkin değişmeyen bir mimari geleneğin var olmasıdır. Obeyd tapınakları, sonraki Sümer tapınaklarına esinlik kaynağı olmuş, bu nedenle de Yakındoğu uygarlığına temel teşkil edecek kalıcı bir toplumsal geleneği biçimlendirmişlerdir. Obeyd döneminde ticaret yaygınlaşmıştır. Buna en iyi örnek olarak, ihraç ettikleri ticari malların ağızlarını kapadıktan sonra kullandıkları mühürlerin üzerine kazılmış sahnelerin çeşitlenmesi gösterilebilir.

Obeyd seramikleri kahverengi boyayla yapılmış küçük düz çizgilerle bezeli ince tek renkli mallardan oluşmaktadır. Bezeklerin üzerinde ızgaralar, üçgenler ve zigzaglar yer almaktadır. Bu süslemeye yönelik desenlerin Samarra seramiği üzerinde bulunanlarla benzer olması dikkat çekici bir özelliktir.

Geç Bakır devrinin kent oluşumundaki en belirgin başarısı Uruk döneminde elde edilmiştir. Uruk dönemi, arkeolojik olarak, boyalı malların yerine geçen boyasız açık renkli çark yapımı seramiklerle ifade edilmektedir. Uruk döneminin başlangıcı genellikle M.Ö. 4000 civarına tarihlendirilir. Bu dönemde, hem damga hem de silindirik tipte yapılan mühürler yaygındır. Bu mühürlerde, hayvan ve insanların yer aldığı sahneler ve geometrik motifleri içeren tasarımlar bulunur.

İlk kent devletleri Uruk döneminde ortaya çıkmış, sosyal yaşantıda önemli değişimler meydana gelmiştir. Devletin oluşumuna yol açan siyasal ve ekonomik atılımlar sayesinde ortaya çıkan

yeniden yapılanma, anıtsal yapılarıyla büyük idari merkezleri içeren bir yerleşme hiyerarşisinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Uruk dönemi sonunda, ekonomik, kültürel ve toplumsal bilgilerin artması sonucu, insanlık tarihi için çok önemli bir adım olan yazının icadı gerçekleşmiştir. Yazının icadı ile birlikte kayıt işlemleri yapılmaya başlanmış ve bu kayıtlar tapınaklarda saklanmıştır.

Bakır devri kendi arasında üç döneme ayrılır:

1- Erken Bakır devri / Halaf dönemi (M.Ö. 5700–5000)

2- Orta Bakır devri / Obeyd dönemi (M.Ö. 5000–4000)

3- Geç Bakır devri / Uruk dönemi (M.Ö. 4000–3000).

D. Tunç Devri (Bronz Devri)

Bakır devrinin başlarında, tüm Anadolu’da iklimin giderek normale dönmeye başlaması ve bunun sonucunda beliren, günümüzdekine benzer coğrafi koşullar nüfusun artışına neden olmuş, üretim miktarı ve çeşitliliği de buna bağlı olarak artmıştır. Önceleri tarım ve hayvancılıkla sınırlı olan üretim gayretleri artık hemen her alanda üretime doğru bir gelişim çizgisi izlemeye başlamıştır.

Tunç devrinde ise önceki çağların tarım, dokumacılık, çömlekçilik vb. buluşlarına, daha etkili silahların, daha ince süs eşyalarının yapılmasını olanaklı kılan bronz alaşımı eklenmiştir. Bu zaman dilimi bu yüzden Tunç devri olarak adlandırılır.

M.Ö. 4. bin yıl sonları ve 3. bin yıl başlarında şekillenen Erken Tunç devri kültürleri Geç Bakır devrinde ortaya çıkan kültürlerden gelişmiştir. Tunç devri, üretim ekonomisinin gelişiminde en önemli aşamalardan biridir. Bu döneme adını vermiş olan bronz, önceleri bakır ve arsenik, sonra da bakır ve kalayın belirli oranlarda birbirine karıştırılmasıyla yapılabilmekteydi. Oldukça sertti ve dövülerek ya da ergitilip kalıplara dökülerek çeşitli biçimlere sokulabiliyordu. Ancak bu alaşımı elde edebilmek, ileri düzeyde uzmanlaşmayı; bakır ve kalay gibi ham maddelere olan gereksinim için ise uzak bölgelerle ticaret yapmayı gerektirmekteydi. Erken Tunç devrinde üretimin artışıyla ilgili gelişmeler, daha güçlü bir siyasi denetim ve sosyal

yapıda önemli değişiklikleri de beraberinde getirmişti. Bununla ilişkili olarak da çok geçmeden Sümer, Akkad, Elam, Mısır gibi devletler ortaya çıkmaya başladı.

Yazının keşfi, yazıyla birlikte kimi hammaddelere olan gereksinimle ilişkili olarak ticarete duyulan büyük ilgi, önceki dönemlerin dışı fazla açılmayan izole kültür geleneğine son vermiştir. Ülkelerin birbirleriyle ilişkisi güçlenmiş ve böylelikle de yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönem daha iyi örgütlenebilen toplumların dönemi olmuştur. M.Ö. 4 bin yılın sonlarından itibaren sosyal sınıflar giderek daha da belirginleşmiş, yönetici sınıflar görkemli bir yaşam düzeyine ulaşmışlardır.

Erken Tunç devrinde Orta Anadolu, uzun süren bir duraklamadan sonra, ekonomik yönden yeniden parlak bir dönem yaşamaya başlamıştır. Anadolu’da yazı daha bilinmemesine rağmen, bu dönemde bölgeler arası ticaret gelişmiş ve tunç aletlerin kullanımı yaygınlaşmıştır.

Orta Tunç devrinin en önemli teknolojik aşaması, çömlekçi çarkının bulunuşudur. Bu buluş, ekonomik gelişme aşamasında seri üretiminin ilk adımı sayılmaktadır. Üretimde ve ticaretteki gelişme sonucu, yeni bir sosyal örgütlenme düzeyine ulaşılmış, yakınoğu ve Anadolu’nun ilk şehir devletleri kurulmuştur. Anadolu’da bu devirde Hattili beyler etkin idi. Hattiler de M.Ö. 2500–2000 tarihleri arasında, küçük şehir devletleri biçimde yönetiliyordu.

M.Ö. 1900’lerde Anadolu’da Asurlu tüccarlar tarafından birçok pazaryeri, ticaret merkezi kurulmuştur. Bunların büyüklerine, Asurca “Karum”, küçüklerine de “Uabartum” deniliyordu. Karum, kara ticareti anlamına, Uabartum ise konukevi ve konaklama yeri anlamına geliyordu. En büyük ticaret yeri Kayseri yakınındaki Kültepe’de kurulmuştu. Hattili halk ve beyleri; şehirde, kalede ve sarayda yaşarlardı. Asurlu tüccarlar ise kalenin ve şehrin etrafında bulunan yerleşme yerinde, Karum’da yaşar ve ticaret yaparlardı. Karum’da tüccarların evleri, işyerleri, depoları, atölyeleri ve arşivleri vardı. Pazar burada kurulur, alışveriş burada yapılır, kayıtlar burada tutulur, tabletler burada saklanırdı. Anlaşmazlıklara ve yerliler arasındaki sorunlara Hattili beyler bakar ve çözüm önerirdi.

Geç Tunç devrine, aynı zamanda Hitit İmparatorluk devri de denilmektedir. Kültür bakımından baktığımız zaman Hatti kültürünün bir devamı olmakla birlikte bu dönemde gerek mimarlık ve gerekse tasvir sanatında imparatorluğa yakışan anıtsallıkta eserler ortaya konmuştur. Hitit İmparatorluk devrinin en görkemli anıtları başkentleri de olan Hattuşa’da bulunmaktadır. Ayrıca, Hitit dini “bin tanrılı din” olarak değişik kökene sahip pek çok tapınımdan oluşuyordu. Kendilerini Neşalı olarak adlandıran Hititler, çivi ve resim yazısı olmak üzere iki tür yazı kullanıyordu. Çivi yazısı kil tabletler üzerine, resim yazısı ise anıtlar ve mühürler üzerine yazılmıştır. Bunların yanında Luwice, Hurca ve Hattice gibi diller de kullanıyorlardı. Luwice ve Hititçe gibi diller Hint-Avrupa kökenliydi.

Tunç devri kendi içinde üç döneme ayrılmaktadır:

- 1- Erken Tunç devri M.Ö.3200/3000–2000
- 2- Orta Tunç devri M.Ö. 2000–1650
- 3- Geç Tunç devri M.Ö. 1650–1200

E. Demir Devri

Anadolu’da Demir devri, M.Ö. 1200/1100 ile 330 yılları arasında kalan zaman dilimi olarak kabul edilir. Bu devrin başlangıcında, Hitit İmparatorluğunun M.Ö. 1200 yıllarında tarih sahnesinden çekilir. Ardından Geç Hitit Kent Devletleri, Urartular, Frigler, Lidyalılar ve Likyalılar ortaya çıkar. Anadolu, artık çeşitli topluluklara ait irili ufaklı beyliklerin yaşadığı bir ülke haline gelir.

Demir devrinin ortalarından itibaren, M.Ö. 9 yüzyılın başlarına gelindiğinde tüm silahlar ve çoğu aletin yapımında demir madeni tartışılmaz üstünlük sağlamaya başlamıştır.

Demir devrinde Mezopotamya bölgesi, Anadolu’dan farklı olarak Asurlar, Babiller, Aramiler ve Geç Hitit beylikleri arasında paylaşılır. Bu devrin ortalarında M.Ö. 7. yy’da ise Asurlar, Geç Hitit beylikleri, Aramiler ve Babiller etkinliklerini yitirirler. Ardından bölgeye, Asurlular’ın benzeri bir yönetim şekline sahip ve doğudan gelen Persler hâkim olur. M.Ö. 330 yılında, Büyük İskender’in

Anadolu ve Mezopotamya’daki Pers hâkimiyetini sona erdirmesinin ardından Demir devri sona erer.

Demir devri kendi içinde üç döneme ayrılır.

- 1- Erken Demir devri M.Ö. 1100/1050-M.Ö. 9. yy başı.
- 2- Orta Demir devri / Yeni Assur İmparatorluğu dönemi M.Ö. 9. yy başı – M.Ö. 7. yy sonu.
- 3- Geç Demir devri M.Ö. 612-M.Ö. 4 yy sonu.

F. Helenistik Devir

Helenistik devir Büyük İskender’in Persleri Anadolu’dan atması ile başlayan bir dönemdir. Bu dönemde Güneydoğu Anadolu bölgesini içine alan yer, adını İskender’in bir komutanından alan Selevkia bölgesi olarak adlandırılmıştır. Selevkoslar dönemi, bölgenin siyasal, sosyal ve ekonomik yapılanmasında çok önemli bir konuma sahiptir.

Hellenistik devirde şekillenen Selevkoslar, coğrafik ve tarihi bakımdan birbirleriyle hiç ilgisi olmayan bölgeleri tek hâkimiyet altında birleştirmiş olduklarından dolayı önem taşımaktadır. Selevkoslar, devletlerinin merkezini Mezopotamya’ya nakletmişlerdir. Bu dönem içinde Grek ve Makedonya yurtlarından bu bölgelere büyük miktarda göç olmuş ve bunlar eski yurtlarındaki yerlere benzeyen yerleşimlere hellen kent isimleri vermişlerdir. Ayrıca, yerli Arami halkın da hellenleşmesi, bunda başarılı olduklarını, daha sonraki tarihlerde de eski Grek kültürünü Araplara nakletmek suretiyle ispat etmişlerdir.

Selevkoslar döneminde kurulmuş veya yeniden isimlendirilmiş önemli şehirler olarak Edessa (Urfa), Karrai (Harran), Makedonopolis (Birecik), Nikepforion (Rakka), Anthemusia (Suruç) sayılabilir.

Helenistik dönemin ortalarına doğru, M.Ö. 132’de bölgede ilk bağımsız krallık olarak ortaya çıkan Osrhoene krallığı kurulmuştur. Osrhoene krallığı, Selevkos I tarafından Urfa’da (Edessa’da) kurulmuştur.

M.Ö.30 yıllarında Romalıların Anadolu’ya girmesiyle birlikte Helenistik devir sona ermiştir. Helenistik devir, M.Ö. 330 ile M.Ö.

30 yılları arasında bulunan zaman dilimi içerisinde değerlendirilmektedir.

G. Roma Devri

Roma devri, Güneydoğu Anadolu bölgesinde kendini biraz geç göstermiştir. Roma imparatorluğunun genel anlamda doğuyu özelde de Edessa’yı hâkimiyeti altında tutma çabaları bölgedeki mimari eserler ve buluntulardan kolaylıkla anlaşılabilir. Roma İmparatoru Lucius Verus Commodus (M.S. 161–169) Part savaşları sırasında Dicle kıyılarına kadar ilerleyerek, Roma’nın Urfa bölgesindeki hâkimiyetini daha da güçlendirdi. M.S. 195 tarihinde, Roma İmparatoru Septimus Severus, Ortadoğu seferi sırasında Osroene bölgesindeki Arami ayaklanmalarıyla mücadele etmek zorunda kaldı. Severus, bu ayaklanmalar sırasında, bir ara Roma vilayeti olmaktan çıkıp tekrar uydu krallık haline getirilen Osroene bölgesinin kralı Abgarlar’dan da yardım gördü. M.S. 216’da İmparator Caracalla Antakya’dan yola çıkarak Edessa’ya (Urfa) vardığında, kral IX. Abgar’ı yerinden alarak Osroene Krallığını yeniden Roma’nın Mezopotamya Eyaletine bağladı. Anadolu için, Roma dönemi genellikle M.Ö 30 yılında başlatılır, M.S. 395 yılında sona erdirilir.

H. Bizans Devri

Bizans dönemi M.S. 395 yılında Roma imparatorluğunun doğu batı ayrımından dolayı kurulmuştur. Bizans imparatorluğu aynı zamanda Doğu Roma imparatorluğu olarak da bilinir. Başkenti Konstantinopolis (İstanbul) olan Bizans devleti M.S. 10 yüzyıla kadar Mezopotamya bölgesinde etkisini göstermiştir. M.S. 1453 yılında Bizans imparatorluğu başkentinin Osmanlılar tarafından yıkılmasıyla Bizans devri de sona erer.

Bizans İmparatorluğu kendi arasında üç döneme ayrılır.

- 1- Bizans İmparatorluğu dönemi M.S. 395–1204
- 2- Latin İmparatorluğu dönemi M.S. 1204–1261
- 3- Geç Bizans İmparatorluğu dönemi M.S. 1261–1453.

İKİNCİ BÖLÜM

1. Urfa İlinde Yapılan Arkeolojik Kazı ve

Araştırmaların Tarihçesi

Urfa sınırları içinde ilk kez 1894 yılında Yontmataş (Paleolitik) devrine ait buluntular üzerine arkeolojik araştırmalar yapılmıştır⁶. Ardından, 1914 yılında L. Wooley tarafından Hilvan civarında bazı höyükler incelenmiştir. 1951 yılında Sultantepe, Harran ve Aşağı Yarımca höyüklerinde, İngiliz Arkeoloji Enstitüsü’nce finanse edilen bir ekip tarafından kısa süreli ancak verimli kazılar yapılmıştır. Bu tarz kısa süreli çalışmaların ardından kapsamlı olarak 1977 yılından itibaren Atatürk Baraj alanı içerisinde kalan alanda araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmaların ardından Lidar, Hassek Höyük, Kurban Höyük, Hacinebi Höyük, Çavi Tarlası, Nevali Çori ve Titriş Höyük gibi ören yerlerinde, bazıları 1990’lı yılların başlarına kadar devam eden müze kurtarma kazıları yapılmıştır. 1984 yılında Dr. Nurettin Yardımcı tarafından Harran kazısı ve Harran Ovası Yüzey araştırması, 1993 yılında Kazane Höyük kazısı ve 1996 yılından itibaren Göbekli Tepe ve Gürcütepe kazıları başlamıştır. 1998 yılından itibaren Birecik ve Karkamış Baraj gölleri altında kalacak olan, Gre Virike, Mezra Teleilat, Mezra Höyük, Akarçay Höyük, Akarçay Tepe, Fıstıklı Höyük, Harabebezikan, Surtepe, Tilvez, Til Obur, Til Musa, Apemeia ve Zeytinli Bahçe gibi ören yerleri kazılmıştır. 2001 yılından itibaren Dr. Nurettin Yardımcı başkanlığında Suruç Ovası Yüzey araştırması başlatılmıştır. Son olarak, 2006 yılında Harran Üniversitesi Arkeoloji bölümü öğretim üyelerince keşfedilen ve şu anda Şanlıurfa Müzesi’nce yapılan, şimdilik Bizans dönemine ait bir saray kalıntısı ve hamamın bulunduğu Halepli Bahçe kazısı, 2007 yılından bu yana devam etmektedir.

Bu kitabın hazırlandığı sırada Urfa ili sınırları içerisinde Harran, Göbekli Tepe, Akarçay Tepe, Halepli Bahçe, Surtepe, Mezra Teleilat ve Kazane kazıları sürmektedir.

⁶ Chantre 1898: 132, Fig.100.

A. Urfa Merkez İlçede Yapılan Arkeolojik Kazı ve Araştırmalar

Urfa Kenti ve Civarı Üzerine Yapılan Araştırmalar

Urfa kent merkezi ile ilgili ilk olarak 1947 yılında, A. Dönmez ve W.C. Brice tarafından bir yüzey araştırması yapılmıştır⁷. Ardından, 1951 yılında Sultantepe kazılarına ekip üyesi olarak katıldığı sırada Urfa ile ilgili yeni bir çalışma yapma gereği duymuş olan J. B. Segal, 1970 yılında bu çalışmasını bir kitap haline getirmiştir⁸. Segal yapmış olduğu araştırmalarını sadece Roma ve Bizans dönemleri ile sınırlı tutmuş, daha çok M.S.1.yy - 6.yy arasına tarihlenen ve Urfa’nın kent merkezi içinde yer alan eserler ile ilgili çalışmalar yapmıştır. Bunlar sırasıyla; Justinien (Iustinianus) Bendi, Kırk Mağara kaya mezarları ve mozaikleri, Ulu Camii, Selahattin Eyyubi Camii, Kızıl Kilise, Deyr Yakup Manastırı, Balıklıgöl Kutsal alanı ve Karaköprü kaya mezarları v.b gibi yerlerdir. Urfa kentinin Roma ve Bizans dönemi ile ilgili 1970’li yıllardan 2000 yılının başına kadar H.J.W. Driversve J. Healey gibi araştırmacılar da benzer çalışmalar yapmıştır. 1990 yılında T. Sinclair, yine aynı döneme ait Urfa ve çevresi ile ilgili çalışmalar gerçekleştirmiştir⁹. 1997 yılında, Balıklıgöl’ün yanı başında bulunan Yeni Mahalle semtinde kazılar yapılmış, Urfa kent merkezinin yaklaşık M.Ö. 300 yılında kurulmadığı, ilk kez M.Ö. 8600 veya 9400 yılında kurulmuş olduğu anlaşılmıştır¹⁰. Son olarak 2006 yılında, Harran Üniversitesi Arkeoloji bölümü Öğretim Üyeleri tarafından Halepli Bahçe mevkiinde keşfedilen, şimdilik erken Bizans devrine ait saray, hamam kalıntısı ve bunların tabanlarında yer alan mozaiklerden ibaret olan bu alan, Urfa kent merkezi içinde kazısı devam eden yerlerden biridir¹¹.

Urfa Kalesi

⁷ Dönmez & Brice 1949: 44–58.

⁸ Segal, 1970.

⁹ Drijvers 1972; Sinclair, Vol. IV, 1990: 2–28.

¹⁰ Çelik 2000 b: 4–6; 2007: 165–178.

¹¹ Rızvanoğlu 2007: bkz. iç kapak.

Urfa Kalesi’nde; 1906 yılında M. Burkitt, 1907 yılında ise H. Pognon tarafından süryanice yazıtlar incelenmiştir¹². Ardından 1947 yılında A. Dönmez ve W. Brice tarafından yüzey toplaması yapılmış, Bakır devrinin Geç Halaf ve Obeyd dönemlerine ait çanak çömlek parçaları tespit edilmiştir¹³.

Şanlıurfa eski kent merkezinde, bir İç kale (Akropol) olan Urfa Kalesi üzerinde, 1988 yılında Şanlıurfa Müze müdürlüğünce Arkeolog Hamza Güllüce başkanlığında yapılan kazılar 1991 yılına kadar devam etmiş ve en üst tabakadaki Yakınçağ dönemine ait mazgalların duvarlarına bitişik yapılmış odalar ortaya çıkartılmıştır. Kazılar sonucunda 21 odanın temeli tespit edilmiştir. Ayrıca, bu döneme ait sikkeler, metal çiviler, menteşeler, kapı aynaları ve kale üzerindeki yel değirmenine ait 4 adet değirmen taşı bulunmuştur¹⁴.

Kırk Mağara

Urfa kent merkezinin batısında bulunan antik mezarlık alanına (nekropol) verilen yerel bir isimdir. Burada ilk araştırmalar Pognon tarafından 1907 yılında yapılmıştır¹⁵. Ardından, buradabulunan mezarlar ve mozaikler üzerine J.B. Segal, H.J.W. Drivers J. Healey ve S.E. Güler ve B.Çelik tarafından yayınlar yapılmıştır.

Ulu Camii Kazısı

1979 yılında Şanlıurfa Müze Müdürlüğü tarafından yapılan araştırma kazısında caminin güney duvarından başlayıp kuzeye doğru uzanan ve kiliseye ait olduğu anlaşılan 6–7 m uzunluğunda bir koridor ortaya çıkartılmıştır. Bir duvarla kesişen bu koridorun devam edeceği, sağa ve sola ayrılarak kilisenin mahzenine veya yeraltı mezarlığına (Katakomp) açılacağı tahmin edilmektedir¹⁶. Bu yapıdan yola çıkılarak caminin, kilisenin esas mekânı üzerine inşa edilmiş olabileceği düşünülmektedir. Ulu Camii’nin, Halep Ulu Camii ile

¹² Burkitt 1906: 149–155; Pognon 1907: 204–208, Pl. XLII

¹³ Dönmez& Brice 1949: 44–58; Hours v.d. 1994: 353.

¹⁴ Arkeolog Hamza Güllüce ile özel görüşme.

¹⁵ Pognon 1907: 76–85, Pl. XXII, XXIII.

¹⁶ Kürkçüoğlu 1993: 10.

benzer özellikler taşımasından, Zengiler döneminde, M.S. XII. yüzyılın sonunda bir kilisenin üzerine inşaa edildiği tahmin edilmektedir¹⁷.

Urfa-Yeni Mahalle (Balıklıgöl Höyüğü)

Urfa’nın eski kent merkezi içindeki, Balıklıgöl kutsal alanında yer alan Yeni Mahalle semtinde, 1997 yılında bir höyüğün varlığı tespit edilmiş ve bu höyüğün açığa çıkan kesitinde Şanlıurfa Müzesi ve B. Çelik tarafından kurtarma kazısı yapılmıştır. Yapılan kazılar sonucunda, Cilalı Taş devrinin çanak çömleksiz dönemine inen bu yerleşimden elde edilen hayvan kemikleri daha çok avcılığa dayalı bir yaşamı yansıtmakta, kömürleşmiş tohum örnekleri ise buğday ve arpayı kültüre aldıklarını göstermektedir. Radyokarbon (C14) analizler sonucu, Yeni Mahalle Cilalı Taş devri yerleşimi M.Ö. 9400–8600 tarihleri arasına tarihlendirilmiştir. Ele geçen buluntular, Yeni Mahalle yerleşiminin bölgede yer alan Göbekli Tepe, Nevalı Çori, Karahan Tepe, Sefer Tepe, Hamzan Tepe gibi diğer Cilalı Taş devri yerleşim merkezleriyle çağdaş olduğunu ortaya koynuştur.¹⁸.

Çamlık Parkı

Şanlıurfa merkezinde Çamlık Parkı (Şehitlik)’nda dönemin Müze Müdürü Osman Öçmen tarafından 1979 yılında yapılan kazılarda burasının M.S. 1–3. yüzyılına ait Roma Çağı Mezarlığı olduğu tespit edilmiştir. Yaklaşık bir ay süren kazı çalışmaları sonucunda değişik biçimlerde 7 adet kaya mezarı tespit edilmiş; mezarlardan birinin döşemesinde bir görüğe göre Edessa krallarından VIII. Büyük Abgar (M.S. 117–212), başka bir görüğe göre de Hz. İsa ile mektuplaştığına inanılan V. Abgar Ukkama (M.S. 13–50) sırtında pelerini ile mezarı yaptıran aile fertlerinin portreleri arasında tasvir edilmiştir. Bu kaya mezarları son yıllarda içindeki mozaikle birlikte kapatılmış ve üzeri toprak doldurularak düzenlenen bugünkü Şehitlik parkının altında bırakılmıştır¹⁹.

Urfa Merkez Civarı

¹⁷ Aslanapa 1989: 90; Kürkçüoğlu 1993: 10–11.

¹⁸ B. Çelik, 2007: 165–178.

¹⁹ Kürkçüoğlu 2002: 116; Güler & Çelik 2002: 182–183.

Şanlıurfa şehir merkezi yakınlarında bulunmuş olan bir ortostad (kabartmalı taş lavha), yapılan bir araştırma kapsamında F. Kulakoğlu tarafından incelenmiştir. Devlet Su İşleri’nin yaptığı bir çalışma sırasında bulunmuş olduğu söylenen ortostad, şu anda Şanlıurfa Müzesi’nde bulunmaktadır. Üzerinde ok atan bir tanrı tasvirinin yer aldığı bu ortostad, 75 x 110 x 23 cm ölçülerindedir. M.Ö. 9 yüzyıl ile M.Ö. 8 yüzyıl arasına tarihlendirilmektedir²⁰.

Külaflı Tepe

Külaflı Tepe, Şanlıurfa şehir merkezi, Bağlarbaşı mahallesinde bulunmaktadır. Müzeye satın alma yoluyla kazandırılmış olan bu eser, Şanlıurfa Tugayı’nın güneybatı sınırında bulunan ve aynı adı taşıyan bir tepede bulunmuştur. Halk arasında bu tepeye Külaflı Tepesi denilmektedir. Bu tepenin doğu yamacında bugün Tugay içinde bulunan Cavşak köyü yer almaktaydı. 1950’li yıllarda bu alana yapılan Tugay ile birlikte bu köy boşaltılmıştır. Muhtemelen buradan ele geçen eser bu köyün altında bulunan höyüğe ait bir eser olmalıdır. Nitekim burası ile ilgi hava fotoğraflarında da köyün altında bir höyük görünmektedir.

Müzeye kazandırılan kara taştan yapılmış, 37 x 62 x 60 cm ölçülerinde çift boğa kabartmalı heykel kaidesi, arka yüzündeki hiyeroglif (resim yazısı) yazıtı nedeniyle ayrı bir önem taşımaktadır. Külaflı Tepe kaidesinin de Edene, Karkamış ve Arslantaş çift boğalı kaideleri ile aynı döneme tarihlendirilmesi gerektiği önerilmektedir. Kaidenin arka yüzündeki yazıt M. Poetto tarafından okunmuştur.

Bu üç satırlı yazıtta:

1. satırda; Tanrı Tarhunza’ya (Teşup) bir ithaf yazısı bulunmaktadır.
2. satırda; kısmen okunabilen “ URU la ” adlı bir şehir adı bulunmaktadır.
3. satırda ise; bir takım sayılar bulunmaktadır.

²⁰ Kulakoğlu 2003: 74.

Yukarıda çevirisi yapılmış olan kent ismi muhtemelen *Adini* ülkesine bağlı *Umalia* kenti olmalıdır²¹.

Şıh Mahsut (Maksut/Mesut)

Urfa kent merkezinin güneyinde bulunan bir türbedir. İlk araştırmalar H. Pognon tarafından yapılmış, bu araştırmalarda türbe yakınlarında Süryanice yazıtlı kaya mezarları incelenmiştir²².

Deyr Yakup

Urfa’nın güneyinde bulunan ve ilk kez von Moltke tarafından bahsi geçen manastırda 1907 yılında Pognon tarafından araştırma yapılmıştır²³.

Karaköprü

İlk kez 1907 yılında Pognon tarafından burada yer alan kaya mezarları incelenmiştir²⁴.

Gölpınar

Şanlıurfa ili, merkez Akziyaret bucağına bağlı Gölpınar köyü, Şanlıurfa-Siverek yolunun 15. km’sinden, Kabahaydar bucağına doğru ayrılan karayolunun 2. km’sinde, yolun güneyinde bulunur. Şanlıurfa’nın kuzeyindeki Germuş Dağı üzerinde “Atatürk Ormanı” adıyla yeşillendirilen tepe ile bunun kuzeyindeki Akziyaret Tepesi’nin arasında, Kabahaydar bucağına doğru uzanan bir düzlük üzerindedir. Yaklaşık 250 m çapında ve 10 m yüksekliğinde bir höyüğün tamamı köyün altında kalmıştır. Köyün doğusunda bir pınar bulunmaktadır. Pınarın aşındırdığı yerlerde, çeşitli bazalt mimari parçalar görülebilmektedir. Ayrıca köyün içinde, evlerin duvarlarında çok sayıda kırık kabartma parçaları fark edilmiştir. Gölpınar köyü içindeki höyükten çıkmış ve şu anda Şanlıurfa Müzesi’nde korunan bir dikit (stel) ile üzerinde kırların koruyucu tanrısına ait kabartmalı bir taş levha vardır. Bunlar, F. Kulakoğlu

²¹ Kulakooğlu: 2003: 70; F. Kulakoğlu ile özel görüşme.

²² Pognon 1907: 86–90, Pl. XXIII, XXIV.

²³ Pognon 1907: 103–105, Pl. XXVI.

²⁴ Pognon 1907: 179–184, Pl. XI, XXXVI.

tarafından incelenmiş ve Gölpınar’dan çıkan bu eserlerin M.Ö. 8 yy’la ait olduğu sonucuna varılmıştır.

Şanlıurfa Müzesi’nde korunan 116 cm yüksekliğinde, 42 cm genişliğindeki ve yarım sütun biçimindeki bu stelde, bir boğa üzerinde duran bir erkek figürü tasvir edilmiştir. Erkek figürünün, göğsünden itibaren üstü eksiktir. Öne doğru uzattığı sol kolu kısmen korunmuştur. Kısa etekli bu figürün ayağında uçları yukarı kıvrık geleneksel Hitit ayakkabıları vardır. Figür, geniş kemerine sokulmuş bir kılıç taşımaktadır. Üstüne bastığı boğanın, doğal bir tarzda, ancak figüre göre daha küçük ölçekte işlendiği bellidir²⁵. Bu stel, Fırtına Tanrısı’na adanmış bir steldir²⁶.

Bir geyik üzerinde ayakta duran bir tanrının tasvir edildiği diğer kabartmalı ortostad, 116 cm yüksekliğinde, 75 cm genişliğinde ve 20 cm kalınlığındadır. Figür tamamen geleneksel Hitit tarzında gösterilmiştir. Vücudun alt yarısı ve başı yandan gösterilirken, gövde cepheden tasvir edilmiştir. Sakaldan itibaren başı eksiktir. Kısa kollu bir entari giymiş olan figürün, geniş kemerinde ay biçiminde kabzası olan kısa bir kılıç vardır. Sol elinde bir yay ve sağ elinde de iki ok tutmaktadır. Kızların Koruyucu Tanrısı kültü ve tasvirinin kökeni Asur Ticaret Kolonileri Çağı’na kadar gitmektedir²⁷. Bu kült, M.Ö. I. binde de Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yaşamaya devam etmiştir. Malatya ortostadlarında, Karasu kaya kabartmasında ve Hacı Bebekli I stelinde benzer kompozisyonlar görülmektedir. Gölpınar “*Kızları Koruyucu Tanrısı*” ortostadının M.Ö. 10. yüzyıl sonlarına, yani Yeni Assur etkisi öncesine tarihlendirilmesi gerekir²⁸.

Edene (Gürpınar)

Edene köyü, Şanlıurfa merkez ilçesine bağlı Kabahaydar bucağının 1 km kadar güneyinde yer alan bir köydür. Doğal bir yükselti üzerine kurulmuş bu höyük, üzerindeki köy yerleşimi nedeniyle büyük tahribata uğramıştır. Köyün doğusunda Cullap

²⁵ Kulakoğlu 2003: 67–69.

²⁶ Ortmann 1971: 233–236.

²⁷ Özgüç 1965: 24, Lev. 21, 62–63.

²⁸ Orthmann 1971: 258–263.

deresinin aktığı yerde, Köy Hizmetleri’nin yaptığı bir mesire yerinin düzenlenmesi sırasında açığa çıkarılan heykeltıraşlık eserlerinden sadece ikisi müzeye kazandırılmış, diğerleri ise köylülerin ifadesi ile kesilerek inşaatlarda kullanılmıştır²⁹. Şanlıurfa Müzesi’nde korunan çift boğa biçimli bir kaide ile boğa kabartmalı bir köşe taşının burada bulunduğu iddia edilmektedir.

Eserlerden biri, 120x60 cm boyutlarında, 84 cm genişliğinde bir kaidedir, bunun iki yanına gövdeleri kabartma, başları ise heykel olarak iki boğa betimlenmiştir. Üstte, iki boğanın ortasına, stelin konması için dikdörtgen bir yuva oyulmuştur. Kaidenin arka kısmı ise düzdür. Komşu bölgelerde, örneğin Arslantaş ve Karkamış’ta da bulunan buna benzer “*çift boğalı*” kaideler bilinmektedir. Karkamış boğalı kaidelerinden bir tanesi, Fırtına Tanrısı Tapınağı’nda bulunmuştur. Kaidenin üstüne de, muhtemelen onun Fırtına Tanrısı’nın bir heykeli konmuş olmalıdır. Arslantaş boğa kaidesi ise, buradaki Geç Assur egemenliğinden önce yaşamış Geç Hitit kültürünün bir kanıtı olarak kabul edilmekte ve M.Ö. 10. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Edene’de bulunmuş olan boğa kaidesi, Karkamış ve Arslantaş eserleriyle çağdaş olmalıdır. Aynı yerde bulunmuş ikinci eser ise yine boğa kabartmalı köşe bloğu olup stil açısından biraz daha geç döneme tarihlendirilmektedir³⁰.

Büyük Keşişlik (Büyük Alanlı) Köyü

Urfa’nın kuzey batısında, 910 m yükseklikte olan Keşişlik dağı üzerine kurulmuş bir köydür. İlk kez Pognon tarafından incelenmiştir³¹. Köy içinde bir kilise kalıntısı ile Süryanice yazıtların yer aldığı pek çok kaya mezarı bulunmaktadır.

Büyük Tülmen (Tilmen) Höyük

Bu höyük, merkez ilçeye bağlı, Bozova-Urfa karayolu üzerinde aynı adla bilinen köyün altında yer almaktadır. Höyük, 150x80 m boyutlarında 25 m yüksekliğinde olup güney ve güneybatı kesimleri modern köy yerleşimi ile kaplıdır. 1963 yılında yapılan yüzey

²⁹ Kulakoğlu 2000: 2.

³⁰ Kulakoğlu 2003: 70.

³¹ Pognon 1907: 101–102, Pl. XXV, XXVI.

araştırmasında Orta Tunç devri ile Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir³².

U 51/5

Şanlıurfa merkez ilçesine bağlı Kozluk veya Kalacık köyünün 300 m güneybatısında, Korukezen köyünün güneydoğusunda olduğu tahmin edilen bir höyüktür. İlk kez 1963 yılında İstanbul ve Chicago Üniversitelerinin ortak yürüttükleri çalışmalar sırasında tespit edilmiştir. Höyük, 100x75 m boyutlarında 15 m yüksekliktedir. Kuzeyinde bir su kaynağı bulunmaktadır. Araştırmacılar bu höyüğe isim vermemiş sadece haritada U51/5 olarak işaretlemişlerdir. Yapılan yüzey toplamasında, Orta Tunç devri ile Roma ve Bizans devirlerine ait buluntular ele geçmiştir³³.

U 51/6

İlk kez 1963 yılında, İstanbul ve Chicago Üniversitelerinin ortak yürüttükleri çalışmalarda, Şanlıurfa merkez ilçesine bağlı Kozluk veya Kalacık köyünün yaklaşık 2 km güneydoğusunda bulunduğu tahmin edilen bir höyüktür. 100x70 m boyutlarında 3 m yüksekliğinde olan bu höyüğün yakınında su bulunmamaktadır. Araştırmacılar bu höyüğe isim vermemiş sadece haritada U51/6 olarak işaretlemişlerdir. Yapılan yüzey araştırmasında, Roma devri ile Bizans devirlerine ait buluntular ele geçmiştir³⁴.

Karaharabe

Merkez ilçeye bağlı Günışık köyü ile Kızlar köyü arasında bulunan ve bir kısmı bugünkü Bozova-Urfa yolunun altında kalmış olan bir höyüktür. Yüksekliği 3 m, çapı 50 m olan höyüğün doğusunda ve yamaçlarında yıkıntılar bulunmaktadır. Muhtemelen bunlar, tepenin üzerinden yol geçmesi nedeniyle yakın zamanda terk edilmiş evlerin yıkıntılarıdır. 1963 yılında yapılan yüzey

³² Benedict 1980: 136–137, Lev. 18, U51/4.

³³ Benedict 1980: 137, Lev. 18, U51/5.

³⁴ Benedict 1980: 137, Lev. 18, U51/6.

araştırmasında keşfedilmiş olan höyükte, Erken Tunç devri ve Bizans devrine ait buluntular tespit edilmiştir³⁵.

Bedri İbo Tepe

Merkez ilçe, Aşağıçiftlik köy yolunun Diyarbakır-Urfa kara yoluna bağlantısında, yolun kuzeyinde bulunan bir höyüktür. 300x150 m boyutlarında, yaklaşık 25 m yüksekliğinde olan höyük 1963 yılında keşfedilmiştir. Yapılan yüzey araştırmasında, Erken-Orta Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devirlerine ait buluntular ele geçmiştir³⁶.

Halil Ali Tepe

Bedri İbo Tepe’sinin 100 m doğusunda, 2,5 m yüksekliğinde 60 m çapında bir höyüktür. 1963 yılında yapılan yüzey araştırması sırasında keşfedilen höyükte, Orta Tunç devrine ait buluntular ele geçmiştir³⁷.

Maşuk Köyü Civarı (Şanlıurfa Yöresi)

Şanlıurfa’nın yaklaşık 10 km kuzeyinde, Maşuk köyünün yakınında yer alan, 1947 yılında W. Brice’nin gezisi sırasında tesadüfen bulunmuş bir yerdir. W. Brice, burada çakmaktaşından bir adet el baltası ile üç adet yonga bulmuştur. Bu buluntulardan yola çıkılarak, buranın Orta Yontmataş devri ile Geç Yontmataş devrine ait buluntu yeri olduğu düşünülmektedir³⁸.

Ulubağ

Şanlıurfa merkez ilçesinin doğusunda bulunan bir köydür. Höyük, bu köyün kuzeyinde yer alan mezarlık alanında olup 3 m yüksekliğe, 60 m çapa sahiptir. 1963 yılında yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemleri, Erken

³⁵ Benedict 1980: 1317, Lev. 19, U52/1.

³⁶ Benedict 1980: 137, Lev. 19, U52/2. Korfmann v.d. 1994: B.Y. No: 176; Harmankaya & Erdoğan 2002: “Bedri İbo Tepe”

³⁷ Benedict 1980: 137, Lev. 19, U52/3.

³⁸ Kansu 1964: 161; Mellink 1965: 135; Tomskey 1982: 472; Yalçinkaya 1981: 208; 1985: 397.

Tunç devri ile Roma ve Bizans devirlerine ait buluntular ele geçmiştir³⁹.

Göktepe

Şanlıurfa ilçe merkezine bağlı ve Urfa ile Viranşehir yolunun paralelinde, aynı adla anılan bir höyüktür. Höyük, 80 m çapında ve yaklaşık 20 m yüksekliğindedir. Höyüğün güneyinde modern köy yerleşimi bulunmaktadır. Batısında ve güneyinde Mucid deresi yer alır. 1963 yılında yapılan yüzey araştırmasında, Erken-Orta Tunç devri ile Roma ve Bizans devirlerine ait buluntular tespit edilmiştir⁴⁰.

Aşağı Şeyek / Şebek (Sefalı)

Şanlıurfa merkez ilçesi Çamlıdere bucağına bağlı, Şanlıurfa-Viranşehir karayolunun 39. km’sinden kuzeye dönen köy yolunun yaklaşık 3,5. km’sinde yer alan bir köydür. Bugün höyüğün üzerinde 15 hanelik küçük bir köy bulunmaktadır. Şanlıurfa Müzesi’nde korunan çift boğa biçimli iki kaide, köy içindeki bir arsada ahır yapmak için temel kazılırken bulunmuştur. Yine aynı yerde yapılan yeni araştırmalar sonucu kabartmalı bir orthostat bulunmuştur. Burada tespit edilen kapıların üzerindeki büyük lento taşlarının da orijinal yerinde olduğu sonucuna varılmıştır⁴¹. Şanlıurfa Müzesi’nde bulunan birinci kaide, Edene, Külaflı Tepe ve Siverek kaidelerinden stil olarak farklılıklar göstermektedir. Özellikle, hayvanların üzerindeki örtü ve göğüslerindeki bezemeler, daha ziyade Asur ve Urartu sanatından tanıdığımız motiflerle benzerlikler göstermektedir. Dolayısıyla da bu kaide, en azından bölgede Geç Assur etkisinin görülmeye başlamasından sonraki bir dönemde yapılmış olmalıdır. İkinci kaide ise, iki adet çok aşınmış aslan kabartmasının yer aldığı stel altlığı olmalıdır. Bu altlık da muhtemelen Teşup veya İştâr’a ait stel altlığı olmalıdır. Nitekim Malatya- Aslantepe’de ele geçmiş olan bir stelde Fırtına Tanrısı bir aslan üzerinde resmedilmiştir⁴². Aşağı Şeyek’te F. Kulakoğlu tarafından yapılan yüzey araştırmalarında,

³⁹ Benedict 1980: 137, Lev. 20, V52/3.

⁴⁰ Benedict 1980: 137, Lev. 20, V52/2.

⁴¹ Kulakoğlu 2000: 2, res. 11.

⁴² Kulaçoğlu 1992: Nr. 1034.

köy etrafında duvar veya sur olabilecek kalıntılar ve köyün ortasındaki boş arazide de iskân izlenimini veren çok yoğun temel ve duvar kalıntıları tespit edilmiştir⁴³.

Ayrıca bazı köy evlerinin duvarlarında ikincil kullanım görmüş stel parçası bulunmuştur. Kireçtaşından yapılmış, 70 cm yüksekliğinde, 55 cm genişliğinde ve 40 cm kalınlığındaki bu stel parçası çok aşınmıştır. Başlıksız yapılmış figürün saçları ensede toplanmış, sakallı ve sağ elini başının hizasına kaldırmış olarak tasvir edilmiştir. Eser çok aşınmış olmasına rağmen Geç Assur sanatında sıkça görülen bir dua betimlemesiyle verilmiştir⁴⁴.

Sadece etek kısmı korunmuş bir heykel parçası da yine bir duvarda ikinci kez kullanılmıştır. Heykelin hafifçe bombeli ön yüzünde, ucu altta genişleyen ve üç rozetle süslü bir kuşak bant görülmektedir. Arka yüzünde ise, tek sıralı bir rozet dizisinin altında üç küçük rozetle bezeli, ucu alta doğru genişleyen bir kuşak seçilmektedir. Bu heykel parçası, Geç Assur sanatında görülen, şehir kapılarına veya mabetlere dikilmiş tanrısal veya kral heykellerinin bir benzeridir. Köyün ortasına doğru bir yerde, kaidenin bulunduğu ahırın hemen kuzeyinde, köylülerce kazılarak elde edilmiş bir mekândaki duvarlar, olasılıkla orijinal durumunu korumaktadır. Kapı açıklığı örülü olduğundan, boğa kabartmasının sadece kuyruğu, sırtı ve arka ayakları görülebilmektedir. Anıtsal bir binanın girişine ait olduğu belli olan bu eserin ve bağlı olduğu yapının niteliğinin anlaşılması için araştırmacılar kazı yapılmasını önermektedir⁴⁵.

Göbekli Tepe Ziyareti

Şanlıurfa il merkezinin 20 km kuzeydoğusunda, Karaharabe (Örencik) köyü yakınında yer almaktadır⁴⁶. İlk kez 1963 yılında

⁴³ Kulakoğlu 2003: 71; 2000:2; 1999: 171–173.

⁴⁴ Kulakoğlu 2003: 71–73.

⁴⁵ Kulakoğlu 2003: 71–73.

⁴⁶ Beile-Bohn 1998: 44–45.

İstanbul ve Chicago Üniversitesi Doğu Bilimleri Enstitüsü’nün birlikte başlattıkları Güneydoğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Karma Projesi çerçevesinde gerçekleştirilen yüzey araştırması sırasında bulunmuştur. Yontmataş endüstrisinin örnekleri daha çok tepenin sırtından ve batı yamacından toplanmıştır. Yapılan yüzey araştırmasında burası Biris Mezarlığı ve Söğüt Tarlası ile birlikte kayda değer buluntu yerleri arasında sayılmıştır⁴⁷. 1995 yılında ise Şanlıurfa Müzesi Müdürü A. Mısır ile İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü’nden H. Hauptmann’ın bilimsel danışmanlığında, Almanya Heidelberg Üniversitesi Tarihöncesi Enstitüsü’nün ortak projesi olarak kazı çalışmalarına başlanmış ve kazı bugün hala K. Schmidt başkanlığında devam etmektedir.

Yapılan kazılarda Göbekli Tepe ören yerinin, beş yapı katına sahip olduğu saptanmıştır. İlk üretimciliğe geçiş evresini temsil eden Göbekli Tepe, ilginç yapısal öğeleri olan dairesel, kare ve dikdörtgen planlı kült yapılarına sahip bir yerleşme yeridir. Höyüğün çevresinde büyük kireç taşı ocakları yer almaktadır. Kazılardan ele geçen alet ve artıkların iyi kalitede çakmaktaşıdan yapıldığı anlaşılmaktadır. Karataş (bazalt) yapılmış ezgi, havan ve öğütme taşı gibi yüzey buluntularının yanı sıra, kazı bezekli taş kap parçaları gibi çeşitli taşlardan yapılmış çok zengin çeşitlenmesi olan buluntular da elde edilmiştir. Göbekli Tepe’den çıkarılan ilginç buluntular arasında; yılan, tilki, boğa, turna, leylek, varan (keler), koç, ceylan, eşek, domuz, örümcek, akrep ve insan kabartması gibi o dönem insanların ruh halini yansıtan çok çeşitli betimleme örnekleri ortaya çıkartılmıştır. Ayrıca, erkeklik organı abartılı olarak tasvir edilmiş birkaç sağlam insan heykeli de ele geçmiştir. Olağan dışı buluntuları ile kutsal bir merkez olduğu kanısını uyandıran Göbekli Tepe yerleşimi; Cilalı Taş devrinde kurulmuş olan Nevalı Çori (Hastalıklar Vadisi-Hilvan), Şanlıurfa-Yeni Mahalle, Karahan Tepe (Urfa), Sefer Tepe (Urfa), Hamzan Tepe (Urfa) ve Kilişık (Adıyaman) gibi yerlerden bildiğimiz “T” şeklinde payelerin yoğun olarak görüldüğü yerlerin en büyüğüdür.

⁴⁷ Hours v.d. 1994: 144; Benedict 1980: 137,148–149, 179,181, Lev. 20, V52/1.

Bugün için henüz neden kurulduğunu bilemediğimiz bu tarz yerleşimlerin özellikle Taş devri insanının bunları imar ettiklerini düşündüğümüzde o zamanın şartlarına göre inanılması zor eserler ortaya çıkardıklarını görebiliriz. Yontma taş alet endüstrisi örneklerine⁴⁸ ve radyokarbon analiz sonuçlarına dayanarak Göbekli Tepe yerleşimi M.Ö. 9.500–8.600 yılları arasına tarihlenmektedir⁴⁹.

Gürcütepe Höyükleri

Şanlıurfa il merkezinin 2 km. güneydoğusunda yer alırlar. İlk kez 1963 yılında yapılan yüzey araştırması sırasında V52/4 olarak isim verilmeden işaretlenip incelenmiştir. İncelenen höyük, 2 m yüksekliği, 70x40 m boyutları ile bugünkü Gürcütepe II yerleşmesine benzemektedir. Yapılan toplamalarda Bakır devrinin Uruk dönemi, Erken tunç devri ve buluntuları ile birlikte % 45 çakmaktaşı, % 10 sürtmetaş buluntusu ele geçmiştir⁵⁰.

Gürcütepe höyükleri, toplam 8 höyükten oluşur. Gürcütepe’de 1995 yılında, Şanlıurfa Müzesi Müdürü A. Mısır ile H. Hauptmann’ın bilimsel danışmanlığında kazılara başlanmış ve 1999 yılına kadar devam edilmiştir. Tüm höyüklerde sistemli bir yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir.

Gürcütepe olarak adlandırılan höyükler, Harran Ovası’nın kuzeybatısında, doğu-batı yönünde yan yana 5 yayvan tepe ve 3 düz alandan oluşmuş höyükler dizisidir. Höyüklere, Gürcütepe I, II, III, IV, V, VI, VII ve VIII şeklinde rakamlar verilmiştir⁵¹. Kent merkezi yakınlarındaki karstik araziden doğan Karakoyun Deresi ve Sırrın Çayı boyunca sıralanan bu höyüklerden, Gürcütepe I höyüğü 2 m yükseklikte 150 x 100 m boyutlarında, Gürcütepe II höyüğü 6 m yükseklikte 150 x 200 m boyutlarında, Gürcütepe III höyüğü 3.5 m yükseklikte 350 x 150 m boyutlarında, Gürcütepe IV höyüğü 2.5 m yükseklikte 120 x 100 m boyutlarında, Gürcütepe V höyüğü 0.5 m yükseklikte 50 x 80 m boyutlarında, Gürcütepe VI höyüğü 150 x 150

⁴⁸ Schmidt 2001: 52.

⁴⁹ Kromer & Schmidt 1998: 17; Schmidt 2002: 24.

⁵⁰ Benedict 1980: 138. Lev. 20, V52/4.

⁵¹ Beile Bohn v. d. 1998: Abb. 2, 3.

m boyutlarında, Gürcütepe VII höyüğü 30 x 50 m boyutlarında ve Gürcütepe VIII höyüğü ise yaklaşık 150 x 80 m boyutlarındadır⁵².

Gürcütepe VI, VII ve VIII nolu merkezler düz yerleşimlerdir. Yapılan yüzey araştırmasında; Gürcütepe I, III, IV, VII ve VIII’de Çanak Çömlekli Cilalı Taş devri, Gürcütepe II ve III ’de Çanak Çömleksiz Cilalı Taş devrinin geç evresine ait buluntulara rastlanmıştır. Ayrıca, Gürcütepe I, V, VI VIII’de Bakır devrinin Halaf ve Uruk dönemi, Gürcütepe II’de Geç Hellenistik devir ve Gürcütepe II ve V’de Roma ve Bizans devirlerine ait buluntular da tespit edilmiştir⁵³. 1997 yılı kazı sezonunda, Gürcütepe II’de yapılan 2 x 2 m’lik bir sondaj ile bu höyüğün en alt tabakasının Çanak Çömleksiz Cilalı Taş devrinin geç B evresine ait olduğu tespit edilmiştir. 1998 yılında ise, Gürcütepe I, III ve IV’de yapılan sondajlar sonucunda bu höyüklerin de ilk defa Çanak Çömleksiz Cilalı Taş devrinin geç B evresinde iskân gördüğü anlaşılmıştır⁵⁴.

Buna göre, Gürcütepe’de yer alan tüm höyükler, Çanak Çömleksiz Cilalı Taş devri B evresinin sonundan (M.Ö. 7500) itibaren yerleşime açılmaya başlanmıştır. Gürcütepe höyükleri, Harran Ovası’nda Küçük Hedbe ile birlikte bilinen ilk tarım yapılan Cilalı Taş devri yerleşimleridir. Gelecek yıllarda burada yapılacak kazılar, bu yerleşmelerin tarımı nasıl yaptıklarına dair delilleri ortaya çıkaracaktır. Ayrıca kazılar sırasında ele geçen kemikler üzerinde analizler yapılmış; bu yerleşimlerde sığır, domuz, koyun ve keçi gibi hayvanların da evcilleştirildiği tespit edilmiştir⁵⁵.

Kazane / Gazne (Konuklu)

Şanlıurfa merkez ilçesine bağlı Konuklu beldesinde bulunan, 660 m çapında, 29 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada, N. Yardımcı tarafından yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin

⁵² Beile-Bohn v. d. 1998: 9.

⁵³ Beile- Bohn v. d. 1998: 17, 33–34.

⁵⁴ Schmidt 2000: 11–14.

⁵⁵ von den Driesch & Peters 1999: 27–29; Schmidt 2000: 15–16.

Halaf ve Obeyd dönemi, Erken Tunç devri ve Demir devri buluntularına rastlanmıştır⁵⁶.

1992 yılında Şanlıurfa Müzesi tarafından başlayan kazı çalışmaları halen Amerika’nın Virginia Üniversitesi Antropoloji bölümü Yakındoğu Arkeolojisi kürsüsünden Prof. Dr. Patricia Wattenmaker başkanlığında aralıklarla sürdürülmektedir. Kazane Höyük kazı başkanı, buranın M.Ö. 1800 yıllarında büyük bir kent olduğunu ve bu kentin etrafının ise kalın duvarları olan kent surları ile çevrildiğini düşünmektedir. Ören yerinin bugüne kadar sadece 400m²’lik bir alanı kazılmıştır.

Kazane yerleşiminde şimdiye kadar yapılan kazılar sonucu buranın, Bakır devrinin Geç Halaf döneminden Uruk dönemine kadar (M.Ö. 5000–3000 arası) olan zaman dilimi içinde bir yerleşim olduğu anlaşılmıştır. Bunun dışında, Tunç devrinin Erken ve Orta Tunç dönemlerine (M.Ö.3000–2000) ait yerleşim ve bu yerleşimlere ait buluntular da ele geçmiştir.

Höyüğün batı yamacında, basamaklı açma şeklinde yapılan kazılarda Son Bakır devrine ait mimari unsurlar olarak kerpiçten yapılmış evler ve bu evlere ait ocak ile tabanı sıvalı girintiler ortaya çıkartılmıştır⁵⁷. Bu dönemle ilgili höyüğün güneydoğusunda yapılan sondajlarda ise kerpiçten yapılmış yuvarlak planlı bir mekân ile pise⁵⁸ tekniğiyle yapılmış duvarlara rastlanmıştır. Ayrıca, bir sondaj çukurunda sel sularının getirdiği alivyon dolguların altından yine aynı döneme ait mimari örnekler ortaya çıkartılmıştır⁵⁹. Bu durum bize, ören yerine ait bazı yerleşim alanlarının alivyon dolguların altında olduğunu göstermektedir. Bakır devrinde görülen Halaf döneminin boyalı çanak çömleklerinden çok az bulunmuştur. Bunlar daha çok Halaf dönemi sonrası ve Halaf geçiş dönemi çanak çömlekleriyle benzerlik göstermektedir⁶⁰. Bakır devri ile ilgili

⁵⁶ Yardımcı 2004a: I, 319–325.

⁵⁷ P. Wattenmaker, 1997: 81–91.

⁵⁸ İnce uzun kamışlar ile saman katılı çamurdan yapılan bir tür kerpiç duvar.

⁵⁹ Bernbeck v.d.1995:5.

⁶⁰ Harmankaya v.d. 1998: “Kazane Höyük”.

kazılan alanın dar oluşu sebebiyle ortaya çıkan buluntular, yerleşimin Son Bakır devrindeki konut mimarisi hakkında şimdilik yeterli bilgi vermekten uzaktır.

Kazı başkanı, Kazane Höyük’teki Erken Tunç devri yerleşiminin yaklaşık 40 hektar olduğu ve bu büyüklüğü ile Güneydoğu Anadolu’nun en büyük höyüğü olma özelliği taşıdığını belirtmektedir⁶¹.

U 52/5 (Kızlar / Küzler Tepe Höyük)

Şanlıurfa ilçe merkezine bağlı bugünkü Kızlar köyünün doğusunda bulunan bir höyüktür. İlk kez 1947 yılında yapılan bir yüzey araştırmasında keşfedilmiştir. Bu höyük 1963 yılında yapılan başka bir araştırmada ise U52/5 olarak isimlendirilmiştir⁶². Yapılan yüzey araştırmalarında, Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemi ile Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁶³.

Yeniköy / Yeni Köy

Şanlıurfa ilçe merkezinde, Yeniköy köyü altında bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Erken Tunç devrine ait buluntular ele geçmiştir⁶⁴.

Hancıgaz

Şanlıurfa ilçe merkezine bağlı Hancıgaz köyünde bulunan çift yükselteli, yaklaşık 8 m yüksekliğinde bir höyüktür. Buralarda yapılan yüzey araştırmasında Bakır devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁶⁵.

Çamurlu Tepe

Şanlıurfa ilçe merkezinde, Çamurlu köyünde bulunan 160 m çapında, 14 m yüksekliğinde bir höyüktür. N. Yardımcı’nın yapmış

⁶¹ Harmankaya & Erdoğan 2002: “Kazane Höyük”

⁶² Dönmez & Brice 1949: 44–58; Benedict 1980: 137, Lev. 19, U52/5.

⁶³ Hours v.d. 1994: 219–220; Harmankaya v.d. 1998: “Kızlar Tepe Höyük”

⁶⁴ Yardımcı 2004a: I, 337–338.

⁶⁵ Yardımcı 2004a: I, 315–316.

olduğu yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemleri, Erken Tunç devri, Roma ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir⁶⁶.

Külünçe (Omurca)

Şanlıurfa ilçe merkezinde, Külünçe köyü altında bulunan, yaklaşık 2–3 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri, Erken Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir⁶⁷.

Taşbasan

Şanlıurfa ilçe merkezinde, Taşbasan köyü altında bulunan, yaklaşık 4 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bizans devri buluntuları ele geçmiştir⁶⁸.

Sultantepe (Huzirina)

Şanlıurfa merkez ilçesi Sultantepe köyünün altında bulunan yaklaşık 550 m çapında, 43 m yüksekliğinde bölgenin en büyük höyüğüdür. İlk kez 1946 yılında K.Kökten⁶⁹, ardından 1947 yılında A. Dönmez ve W. Brice tarafından incelenmiştir. Her iki grup tarafından yapılan yüzey toplamalarında, Bakır devrinin Geç Halaf ve Obeyd dönemleri, Demir devrinin Yeni Assur dönemi, Helenistik ve Roma devrine ait çanak çömlek parçaları ele geçmiştir⁷⁰. Sultantepe höyüğünde son olarak N. Yardımcı tarafından yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri, Erken-Orta Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntulara rastlanmıştır⁷¹.

Eski adı “Huzurina/Hostra” olan Sultantepe’de, 1951–1953 yılları arasında, Prof. Dr. S. Lloyd tarafından yapılan kazılarda tespit edilen kerpiç mimari yapılar dışında, Helenistik ve Roma devri kalıntılarına da rastlanılmıştır. Bu iki dönemin dışında, Demir

⁶⁶ Yardımcı 2004a: I, 326–329.

⁶⁷ Yardımcı 2004a: I, 330–332.

⁶⁸ Yardımcı 2004a: I, 333–334.

⁶⁹ Kökten 1947c: 162.

⁷⁰ Dönmez& Brice 1949: 44–58; Hours v.d. 1994: 330.

⁷¹ Yardımcı 2004a: I, 248–252.

devrinin Assur dönemine ait (M.Ö.7.yüzyıl) yaklaşık 600 adet çivi yazılı tablet ele geçirilmiştir⁷². İçinde Gılgamış Destanı’na ait parçaların da yer aldığı bu çivi yazılı tabletler şu anda Anadolu Medeniyetleri Müzesi’nde muhafaza edilmektedir⁷³. Harran yerleşiminden bildiğimiz Ay Tanrısı Sin’e ait hilal kabartması ve ortasında yuvarlak bir oyuğu olan büyük bir taş levha da Sultantepe’den ele geçen buluntular arasındadır⁷⁴. Ayrıca, Demir devrinin Assur döneminde, Sultantepe sakinlerinin Mısır’dan ithal ettikleri, fildişinden süs eşyaları, seramik kaplar ve camdam koku şişeleri de ele geçmiştir⁷⁵.

Kap (Tepedağ)

Şanlıurfa merkez ilçesi Kap (Tepedağ) köyünde bulunan 290 m çapında, 24 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri, Erken-Orta Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntulara rastlanılmıştır⁷⁶. Ayrıca, şu anda Şanlıurfa Müzesi’nde bulunan iki adet kabartmalı taş levhanın (ortostat / stel) bu höyükten getirtildiği söylenmektedir. Bu kabartmalar, Köy Hizmetleri’nin, bölgede yaptığı tesviye çalışmaları sırasında, önceden varolan bir höyüğün üzerinden geçecek su kanaletleri için yapılan kazılar sırasında bulunmuştur. Höyük maalesef tamamen tahrip edilmiştir. Stellerden birincisi, 79 cm x 39 cm x 16 cm ölçülerindedir. Stelde sağ elinde bir kap tutan bir erkek figürü tasvir edilmiştir. Stil açısından, Assur taşra sanatına daha yakın olan bu eser, M.Ö. 8. yüzyılın sonu ile 7. yüzyılın başına tarihlendirilmektedir. İkinci stel ise, 68 cm x 36,5 cm x 16 cm boyutlarında olup, iki figür karşılıklı olarak tasvir edilmiştir. Birinci steldeki figürün benzeri bir figürün karşısında, elinde bir sembol

⁷² Lloyd & Gökçe 1953: 27–52; Lambert 1970: 111–117.

⁷³ Gurney 1952: 25, 26–28.

⁷⁴ Lloyd & Gökçe 1953: 40, Fig. 6, Plate IV.

⁷⁵ Lloyd & Gökçe 1953: 50, Fig.8, Plate V-VIII.

⁷⁶ Yardımcı 2004a: I, 253–256.

(veya yelpaze) tutan, daha küçük boyda bir figür tasvir edilmiştir. Bu stel de önceki stel gibi aynı döneme tarihlendirilmektedir⁷⁷.

Ambar Tepe (Ambartepe)

Şanlıurfa merkez ilçesi Yardımcı bucağına bağlı Ambartepe köyünde bulunan, 210 m çapında, 13 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemleri, Erken Tunç devri, Demir devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir. Ayrıca, Ambartepe ile Zeynep arasında şuada Adana Müzesi’nde bulunan bir kabartmalı levha (ortostad) bulunmuştur⁷⁸.

Çiftlik Tepe (Turluk)

Şanlıurfa merkez ilçesi Yardımcı bucağına bağlı Turluk köyü yakınlarında bulunan, 110 m çapında, 13 m yüksekliğinde bir höyüktür. Üstünde modern yerleşim bulunmayan bu höyükte yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri ile Erken Tunç devrine ait buluntular ele geçmiştir⁷⁹.

Abdullah Özkan Tarlası

Şanlıurfa merkez ilçesi Yardımcı bucağına bağlı Turluk köyünün 600 m kuzeydoğusunda bulunan, 150 m çapında, 5 m yüksekliğinde, güney bölümünden yol ve kanalın geçtiği bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemleri ile Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁸⁰.

Başgöze (Turluk)

Şanlıurfa merkez ilçesi Yardımcı bucağına bağlı Turluk köyü altında bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Roma devrine ait buluntular ele geçmiştir⁸¹.

⁷⁷ Kulakoğlu 2003: 73–74.

⁷⁸ Yardımcı 2004a: I, 257–262; Bittel 1950: 284–285; Orthmann 1971: 537.

⁷⁹ Yardımcı 2004a: II, 490–492.

⁸⁰ Yardımcı 2004a: II, 493–497.

⁸¹ Yardımcı 2004a: II, 498–499.

Kab / Kab Köyü

Şanlıurfa merkez ilçesi Yardımcı bucağına bağlı Kab köyünün içinde bulunan, han olduğu ifade edilen bir yapıya rastlanmıştır. Bu yapı, 14,80x6,50 m boyutlarındadır. Burada yapılan araştırmada herhangi bir buluntu ele geçmemiştir⁸².

Elhan

Şanlıurfa merkez ilçesi Yardımcı bucağına bağlı Kab köyünün 200 m batısında bulunan, 120 m çapında, 3 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Demir devri ile Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁸³.

Kurucuk

Şanlıurfa merkez ilçesine bağlı Kurucuk köyünde bulunan, 300 m çapında, 14 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri, Geç Bakır devri-Erken Tunç devri geçiş dönemi, Erken Tunç devri, Demir devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁸⁴.

Köprülük

Şanlıurfa merkez ilçesine bağlı Köprülük köyünde bulunan, 280 m çapında, 17 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Obeyd dönemi, Erken Tunç devri, Demir devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir. Ayrıca küçük buluntu olarak, çakmaktaşıdan yapılmış çekirdek ve dilgiler ile obsiyenden (doğalcam) yapılmış dilgiler ele geçmiştir⁸⁵.

Harbi Koşa Höyük

Şanlıurfa il merkezinin güney-güneydoğusunda yer alan Harbi Koşa Höyük, 1947 yılında A. Dönmez ve W. Brice tarafından

⁸² Yardımcı 2004a: II, 488–489.

⁸³ Yardımcı 2004a: II, 485–487.

⁸⁴ Yardımcı 2004a: I, 263–265.

⁸⁵ Yardımcı 2004a: I, 266–269.

saptanmış, yüzeyinden Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemi seramiklerle doğalcamdan yapılmış alet parçaları bulunmuştur⁸⁶.

Kaynak (Kaynaklı)

Şanlıurfa ilçe merkezine bağlı Kaynaklı köyünün altında bulunan bir höyüktür. Doğal bir tepenin üzerinde, 5 m’lik bir yüksekliğe ve 50 m’lik bir çapa sahiptir. Höyüğün güneyinde modern köy yerleşmesi bulunmaktadır. İlk kez 1963 yılında tespit edilmiş olan höyükte, Roma devri ile Bizans devrine ait çanak çömlek parçaları ele geçmiştir⁸⁷.

Özlü

Şanlıurfa ilçe merkezine bağlı Özlü köyünün altında bulunan bir höyüktür. Höyük tamamen modern köy yerleşimi altında bulunmaktadır. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri, Erken Tunç devri ve Demir devrine ait çanak çömlek parçaları ele geçmiştir⁸⁸.

Küpeli (Gürda)

Şanlıurfa ilçe merkezine bağlı Özlü köyünde bulunan, 160 m çapında, 13 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemi, Erken Tunç devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁸⁹.

Bakışlar (Küçük Celle / Çello)

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı Bakışlar köyünde bulunan, 90 m çapında, 4 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Orta Tunç devri, Helenistik ve Roma devrine ait buluntular ele geçmiştir⁹⁰.

Omuroba / Çerbeşli (Mehmet Direk Tarlası)

⁸⁶ Dönmez & Brice 1949: 44–58; Hours v.d. 1994: 160.

⁸⁷ Benedict 1980: 136, T55/1.

⁸⁸ Yardımcı 2004a: I, 349–350.

⁸⁹ Yardımcı 2004a: I, 357–359.

⁹⁰ Yardımcı 2004a: I, 360–362.

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı Omuroba köyü yakınlarında, Omuroba-Akmeşet yolu üzerinde bulunan, 150 m çapında, 5 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri, Erken-Orta Tunç devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁹¹.

Tığlıca

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı Tığlıca köyü altında bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Demir devri ile Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁹².

El Meleh (Yaşar Köyü Civarı)

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı Yaşar (Haraptelyahya) köyünün 600 m doğusunda bulunan bir ören yeridir. Temel kalıntılarının görüldüğü ören yerinde yapılan yüzey araştırmasında, Erken-Orta Tunç devri ile Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁹³.

Bakırtaş (Şıhrıh)

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı Bakırtaş (Şıhrıh) köyünün mezarlık alanının altında bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Erken Tunç devri, Demir devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁹⁴.

Doğramacı (Naccar)

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı Doğramacı köyünde bulunan, 200 m çapında, 6 m yüksekliğinde yayvan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁹⁵.

Bulduk

⁹¹ Yardımcı 2004a: I, 363–365.

⁹² Yardımcı 2004a: II, 529–530.

⁹³ Yardımcı 2004a: II, 531–532.

⁹⁴ Yardımcı 2004a: II, 535–536.

⁹⁵ Yardımcı 2004a: II, 539–541.

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı Bulduk köyü altında bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Erken-Orta Tunç devri ile Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁹⁶.

Rücum Haco

Şanlıurfa ilçe merkezi Çamlıdere (Mercihan / Mecrihan) bucağına bağlı, Harran’ın 23 km kuzeydoğusunda, Tektek dağlarının başlangıcında bulunan, yaklaşık 80 m çapında, 2 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁹⁷.

Üzerlik

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı Üzerlik köyü altında bulunan, yaklaşık 80 m çapında, 7 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri, Erken-Orta Tunç devri, Demir devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁹⁸.

Yedi Yol / Resmel Hamar (Hacı Mahmut Dağyutan Tarlası)

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı Yediyol köyünde bulunan, 180 m çapında, 13 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemleri ile Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁹⁹.

Toruç

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı Yediyol köyünün 600 m güneyinde bulunan, tamamen tesviye edilmiş bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Geç Bakır devri-Erken Tunç devri geçiş dönemi ile Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁰⁰.

⁹⁶ Yardımcı 2004a: II, 537–538.

⁹⁷ Yardımcı 2004a: II, 533–534.

⁹⁸ Yardımcı 2004a: II, 399–400.

⁹⁹ Yardımcı 2004a: II, 511–514.

¹⁰⁰ Yardımcı 2004a: II, 515–516.

Şeuri Yıldırım Mezrası (Şeuri Köyü)

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı Atyurdu köyünün 2,2 km doğusunda bulunan, 220 m çapında, 5 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Orta Tunç devri, Demir devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁰¹.

Taşlıca

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı Taşlıca köyü altında bulunan bir höyüktür. Tamamen köy yerleşimi altında kalmış olan höyükte yapılan yüzey araştırmasında, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁰².

Keçi Kıran / Keçikıran (Çığran)

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı Keçikıran köyünde, etrafı tamamen tesviye edilmiş olan, 15 m çapında, 7 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Obeyd dönemi, Geç Bakır devri-Erken Tunç devri geçiş dönemi, Erken Tunç devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁰³.

Tokoğlu (Mizyet)

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı Tokoğlu köyünün tamamen altında bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁰⁴.

Eski Sumatar

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı Eski Sumatar köyü altında bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁰⁵.

¹⁰¹ Yardımcı 2004a: II, 503–505.

¹⁰² Yardımcı 2004a: II, 500–502.

¹⁰³ Yardımcı 2004a: II, 506–508.

¹⁰⁴ Yardımcı 2004a: II, 509–510.

¹⁰⁵ Yardımcı 2004a: II, 517–518.

Yamaçalı (İbgedid / Tel Bağdat)

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı Yamaçalı köyünde bulunan, 140 m çapında, 13 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Geç Bakır devri-Erken Tunç devri geçiş dönemi, Erken Tunç devri ve Demir devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁰⁶.

Ulucanlar (Hanu Bade / Nakıphan)

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı Ulucanlar köyünün içinde bulunan, 440 m çapında, 24 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Obeyd dönemi, Erken Tunç devri, Demir devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁰⁷.

Hasantepe

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı, Yardımcı-Şanlıurfa yolunun 1 km güneyinde, 350 m çapında, 13 m yüksekliğinde, üzerinde yerleşim bulunmayan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri, Erken Tunç devri, Demir devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁰⁸.

Akdilek (Tel Mühriz)

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı Akdilek köyünün altında bulunan, yaklaşık 30–40 m çapında, 9 m yüksekliğindedir. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Erken Tunç devri, Demir devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁰⁹.

Zibe Sezai Hammavi Tarlası

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı Güngören (Donali) köyünün yaklaşık 1 km kuzeydoğusunda, Zibe mevkiinde, Uluköy-Eskiharran yolu üzerinde, kanal ve yolun batısına bitişik bir höyüktür. Höyük, 60 m çapında, 3 m yüksekliğindedir. Burada

¹⁰⁶ Yardımcı 2004a: II, 519–521.

¹⁰⁷ Yardımcı 2004a: II, 410–413.

¹⁰⁸ Yardımcı 2004a: II, 407–409.

¹⁰⁹ Yardımcı 2004a: II, 405–406.

yapılan yüzey araştırmasında, Helenistik devir ile Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹¹⁰.

Tuzluca (Şoraca / Şorluca)

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı Tuzluca köyünde bulunan, 130 m çapında, 6 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri, Erken-Orta Tunç devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹¹¹.

Kırklar (Büyük Celle / Çello)

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı Kırklar köyünde bulunan, 135 m çapında, 5 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹¹².

Kazıklı Tepe (Kazuk Tepe)

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı Kazıklı Tepe köyünde bulunan, 200 m çapında, 13 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Erken Tunç devri, Demir devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹¹³.

Atatürk Köyü (Seksan Ören-Suveren)

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı Atatürk Köyü içinde bulunan, 530x300 m boyutlarında, 23 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Obeyd dönemi, Erken Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹¹⁴.

Görenler (Tel Avar)

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı Görenler köyünde bulunan, 340 m çapında, 20 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Geç Cilalı Taş devri, Bakır

¹¹⁰ Yardımcı 2004a: II, 401–402.

¹¹¹ Yardımcı 2004a: I, 366–368.

¹¹² Yardımcı 2004a: I, 369–371.

¹¹³ Yardımcı 2004a: II, 430–432.

¹¹⁴ Yardımcı 2004a: II, 424–429.

devrinin Halaf ve Obeyd dönemleri, Erken-Orta Tunç devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹¹⁵.

Edelyi (Delye)

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı Görenler köyünün 1,5 km doğusunda, Edelyi mevkiinde bulunan, 100 m çapında, 5 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemleri, Orta Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹¹⁶.

Vergili (Büyük Rüsum / Büyükrüşum)

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı Bucağına bağlı Vergili köyünde bulunan, 120 m çapında, 8 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri, Erken-Orta Tunç devri ve Demir devrine ait buluntular ele geçmiştir¹¹⁷.

Kubacık / Kabacık (Kubbe Cuh)

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı Kubacık köyünün kuzeyinde bulunan, 110 m çapında, 3 m yüksekliğinde küçük bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf dönemi, Orta Tunç devri, Demir devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹¹⁸.

Kırmızı Tepe (Başören / Tel Hamar)

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı Başören köyünde bulunan, 250x200 m çapında, 19 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri, Erken Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹¹⁹.

¹¹⁵ Yardımcı 2004a: II, 414–418.

¹¹⁶ Yardımcı 2004a: II, 433–436.

¹¹⁷ Yardımcı 2004a: I, 372–375.

¹¹⁸ Yardımcı 2004a: II, 437–439.

¹¹⁹ Yardımcı 2004a: II, 440–443.

Battal (Mezarlık Tepe)

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı Battal köyünde bulunan, 290 m çapında, 13 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri, Erken-Orta Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹²⁰.

Yazılı Kavak (Taşlık Tepe)

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı Yazılı kavak köyünde bulunan, 240 m çapında, 20 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Obeyd dönemi, Erken-Orta Tunç devri, Demir devri, Helenistik devir, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹²¹.

Boydere

Şanlıurfa merkez ilçesi Yardımcı bucağına bağlı Boydere köyünün altında bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Erken Tunç devri ile Roma devrine ait buluntular ele geçmiştir¹²².

Kısas

Şanlıurfa merkez ilçesine bağlı Kısas beldesi altında bulunan bir höyüktür. Höyük tamamen köy yerleşimi altında kaldığından yüzey araştırması yapılamamıştır¹²³.

Yarımsu (Şih Hattap Köyü)

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı Yarımsu köyü yakınlarında bulunan, yaklaşık 40 m çapında, 4 m yüksekliğinde, büyük bir kısmı tesviye edilmiş küçük bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemleri,

¹²⁰ Yardımcı 2004a: II, 444–446.

¹²¹ Yardımcı 2004a: II, 447–449.

¹²² Yardımcı 2004a: I, 270–271.

¹²³ Yardımcı 2004a: I, 272.

Erken Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹²⁴.

Süpürgelik Tepe

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağında, Harran ilçesinin 29 km kuzeyinde, Şanlıurfa-Mardin yolunun 4 km güneyinde bulunan, 220x260 m boyutlarında, 19 m yüksekliğinde bir höyüktür. Üzerinde modern yerleşim bulunmayan höyükte yapılan yüzey araştırmasında, Erken-Orta Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹²⁵.

Horoz / Horoz Köy (Ziyaret Tepe)

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı Horoz köyünde bulunan, 300 m çapında, 14 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri, Erken-Orta Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹²⁶.

Taş Ocakları

Harran’ın 29,5 km kuzeyinde, Kesme köyünün doğusunda bulunan, Roma ve Bizans devirlerinde kullanıldığını düşündüğümüz bir taş ocağıdır¹²⁷.

Pırpır

Şanlıurfa merkez ilçesi Çamlıdere bucağına bağlı Pırpır köyü altında bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹²⁸.

Tel Yirci (Mehmet Haluk Akyüz Evi)

Şanlıurfa merkez ilçesi Çamlıdere bucağına bağlı Tel Yirci köyü altında bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında,

¹²⁴ Yardımcı 2004a: II, 450–454.

¹²⁵ Yardımcı 2004a: II, 455–457.

¹²⁶ Yardımcı 2004a: II, 458–460.

¹²⁷ Yardımcı 2004a: II, 560.

¹²⁸ Yardımcı 2004a: II, 569–570.

Geç Bakır devri-Erken Tunç devri geçiş dönemi, Erken Tunç devri, Demir devri ve Bizans devrine ait buluntulara rastlanmıştır¹²⁹.

Boztepe / Bozsarmiyi (Tepedibi Köyü)

Şanlıurfa merkez ilçesi Çamlıdere bucağına bağlı Boztepe köyünde bulunan, 250 m çapında, 19 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Erken-Orta Tunç devri ile Bizans devrine ait buluntulara rastlanmıştır¹³⁰.

Çanakçı (Çınkravi)

Şanlıurfa merkez ilçesi Çamlıdere bucağına bağlı Çanakçı köyü altında bulunan, 10–12 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Erken Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹³¹.

Mamuca

Şanlıurfa ilçe merkezi Çamlıdere (Mercihan) bucağına bağlı Mamuca köyünün içinde bulunan, 400 m çapında, 29 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri, Erken-Orta Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹³².

Mamuca Resim Tepe Mevkii

Şanlıurfa ilçe merkezi Çamlıdere bucağına bağlı Mamuca köyünün 500 m kuzeydoğusunda bulunan, 170 m çapında, 3 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Geç Bakır devri-Erken Tunç devri geçiş dönemi, Erken Tunç devri ve Roma devrine ait buluntular ele geçmiştir¹³³.

Emirler (Çaruk Tepe)

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı, Harran’ın 25 km kuzeyinde bulunan, tamamen tavsiye edilmiş bir höyüktür.

¹²⁹ Yardımcı 2004a: II, 564–566.

¹³⁰ Yardımcı 2004a: II, 561–563.

¹³¹ Yardımcı 2004a: II, 567–568.

¹³² Yardımcı 2004a: II, 461–465.

¹³³ Yardımcı 2004a: II, 466–468.

Burada yapılan yüzey araştırmasında, Geç Cilalı Taş devri, Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemleri, Geç Bakır-Erken Tunç geçiş devri, Erken Tunç devri, Demir devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹³⁴.

Güzel / Güzel Köy (Teybe Curuk)

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı Güzel köyünde bulunan, 130x290 m boyutlarında, 15 m yüksekliğinde, iki tepesi olan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri, Erken-Orta Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹³⁵.

Anaz (Duru)

Şanlıurfa merkez ilçesi Çamlıdere bucağına bağlı Anaz köyünün altında bulunan, 10–12 m yüksekliğinde bir höyüktür. Bu höyükte, 1906 yılında Yeni Assur dönemine ait bir kabartma dikit (stel) bulunmuş, arkasında bulunan bir kitabe sayesinde de Anaz köyünün M.Ö. 8. yy’da *Duru* ismi ile anılan bir yer olduğu anlaşılmıştır¹³⁶. Kitabede, *Musezip Şamaş* isminde Assurlu bir vali kendisini *Duru* kentinin bölge yöneticisi olarak tanıtır. N. Yardımcı tarafından burada yapılan yüzey araştırmasında, Erken Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹³⁷.

Gülveren (Bozdoğan)

Şanlıurfa merkez ilçesi Çamlıdere bucağına bağlı Gülveren köyünün 200 m doğusunda bulunan, 6 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Roma ve Bizans devrine ait buluntulara rastlanmıştır¹³⁸.

Resimhan Mevkii (Mustafa Karaca Tarlası)

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı, Harran’ın 28,5 km kuzeyinde bulunan, 100 m çapında, 2 m yüksekliğinde bir

¹³⁴ Yardımcı 2004a: II, 469–472.

¹³⁵ Yardımcı 2004a: II, 473–475.

¹³⁶ Pognon 1907: 106–107, Pl. V, XXVI; Ortmann 1971: 479.

¹³⁷ Yardımcı 2004a: II, 558–559.

¹³⁸ Yardımcı 2004a: II, 556–557.

höyüktür. Üzerinde modern yerleşim bulunmayan höyükte yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri, Erken Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹³⁹.

Mamos Tepe

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı, Harran’ın 30 km kuzeyinde, Şanlıurfa-Mardin yolunun 4 km güneyinde bulunan, 170 m çapında, 6 m yüksekliğinde bir höyüktür. Bugüne kadar iyi korunmuş olan bu höyükte yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemleri, Demir devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁴⁰.

Gelincik (Açmalı / Arapoku Mezrası)

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı Gelincik köyüne bağlı Açmalı mezrasında bulunan, 180 m boyutlarında, 6 m yüksekliğinde, bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri ile Erken-Orta Tunç devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁴¹.

Ozanlar (Hacıhasan)

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı Ozanlar köyü yakınlarında bulunan, tamamen tesviye edilmiş bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri ile Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁴².

Keserdede

Şanlıurfa merkez ilçesi Yardımcı bucağına bağlı Keserdede köyü altında bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri, Erken Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁴³.

Günbalı (Arapoğlu)

¹³⁹ Yardımcı 2004a: II, 476–478.

¹⁴⁰ Yardımcı 2004a: II, 479–481.

¹⁴¹ Yardımcı 2004a: II, 482–484.

¹⁴² Yardımcı 2004a: II, 594–595.

¹⁴³ Yardımcı 2004a: I, 273–275.

Şanlıurfa merkez ilçesine bağlı Günbalı köyünde bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında çanak çömlek parçası bulunamamış, sadece birkaç çakmaktaşıdan yapılmış çekirdek ve yonga parçası tespit edilmiştir¹⁴⁴.

Köprülü Höyük

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı Köprülü köyünde bulunan bir höyüktür. N.Yardımcı, höyükte yapmış olduğu yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Uruk dönemi çanak çömlekleri ile Tunç devrine ait çanak çömlek parçaları tespit etmiştir. Ayrıca, höyüğün çevresinde Orta Yontmataş devrine ait taş aletlerin varlığından da söz etmektedir¹⁴⁵.

Sogmatar (Yağmurlu)

Şanlıurfa ilçe merkezi Yardımcı bucağına bağlı Yağmurlu köyünde bulunan bir ören yeridir. İlk kez Pognon tarafından tespit edilen¹⁴⁶ Sogmatar ören yeri, içinde bulunan höyüğü, anıt mezarları ve kutsal alanları barındıran, M.S. II. yüzyıla ait olduğu tahmin edilen antik bir yerleşimdir. Duvarlarında, yüksek kabartma tarzında yapılmış birebir insan kabartmalarının yer aldığı ve Ay tanrısına ait kült yeri olduğu varsayılan, insan eliyle şekillendirilmiş bir mağara bulunmuştur. Burayı ilk keşfeden H. Pognon olduğundan “Pognon Mağarası” olarak isimlendirilmiştir. Sogmatar ören yerinde, üzerinde silindirik şeklinde mimari yapıların yer aldığı 8 adet büyük kaya mezarı bulunmaktadır. Bu anıtsal mezarların dışında, üzerinde Estrangele Süryanice’si ile yazılmış kitabelerin bulunduğu kutsal bir tepe bulunur. Bu tepede aynı zamanda iki tane insan tasvirli kabartma da yer almaktadır¹⁴⁷.

Resulyan Höyük

Şanlıurfa ilçe merkezi Akziyaret bucağına bağlı Hamurkesen köyünün 2 km kuzeybatısında yer alan Resulyan Höyük, ilk kez

¹⁴⁴ Yardımcı 2004a: I, 276.

¹⁴⁵ Yardımcı 1992: 461–477; Harmankaya v.d. 1998: “Köprülü Höyük”.

¹⁴⁶ Pognon 1907: 23–38, Pl. III, IV, XIV, XV.

¹⁴⁷ Siclair 1990: 186–189.

1914 yılında Wooley tarafından saptanmış, ardından 1947 yılında A. Dönmez ve W.Brice burada araştırmalar yapmıştır. Yapılan yüzey araştırmasında Bakır devrinin Geç Halaf ve Obeyd Dönemi boyalılarına ait buluntuların varolduğu anlaşılmıştır¹⁴⁸.

Turluk (Bozik)

Şanlıurfa merkez ilçesine bağlı Turluk (Bozik) köyünde bulunan, 330 m çapında, 28 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri, Erken Tunç devri, Demir devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁴⁹.

Altın-tepe (El Faris Tepe / Resmeldehep)

Şanlıurfa merkez ilçesine bağlı Altın-tepe köyü altında bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri, Erken Tunç devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁵⁰.

Kız Tepesi

Şanlıurfa merkez ilçesi Yardımcı bucağına bağlı Kısas –Günbalı yolu arasında bulunan, 130 m çapında, 6 m yüksekliğinde bir höyüktür. Yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri, Erken Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁵¹.

Ozanlar (Hacıhasan)

Şanlıurfa merkez ilçesine bağlı Ozanlar köyünde bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri, Erken Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁵².

Baltaş (Çoban-Bağış)

¹⁴⁸ Wooley 1934: 162; Dönmez& Brice 1949: 44–58; Hours v.d. 1994: 290.

¹⁴⁹ Yardımcı 2004a: I, 277–280.

¹⁵⁰ Yardımcı 2004a: I, 281–283.

¹⁵¹ Yardımcı 2004a: I, 284–287.

¹⁵² Yardımcı 2004a: I, 288–289.

Şanlıurfa merkez ilçesine bağlı Baltaş köyü altında bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bizans devrine ait buluntular ile çakmaktaşıdan yapılmış aletler ele geçmiştir¹⁵³.

Sırrın (Sırın) Höyük

Sırrın’da, ilk kez Pognon tarafından 1907 yılında yapılmış olan bir araştırmada, üzerinde süryanice yazıt bulunan mezar taşı tespit edilmiştir¹⁵⁴. Şanlıurfa’nın doğusunda, Sırrın mahallesinin 1 km güneyinde yer alan **V 52-4/Sırrın Höyük**’te, 1963 yılında yapılan yüzey araştırmasında, Uruk Dönemine tarihlenmesi şüpheli olan çanak çömlek parçaları bulunmuştur. İstanbul Üniversitesi ile Chicago Üniversitesinin ortak yürüttükleri araştırmada saptanan höyük, üzeri geç devirlere ait taş kümeleriyle kaplıdır.

B. Akçakale İlçesinde Yapılan Arkeolojik Kazı ve Araştırmalar

Akçakale ilçesinde bugüne kadar herhangi bir arkeolojik kazı çalışması yapılmamıştır. 1990 yılından itibaren N.Yardımcı tarafından arkeolojik yüzey araştırmalarına başlanmıştır. Bu çalışmalar sırasında, 47 adet ören yeri tespit edilmiştir.

Koruklu Tepesi

Akçakale ilçesine bağlı Koruklu köyünde bulunan 200 m çapında, 22 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırması sonucu, Bakır devri, Erken-Orta Tunç devri ve Roma devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁵⁵. Höyükte yapılan başka bir araştırmada ise Geç Yontmataş devrine ait birkaç buluntunun varlığına dayanılarak, höyükte bu devre ait bir ışık yerinin olabileceği düşünülmektedir¹⁵⁶.

Bilece (Cumanbey)

Akçakale ilçesine bağlı Bilece köyü yakınında, Türkiye-Suriye sınırına bitişik olan 380 m çapında, 23 m yüksekliğinde bir höyüktür.

¹⁵³ Yardımcı 2004a: I, 290–291.

¹⁵⁴ Pognon 1907: 15–22.

¹⁵⁵ Yardımcı 2004a: I, 158–161.

¹⁵⁶ Harmankaya v.d. 1998: “Koruklu Tepesi” .

Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf dönemi, Erken Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁵⁷.

Deleftepe

Harran ilçesinin 26 km güneybatısında, Türkiye-Suriye sınırının 150 m kuzeyinde bulunan, 230 m çapında, 7 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemleri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntulara rastlanmıştır¹⁵⁸.

Mahmut Gündoğan Tarlası (Kırmıtlı Köyü Civarı)

Akçakale ilçesine bağlı Kırmıtlı köyünün 1 km kuzeydoğusunda bulunan, 180 m çapında, 5 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Obeyd dönemi, Erken Tunç devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁵⁹.

Sağlam Havşan Mevkii

Şanlıurfa-Akçakale yolunun 1,6 km doğusunda, Harran ilçesinin 14 km güneybatısında bulunan, 160 m çapında, 6 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırması sonucunda, Bakır devri, Erken Tunç devri, Demir devri ve Bizans devrine ait buluntulara rastlanmıştır¹⁶⁰.

Geçittepe (Gırbet)

Akçakale ilçesine bağlı Geçittepe köyünde bulunan 260 m çapında, 16 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırması sonucunda, Geç Bakır devri- Erken Tunç devri geçiş dönemi ile Erken ve Orta Tunç devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁶¹.

¹⁵⁷ Yardımcı 2004a: II, 667–670.

¹⁵⁸ Yardımcı 2004a: II, 671–673.

¹⁵⁹ Yardımcı 2004a: II, 526–528.

¹⁶⁰ Yardımcı 2004a: II, 641–643.

¹⁶¹ Yardımcı 2004a: I, 237–240.

Yukarı Cinpolat

Akçakale ilçesine bağlı Yukarı Cinpolat köyü altında bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri, Orta Tunç devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁶².

Mesudiye

Akçakale ilçesine bağlı Haktanır köyüne bağlı Mesudiye mezarasının 300 m doğusunda bulunan, 310 m çapında, 7 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemleri, Erken Tunç devri, Demir devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁶³.

Uğraklı

Akçakale ilçesine bağlı Uğraklı köyünde bulunan, 220x190 m boyutlarında, 6 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri, Erken Tunç devri, Demir devri, Helenistik devir, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁶⁴.

Karatepe (Tel Esvet)

Akçakale ilçesi Karatepe köyünde bulunan, yaklaşık 320 m çapında, 24 m yüksekliğinde büyük bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri, Erken-Orta Tunç devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁶⁵.

Sallıkuyu

Akçakale ilçesine bağlı Karatepe köyüne bağlı Sallıkuyu / Sallıkuyu mezarası altında bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırması sonucunda, Erken Tunç devri, Demir devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁶⁶.

Aşağı Beğdeş /Beydaş (Tel Fiddan Davut)

¹⁶² Yardımcı 2004a: II, 610–611.

¹⁶³ Yardımcı 2004a: II, 612–615.

¹⁶⁴ Yardımcı 2004a: II, 616–618.

¹⁶⁵ Yardımcı 2004a: I, 241–244.

¹⁶⁶ Yardımcı 2004a: II, 608–609.

Akçakale ilçesine bağlı Aşağı Beğdeş köyünde bulunan, 400 m çapında, 34 m yüksekliğinde, bitişik üç yükseltisi olan, bölgenin en büyük höyüklerindendir. Burada yapılan yüzey araştırması sonucunda, Bakır devrinin Halaf dönemi, Erken Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁶⁷.

Yukarı Beğdeş / Beydaş (Tel Fiddan in Muhaymit)

Akçakale ilçesine bağlı Yukarı Beğdeş köyünde bulunan, 390 m çapında, 33 m yüksekliğinde büyük bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırması sonucunda, Bakır devrinin Obeyd dönemi, Erken Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁶⁸.

Dorum Ali (Dorumali)

Akçakale ilçesine bağlı Dorumali köyünde bulunan, 320 m çapında, 22 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırması sonucunda, Bakır devrinin Obeyd dönemi, Erken.-Orta Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁶⁹.

Donandı Köyü Mezarlığı

Akçakale ilçesine bağlı Donandı köyünde bulunan, 50 m çapında bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁷⁰.

Erdemler

Akçakale ilçesine bağlı Erdemler köyü altında bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırması sonucunda, Bakır devri, Demir devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁷¹.

Köseören

¹⁶⁷ Yardımcı 2004a: I, 210–213.

¹⁶⁸ Yardımcı 2004a: I, 143–146.

¹⁶⁹ Yardımcı 2004a: I, 207–209.

¹⁷⁰ Yardımcı 2004a: II, 578–579.

¹⁷¹ Yardımcı 2004a: II, 582–583.

Akçakale ilçesine bağlı Köseören köyü altında bulunan, 110 m çapında, 6 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırması sonucunda, Erken Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁷².

Burhan Tepe (Sınır Gören / Sınırgören Köyü)

Akçakale ilçesine bağlı Şehit Nusretbey-Köseören köyü yolunun 650 m güneydoğusunda bulunan, 180 m çapında, 6 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırması sonucunda, Erken-Orta Tunç devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁷³.

Nusretiye (Şehit Nusret Bey)

Akçakale ilçesine bağlı Şehit Nusret Bey köyü altında bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemleri, Erken-Orta Tunç devri, Demir devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁷⁴.

Mermer

Akçakale ilçesine bağlı Mermer köyü altında bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁷⁵.

İşgören (El Musayip)

Akçakale ilçesine bağlı İşgören köyü altında bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Demir devri ile Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁷⁶.

Halil Tarlası

Türkiye-Suriye sınırının 3,3 km kuzeyinde, Harran ilçesinin 14 km güneyinde bulunan, 150 m çapında, 5 m yüksekliğinde bir

¹⁷² Yardımcı 2004a: II, 584–586.

¹⁷³ Yardımcı 2004a: II, 587–589.

¹⁷⁴ Yardımcı 2004a: II, 590–591.

¹⁷⁵ Yardımcı 2004a: II, 592–593.

¹⁷⁶ Yardımcı 2004a: II, 634–635.

höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırması sonucunda, Helenistik devir ile Roma ve Bizans devrine buluntular ele geçmiştir¹⁷⁷.

Taylıca (Hırbet-ül Hasso)

Türkiye-Suriye sınırının 3,2 km kuzeyinde, Harran ilçesinin 14 km güneyinde bulunan, 250x160 m boyutlarında, 6 m yüksekliğinde iki tepeli bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Erken Tunç devri, Demir devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁷⁸.

Kara Tarla

Türkiye-Suriye sınırının 1,7 km kuzeyinde, Harran ilçesinin 15 km güneyinde bulunan, 160 m çapında, 5 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri ile Roma ve Bizans devrine ait buluntulara rastlanmıştır¹⁷⁹.

Hoyun (Keçili Elihvan)

Akçakale ilçesine bağlı Hoyun (Keçili) köyü altında bulunan, 60 m çapında, 6 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Erken Tunç devri ile Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁸⁰.

Hırbetabit

Şanlıurfa-Akçakale yolunun 1,6 km doğusunda, Türkiye-Suriye sınırının 1,1 km kuzeyinde bulunan, 140 m çapında, 4 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırması sonucunda, Bakır devrinin Halaf dönemine ait buluntular ele geçmiştir¹⁸¹.

Yukarı Deren (Deren)

¹⁷⁷ Yardımcı 2004a: II, 636–638.

¹⁷⁸ Yardımcı 2004a: II, 631–633.

¹⁷⁹ Yardımcı 2004a: II, 626–628.

¹⁸⁰ Yardımcı 2004a: II, 629–630.

¹⁸¹ Yardımcı 2004a: II, 623–625.

Akçakele ilçesine bağlı Yukarı Deren köyünün içinde bulunan, 190 m çapında, 17 m yüksekliğinde bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan incelemeler sonucunda, Bakır devri, Erken-Orta Tunç devri ve Bizans devrine ait buluntulara rastlanmıştır¹⁸².

Aşağı Deren (Deren)

Akçakale ilçesine bağlı Aşağı Deren köyünde bulunan 300 m çapında, 22 m yüksekliğinde bir höyüktür. Yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf dönemi, Erken-Orta Tunç devrine ait buluntular tespit edilmiştir¹⁸³.

Sakça (Garbi Hırsız At)

Akçakale ilçesine Sakça köyünde bulunan, 90 m çapında, 6 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırması sonucunda, Bakır devri, Demir devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁸⁴.

İsmail Dirik Karakolu

Akçakale ilçesine bağlı Öncül köyünün Altıntepe (Birmus) mezrasında bulunan bir höyüktür. Buranın bir sınır köyü olmasından dolayı yüzey araştırması yapılamamıştır¹⁸⁵.

Öncül

Akçakale ilçesi Öncül köyünde bulunan, 180 m çapında, 6 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁸⁶.

Kapaklı (Cife)

Akçakale ilçesine bağlı Kapaklı (Cife) köyü yakınlarında bulunan, 130 m çapında, 9 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada

¹⁸² Yardımcı 2004a: I, 58–61.

¹⁸³ Yardımcı 2004a: I, 62–65.

¹⁸⁴ Yardımcı 2004a: I, 217–219.

¹⁸⁵ Yardımcı 2004a: I, 223.

¹⁸⁶ Yardımcı 2004a: I, 220–222.

yapılan yüzey araştırması sonucunda, Orta Tunç devri, Demir devri, Helenistik ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁸⁷.

Hamdi Tepe

Akçakale ilçesinin 10,5 km doğusunda, Suriye sınırının ortalama 1 km kuzeyinde bulunan, yaklaşık 230 m çapında, 9 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırması sonucunda, Bakır devri, Erken Tunç devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁸⁸.

Yalınlı (Körte) Mahallesi

Akçakale ilçesinin Tatlıca köyüne bağlı Yalınlı (Körte) mahallesinde bulunan, 250 m çapında, 7 m yüksekliğinde iki tepeli bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemleri, Orta Tunç devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁸⁹.

Salihler

Akçakale ilçesine bağlı Salihler köyünde bulunan, 250 m çapında, 10 m yüksekliğinde iki yükseltili bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırması sonucunda, Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁹⁰.

Bakacak

Akçakale ilçesine bağlı Bilece köyüne bağlı Bakacak mezrası altında bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırması sonucunda, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁹¹.

Zorlu (Harbed Eşşedo)

Akçakale ilçesine bağlı Zorlu köyü içinde bulunan, 120 m çapında, 10 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey

¹⁸⁷ Yardımcı 2004a: I, 224–226.

¹⁸⁸ Yardımcı 2004a: I, 227–229.

¹⁸⁹ Yardımcı 2004a: II, 542–544.

¹⁹⁰ Yardımcı 2004a: II, 545–547.

¹⁹¹ Yardımcı 2004a: II, 548–549.

araştırması sonucunda, Bakır devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁹².

Zorlu Köyü Köşe Mevkii

Akçakale ilçesine bağlı Zorlu köyünün 750 m güneydoğusunda bulunan, 190 m çapında, 6 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Demir devri ile Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir¹⁹³.

Gentari

Akçakale ilçesi Gentari köyünde bulunan, 250 m çapında, 27 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf dönemi, Erken-Orta Tunç devri, Demir devri, Helenistik devir, Roma ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir¹⁹⁴.

Şarki Hırhız At

Akçakale ilçesine bağlı Şarki Hırhız At (Şarkihırhızat) köyü altında bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Roma ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir¹⁹⁵.

Yeşerti (Kubbe Hıdır)

Akçakale ilçesi Yeşerti köyü altında bulunan, 170 m çapında, 13m yüksekliğinde bir höyüktür. Höyükte yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemleri, Erken Tunç devri, Demir devri ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir¹⁹⁶.

İkizce (Memduh Eryılmaz Tarlası)

Akçakale ilçesine bağlı İkizce köyü yakınlarında, Memduh Eryılmaz adlı şahsa ait tarlanın içinde bulunan, 190 m çapında, 4 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında,

¹⁹² Yardımcı 2004a: II, 550–552.

¹⁹³ Yardımcı 2004a: II, 553–555.

¹⁹⁴ Yardımcı 2004a:I, 181–185.

¹⁹⁵ Yardımcı 1992: 463; 2004a: I, 335–336.

¹⁹⁶ Yardımcı 2004a:I, 186–188.

Bakır devrinin Halaf ve Uruk dönemi, Erken Tunç devri ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir¹⁹⁷

Garparıcan (Yukarı Arıcan)

Akçakale ilçesine bağlı Arıcan köyünde bulunan 100 m ve 120 m çapında, yaklaşık 8 m yüksekliğinde iki tepeden oluşan bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan incelemeler sonucunda, Bakır devri, Demir devri ve Bizans devrine ait buluntulara rastlanmıştır¹⁹⁸.

Ekinyazı

Akçakale ilçesine bağlı Ekinyazı köyünde bulunan 130 m çapında, 8 m yüksekliğinde bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan incelemeler sonucunda, Demir devri ve Bizans devrine ait buluntulara rastlanmıştır¹⁹⁹.

Aşağı Gülveren (Harap Selim / Aşağı Harbetilselim / Sağlım)

Akçakale ilçesine bağlı Aşağı Gülveren köyünde bulunan, 220 m çapında, 7 m yüksekliğinde, iki tepeli bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemleri, Erken Tunç devri, Roma ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir²⁰⁰

Bolatlar (Şih Yakup)

Akçakale ilçesi Bolatlar köyünde bulunan, 190 m çapında, 6 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf dönemi ile Demir devrine ait buluntular ele geçmiştir²⁰¹.

Hacı Ekber (Hacıekber)

Akçakale ilçesine bağlı Hacıekber köyü yerleşimi altında bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bizans devrine ait buluntulara rastlanmıştır²⁰².

¹⁹⁷ Yardımcı 2004a:I, 193–197.

¹⁹⁸ Yardımcı 2004a: I, 76–79.

¹⁹⁹ Yardımcı 2004a: I, 80–82.

²⁰⁰ Yardımcı 2004a:I, 198–201.

²⁰¹ Yardımcı 2004a:I, 189–192.

²⁰² Yardımcı 2004a: I, 305–306.

C. Birecik İlçesinde Yapılan Arkeolojik Kazı ve Araştırmalar

İlk kez 1894 yılında J.E.Gauiter, Birecik ilçe merkezi civarında Yontmataş devrine ait araştırmalar yapmıştır. Bu araştırmaları sırasında, Yontmataş devrine tarihlendirilen bir el baltası bulmuştur. Bu el baltasından yola çıkan Ankara Üniversitesi Prehistorya kürsüsünden K. Kökten, 1946 yılında bölgeye yaptığı gezisinde, J.E. Gauiter’in bulguları ile kendi yaptığı araştırmalar sonucunda elde ettiği bulguları karşılaştırmış ve Birecik ilçe merkezi civarında ele geçen buluntuları Orta Yontmataş devrine tarihlendirmiştir²⁰³. Daha sonra, 1989 yılında bölge genelinde G. Algaze tarafından bir yüzey araştırması yapılmış, bunun sonucunda 1998 yılından itibaren Birecik bölgesinde baraj gölü altında kalacak ören yerlerinde kazılara başlanmıştır.

Son olarak 2001 yılında, M.Özdoğan ve N.Karul başkanlığında bölgede yapılan envanter çalışmaları sırasında Birecik yöresinde bulunmuş olan ören yerleri dışında pek çok Yontmataş devri buluntu yeri daha tespit edilmiştir²⁰⁴.

Askerin Tepesi

Birecik ilçesine bağlı Uğurcuk köyünün yakınında bulunan küçük bir höyüktür. Höyükte yapılan araştırmalarda Yontmataş devri, Tunç devri, Demir devri ile Roma ve Bizans devri buluntuları tespit edilmiştir²⁰⁵.

Hamami Mevkii

Birecik ilçesine bağlı Uğurcuk köyü yakınlarında bulunan küçük bir höyüktür. Höyükte yapılan yüzey araştırmalarında, Roma ve Bizans devirlerine ait buluntular ele geçmiştir²⁰⁶.

Şavi Höyük 1

²⁰³ Kökten 1947c: 162.

²⁰⁴ Özdoğan & Karul 2002: 87–89, 96–101; Yalçınkaya 1990: 35.

²⁰⁵ Özdoğan & Karul 2002: 87, 96.

²⁰⁶ Özdoğan & Karul 2002: 87, 96.

Birecik ilçesine bağlı Adacık köyü yakınlarında bulunan 79 m çapında, 14 m yüksekliğinde küçük bir höyüktür²⁰⁷. Yüzeyinde yapılan araştırmalar sonucu, Erken Yontmataş devri, Erken ve Geç bakır devri, Erken Tunç devri, Helenistik devir, Roma ve Bizans devirlerine ait buluntular tespit edilmiştir²⁰⁸. R. Dittman tarafından burada yapılan kazılar sonucunda, Erken Tunç devrinden Geç Demir devrine kadar olan zaman dilimine ait kültür tabakaları tespit edilmiştir²⁰⁹.

Gre Virike

Birecik ilçesine bağlı Akarçay köyü yakınlarında bulunan, 70x60 m boyutlarında, 15 m yüksekliğinde küçük bir höyüktür. İlk kez 1989 yılında G. Algaze tarafından tespit edilmiştir²¹⁰. 1998 yılında A.T. Ökse tarafından burada bir yüzey araştırması gerçekleştirilmiş, yoğun olarak Geç Bakır devri ile Orta Tunç devri başlarına tarihlenen buluntulara rastlanmıştır. Ayrıca yine aynı yerde, 2001 yılında, M.Özdoğan ve N.Karul tarafından buranın yüzeyinde yapılan toplamalar sonucu, Erken-Orta-Geç Bakır devri ile Erken-Orta Tunç devrine ait buluntuların ele geçtiği belirtilmektedir²¹¹. 1999 yılında A.T. Ökse tarafından burada kurtarma kazısına başlanmış, yapılan kazılar sonucunda, Gre Virike'nin Erken Tunç devri süresince, yakınında bulunan pek çok yerleşimin ortak kullandığı bir kült merkezi olduğu sonucuna varılmıştır²¹².

Gre Virike Yanı

Birecik ilçesine bağlı Akarçay köyü yakınlarında bulunan ve ilk kez G. Algaze tarafından saptanmış olan bir ören yeridir. 2001

²⁰⁷ Algaze v.d. 1994: 53.

²⁰⁸ Özdoğan & Karul 2002: 89, 101, B.Y.No. O40A062.

²⁰⁹ Bucak v.d. 2004: 161; Kozbe v.d. 2008: "Şavi Höyük 1".

²¹⁰ Algaze v.d. 1994: 54-55.

²¹¹ Özdoğan & Karul 2002: 89, 101, B.Y.No. O40A056.

²¹² Ökse 2004: 191. Ayrıca bkz. Ökse 1999: 119-155; 2001: 263-307; 2002: 241-285; 2004: 179-226; Ökse & Bucak 2001: 191-202; 2002: 151-162.

yılında M.Özdoğan ve N.Karul tarafından yüzeyinde yapılan toplamalar sonucu, Demir devrine ait buluntular ele geçmiştir²¹³.

Akarçay Tepe

Birecik ilçesine bağlı Akarçay köyünün batısında yer alan küçük, yassı ve oval biçimli bir höyüktür. 1989 yılında, G. Algaze yönetiminde bir ekip tarafından keşfedilmiş²¹⁴ olan Akarçay Tepe'de, kazı yapılmadan önce Çanak Çömlekli ve Çanak Çömleksiz Cilalı Taş devrine ait buluntulara rastlanmıştır. Höyükte, yontma taş endüstrisini gösterecek çakmaktaşıdan yapılmış saplı uçlar, deliciler ele geçmiştir. ²¹⁵2001 yılında M.Özdoğan ve N.Karul tarafından yapılan araştırmalarda ise Cilalı Taş devrinin yanı sıra, Geç Bakır devrinin Obeyd dönemi ile Demir devrine ait buluntular ele geçmiştir²¹⁶.

Araştırmacılar, Çanak Çömleksiz Cilalı Taş devrinden sonra Akarçay Tepe'nin yaklaşık 250 m kuzeydoğusunda yer alan ve Akarçaytepe 2 (Akarçay yanı II. yerleşme yeri) olarak isimlendirilen düz yerleşme ile beraber Akarçay Tepe'nin, Su Deresi'nin her iki yanında oluşan tek bir yerleşim yeri olduğunu iddia etmektedir²¹⁷. Akarçay Tepe, Mezraa Teleilat höyüğü ile beraber şimdilik Aşağı Fırat Havzası'nda tespit edilen en eski yerleşme yerlerinden biridir²¹⁸. Akarçay Tepe, 1998 yılında Nur Balkan-Atlı ve ekibiyle beraber yapılan yüzey araştırmasının ardından, yine aynı ekiple 1999 yılından bu yana kazılmaktadır²¹⁹. Akarçay Tepe, en üst tabakadaki karışık bölümden sonra toplam 6 evreden oluşmaktadır²²⁰. Yerleşme evreleri yukarıdan aşağıya göre şu şekildedir:

²¹³ Algaze v.d. 1994: 55; Özdoğan & Karul 2002: 89, 101, B.Y.No. O40A057.

²¹⁴ Algaze v. d. 1991: 201.

²¹⁵ Algaze 1994: Fig. 19–20.

²¹⁶ Özdoğan & Karul 2002: 89, 101, B.Y.No. O40A054.

²¹⁷ Harmankaya v.d. 1997: "Akarçaytepe".

²¹⁸ Arimura v. d. 2000: 227.

²¹⁹ Balkan-Atlı 1999: 34.

²²⁰ Balkan-Atlı v. d. 2002: 288, Tablo 1.

- I. Evre (M. Ö. 6225–6015 / 6080) Bakır devri
- II. Evre (M.Ö. 6455–6200 / 6375) Bakır devrinin Halaf dönemi öncesi Çanak Çömlekli Cilalı Taş devri.
- III. Evre (M.Ö. 7185–6515 / 7020) Geçiş evresi.
- IV. Evre (M.Ö. 7595–7145 / 7750) Çanak Çömlekli Cilalı Taş devri Final evresi.
- V. Evre (M.Ö. 7940–7610 / 7750) ise Geç Çanak Çömleksiz Cilalı Taş devri.

Bu evreler Radyokarbon (C14) tarihlendirme yöntemi ile yapılmıştır. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem orta evresine verilen VI. Evre’nin ise henüz C 14 sonucu yoktur²²¹.

Akarçay Höyük

Birecik ilçesine bağlı Akarçay köyünün 900 m güneydoğusunda bulunan, 180x160 m boyutlarında orta büyüklükte bir höyüktür. 1989 yılında, G. Algaze yönetiminde bir ekip tarafından yapılan sistemli araştırmada, Erken-Orta Tunç devri, Helenistik devir, Roma ve Bizans devrine ait çanak çömlek parçaları toplanmıştır²²². 2001 yılında M. Özdoğan ve N. Karul yönetiminde yapılan araştırmada ise daha önceki araştırmalara ek olarak Geç Cilalı Taş devri, Son Bakır devri ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir²²³. 1999 yılında, burada Y. Mergen ve A. Deveci tarafından kurtarma kazılarına başlanmıştır²²⁴. Yapılan kazılar sonucunda, Erken Tunç devri seramiklerinden olan “metalik seramik” örnekleri ele geçmiştir. Bu mal örneklerinin benzerleri Hayaz ve Samsat gibi yerleşimlerden bilinmektedir²²⁵.

Akarçay Yanı II. Yerleşme Yeri (Akarçaytepe 2)

²²¹ Balkan-Atlı v. d. 2002: 289, Tablo 2.

²²² Algaze v.d. 1994: 55–56.

²²³ Özdoğan & Karul 2002: 89, 101, B.Y.No. O40A053.

²²⁴ Mergen & Deveci 1999: 19, 22–24.

²²⁵ Harmankaya & Erdoğu 2002: “Akarçay Höyük”.

Birecik’in güneyinde, Akarçay Köyünün 300 m kuzeyinde yer alan Akarçay Yanı II. yerleşme yeri, ilk olarak G. Algaze yönetimindeki ekip tarafından bulunmuş ve yapılan yüzey araştırmasında Bakır devrinin Obeyd ve Uruk dönemleri ile Orta Tunç devrine ait buluntular ele geçmiştir²²⁶.

Mezraa Höyük

Birecik ilçesine bağlı Mezraa beldesi yakınında yer alan orta büyüklükte bir höyüktür²²⁷. İlk kez G. Algaze ve ekibi tarafından tespit edilmiştir²²⁸. M. Özdoğan ve N. Karul tarafından 2001 yılında yapılan araştırmada, Son Bakır devri, Erken-Orta Tunç devri, Erken Demir devri ile Hellenistik, Roma ve Bizans devirlerine ait buluntular tespit edilmiştir²²⁹. V. M. Tekinalp tarafından yapılan kazı çalışmalarında, Helenistik ve Roma devrine ait buluntular ele geçmiştir. Mezraa Höyük, M.Ö. 4. binin sonlarından M.Ö. 2. binin ortalarına kadar yoğun iskân görmüş bir höyüktür²³⁰. Yapılan kazılarda Demir devrine ait mimari yapılar da ortaya çıkarılmıştır. Kazılarda bu yapılardan ele geçen seramikler ise Sultantepe ve Tel Afis gibi yerleşimlerden de bilinmektedir²³¹. Ayrıca, Demir devrine ait olduğu bilinen pişmiş topraktan yapılmış üzerinde tanrıça kabartmasının yer aldığı levhalar da ele geçmiştir²³².

Mezraa Teleilat

Birecik ilçesinin güneyinde, Mezraa beldesinin batısında bulunan, 300x200 m boyutlarında, 6 m yüksekliğinde küçük boy bir höyüktür²³³. 1989 yılında G. Algaze başkanlığında bir ekip tarafından gerçekleştirilen

²²⁶ Algaze v.d. 1994: 54.

²²⁷ Yalçıklı & Tekinalp 2002: 187.

²²⁸ Algaze v.d. 1994: 48.

²²⁹ Özdoğan & Karul 2002: 87, 97, B.Y.No. O39A001.

²³⁰ Yalçıklı & Tekinalp 2004b: 124; Ökse & Tekinalp 1999: 175–186.

²³¹ Ökse v.d. 2001: 196–197.

²³² Yalçıklı & Tekinalp 2004 a: 378.

²³³ Karul v.d. 2001: 133. Kozbe v.d. 2008: “Mezraa Teleilat”.

yüzey araştırmasında tespit edilmiştir²³⁴. Yapılan araştırmalarda, Cilalı Taş devri, Erken Bakır devri ile Helenistik ve Demir devrine ait bulgular ele geçmiştir²³⁵. Yapılan kazılarda ise Çanak Çömleksiz ve Çanak Çömlekli Cilalı Taş devri ile Demir devrine ait pek çok mimari kalıntı ortaya çıkmıştır²³⁶. Ayrıca, höyükte toplam 13 kültür tabakası tespit edilmiştir²³⁷. Özellikle, Mezraa-Teleilat’ın Çanak Çömlekli Cilalı Taş devri evresinde ele geçen boyalı kapların, Orta Anadolu boyalı kapları ile benzerliğinden de bahsedilmektedir²³⁸. Ayrıca Mezraa-Teleilat çanak çömleği çeşitliliğinin, Neolitik kültürlerin İç Anadolu, Akdeniz Bölgesi ve güney Levant’a yayılımı için çok önemli bir veri kaynağı oluşturacağı da söylenmektedir²³⁹.

Zeytinli Bahçe Höyük

Birecik ilçesine bağlı Mezra köyünün 1,4 km kuzeyinde bulunan, 190x140 m boyutlarında, 31 m yüksekliğinde bir höyüktür. G. Algaze başkanlığında bir ekip tarafından saptanmıştır²⁴⁰. Yapılan yüzey araştırmalarında, Bakır devrinin Halaf ve Uruk dönemi, Erken-Orta Tunç devri, Demir devri²⁴¹, Roma ve Bizans devirlerine ait buluntular ele geçmiştir²⁴² Günümüzde bu höyükte, M. Frigipane

²³⁴ Algaze v.d. 1994: 46–47; Özdoğan v.d. 1999: 3.

²³⁵ Özdoğan & Karul 2002: 87, 97, B.Y.No. O39A002; Harmankaya & Özbaşaran & Tanındı, “Teleilat Höyük”, TAY. II.

²³⁶ Karul v.d. 2001: 133.

²³⁷ Karul v.d. 2002: 112–113.

²³⁸ Özdoğan v.d. 2001: 172.

²³⁹ Karul v.d. 2002: 114; Özdoğan v.d. 2004: 241.

²⁴⁰ Algaze v.d. 1994: 45.

²⁴¹ Kozbe v.d. 2008: “Zeytinlibahçe Höyük”.

²⁴² Özdoğan & Karul 2002: 87, 97, B.Y.No. O39A003.

ve ekibi tarafından özellikle Uruk tabakalarına yönelik kazılar yapılmaktadır.

Zeytinlibahçe Cıvarı 1

Birecik ilçesine bağlı Zeytinlibahçe köyü yakınlarında bulunan, 80x65 m boyutlarında, 7 m yüksekliğinde bir höyüktür. Yapılan yüzey araştırmalarında, Bakır devrinin Halaf dönemi ile Roma ve Bizans devirlerine ait buluntular ele geçmiştir²⁴³.

Fıstıklı Höyük

Birecik ilçesine bağlı Zeytinlibahçe köyünün yanında bulunan küçük bir höyüktür. Buraya Fıstıklı Höyük denmesinin nedeni üzerinde fıstık ağaçlarının bulunmasından kaynaklanmaktadır. 1994 yılında G. Algaze tarafından yapılan yüzey araştırmasında tespit edilmiştir. Yapılan yüzey araştırmalarında, Erken Bakır devrinin Halaf dönemine ve Demir devrinin ortalarına ait buluntular ele geçmiştir²⁴⁴. Burada yapılan kazı çalışmalarında, Bakır devri içinde bulunan Halaf döneminin ilk, orta ve geç evrelerine ait mimari ve seramik buluntular ele geçmiştir²⁴⁵.

Karababa

Birecik ilçesine bağlı Karababa köyü yakınlarında bulunan orta büyüklükte bir höyüktür. Yapılan yüzey araştırmasında, Erken Tunç devri ile Demir devrine ait buluntular ele geçmiştir²⁴⁶.

Kabir Höyük

Birecik ilçesine bağlı Yılmaz köyü yakınlarında bulunan küçük bir höyüktür. Yapılan yüzey araştırmasında, Son Bakır devrinin Uruk dönemi ile Erken Tunç devrine ait buluntular ele geçmiştir²⁴⁷.

Gökeşme Höyüğü

²⁴³ Algaze v.d. 1994: 45–46; Özdoğan & Karul 2002: 87, 97, B.Y.No. O39A004.

²⁴⁴ Özdoğan & Karul 2002: 87, 97, B.Y.No. O39A005.

²⁴⁵ Pollock & Bernbeck 1999: 81–85.

²⁴⁶ Özdoğan & Karul 2002: 87, 97, B.Y.No. N40A001.

²⁴⁷ Özdoğan & Karul 2002: 87, 97, B.Y.No. N40A003.

Birecik ilçesi Gökeşme köyü yakınlarında bulunan küçük bir höyüktür. Burada yapılan yüzey toplamalarında, Erken ve Orta Tunç devrine ait buluntular ele geçmiştir²⁴⁸.

Ev Yamacı

Birecik ilçesi Gökeşme köyü yakınlarında bulunan bir ören yeridir. Yapılan yüzey toplamalarında Erken ve Orta Bakır devri ile Roma devri buluntuları ele geçmiştir²⁴⁹.

Ünsal Höyük

Birecik ilçesine bağlı Namazlı-Ünsal köyü yakınlarında yer alan küçük bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmaları sonucunda, Helenistik ve Roma devri buluntuları ele geçmiştir²⁵⁰.

Eski Beyaz Harabe

Birecik ilçesine bağlı Ekenek köyü yakınlarında bulunan küçük bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Yontma Taş devrinin tüm dönemleri ile Roma ve Bizans dönemi buluntuları ele geçmiştir²⁵¹.

Yuvacık Höyük

Birecik ilçesi Yuvacık köyünde bulunan orta büyüklükte bir höyüktür. Yapılan yüzey toplamaları sonucunda, Erken Bakır devri ile Helenistik, Roma ve Bizans devirlerine ait buluntular tespit edilmiştir²⁵².

Haydarahmet Höyüğü

Birecik ilçesine bağlı Haydarahmet köyünde bulunan orta büyüklükte bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan toplamalar sonucunda, Orta Bakır devri, Erken ve Orta Tunç devri ile Roma ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir²⁵³.

²⁴⁸ Özdoğan & Karul 2002: 87, 97, B.Y.No. N40A004.

²⁴⁹ Özdoğan & Karul 2002: 87, 97, B.Y.No. N40A005.

²⁵⁰ Özdoğan & Karul 2002: 87, 97, B.Y.No. N40A008.

²⁵¹ Özdoğan & Karul 2002: 88, 98, B.Y.No. N40A022.

²⁵² Özdoğan & Karul 2002: 88, 98, B.Y.No. N40A025.

²⁵³ Özdoğan & Karul 2002: 88, 98, B.Y.No. N40A026.

Kısakuyu Höyüğü

Birecik ilçesi Haydarahmet köyü yakınlarında bulunan küçük bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan araştırmalar sonucunda, Geç Cilalı Taş devri, Erken ve Geç Bakır devri, Erken ve Orta Tunç devri ile Roma ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir²⁵⁴.

Aratdağı Höyük

Birecik ilçesi Aratdağı köyünün altında bulunan orta büyüklükte bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Erken ve Orta Tunç devri ile Helenistik ve Roma devirlerine ait buluntular tespit edilmiştir²⁵⁵.

Kale Höyük

Birecik ilçesi Dalacak köyü yakınlarında bulunan orta büyüklükte bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Son Bakır devri, Erken-Orta Tunç devri, Erken Demir devri ile Helenistik ve Roma devri buluntuları ele geçmiştir²⁵⁶.

Kurucahöyük

Birecik ilçesi Kurucahöyük köyünde bulunan küçük bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmaları sonucunda, Erken ve Orta Tunç devri buluntularına rastlanmıştır²⁵⁷.

Eskiharabe

Birecik ilçesi Kurucahöyük köyü yakınlarında bulunan bir ören yeridir. Yüzeyinde yapılan araştırmalar sonucunda Erken Yontmataş devri ile Orta Tunç devrine ait buluntular ele geçmiştir²⁵⁸.

Çingen Harabesi

²⁵⁴ Özdoğan & Karul 2002: 88, 98, B.Y.No. N40A027.

²⁵⁵ Özdoğan & Karul 2002: 87, 98, B.Y.No. N40A013.

²⁵⁶ Özdoğan & Karul 2002: 88, 98, B.Y.No. N40A020.

²⁵⁷ Özdoğan & Karul 2002: 88, 99, B.Y. No. N40A048.

²⁵⁸ Özdoğan & Karul 2002: 88, 99, B.Y. No. N40A049.

Birecik ilçesine bağlı Kurucahöyük köyü yakınlarında bulunan bir ören yeridir. Yüzeyinde yapılan araştırmalar sonucu Roma ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir²⁵⁹.

Han Höyük

Birecik ilçesi Han köyünde bulunan orta büyüklükte bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırması sonucu Orta Tunç devri ve Demir devri ile Roma ve Bizans devirlerine ait buluntular tespit edilmiştir²⁶⁰.

Diktepe Höyüğü

Birecik ilçesi Diktepe köyünde bulunan küçük bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırması sonucunda, Orta Tunç devri, Erken Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular tespit edilmiştir²⁶¹.

Eski Harabe II

Birecik ilçesine bağlı Diktepe köyünde bulunan bir ören yeridir. Burada yapılan yüzey toplamaları sonucu, Erken-Orta Yontmataş devri, Çanak Çömleksiz Cilalı Taş devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir²⁶².

Akçakuyu

Birecik ilçesi Diktepe köyü yakınlarında bulunan bir ören yeridir. Yüzeyinde yapılan incelemelerde, Eski ve Geç Yontmataş devri ile Roma ve Bizans devirlerine ait buluntular tespit edilmiştir²⁶³.

Eski Çoğan Mevkii

²⁵⁹ Özdoğan & Karul 2002: 88, 99, B.Y. No. N40A050.

²⁶⁰ Özdoğan & Karul 2002: 88, 99, B.Y. No. N40A051.

²⁶¹ Özdoğan & Karul 2002: 88, 99, B.Y. No. N40A052.

²⁶² Özdoğan & Karul 2002: 88, 99, B.Y. No. N40A053.002.

²⁶³ Özdoğan & Karul 2002: 88, 99, B.Y. No. N40A054.

Birecik ilçesi Çoğan köyünde bulunan küçük bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırması sonucunda, Roma ve Bizans devirlerine ait buluntulara rastlanmıştır²⁶⁴.

Cin Deresi

Birecik ilçesi Çoğan köyü yakınlarında bulunan bir ören yeridir. Burada yapılan yüzey toplamalarında, Erken ve Geç Yontmataş devri ile Roma ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir²⁶⁵.

Bentbahçesi

Birecik ilçesi Bentbahçesi köyünde yer alan küçük bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan toplamalar sonucu, Eski ve Geç Yontmataş devri, Son Bakır devri, Erken ve Orta Tunç devri ve Roma devrine ait buluntulara rastlanmıştır²⁶⁶.

Mengelli Höyük

Birecik ilçesi Mengelli köyünde bulunan küçük bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırması sonucunda, Erken Yontmataş devri, Geç Cilalı Taş devri, Erken-Orta Tunç devri, Demir devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir²⁶⁷.

Arslanlı Höyük

Birecik ilçesi Arslanlı köyünde bulunan küçük bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Geç Cilalı Taş devri, Erken-Orta Tunç devri ve Demir devri buluntuları ele geçmiştir²⁶⁸.

Sınır Tepesi

Birecik ilçesi Arslanlı köyü yakınlarında bulunan küçük bir höyüktür. Eski ve Orta Yontmataş devri, Çanak Çömleksiz Cilalı Taş devri ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir²⁶⁹.

²⁶⁴ Özdoğan & Karul 2002: 88, 99, B.Y. No. N40A057.

²⁶⁵ Özdoğan & Karul 2002: 88, 99, B.Y. No. N40A058.

²⁶⁶ Özdoğan & Karul 2002: 88, 99, B.Y. No. N40A061.

²⁶⁷ Özdoğan & Karul 2002: 88, 99, B.Y. No. N40A062.

²⁶⁸ Özdoğan & Karul 2002: 88, 99, B.Y. No. O40A003.

Tilfar Höyük

Birecik ilçesi Bozdere köyü yakınlarında bulunan orta büyüklükte bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan incelemelerde, Son Bakır devri, Erken-Orta Tunç devri, Demir devri ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir²⁷⁰.

Höyükli Tarla

Birecik ilçesi Bozdere köyü yakınlarında bulunan küçük bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan toplamalar sonucu, Erken ve Geç Yontmataş devri ile Erken ve Orta Tunç devrine ait buluntular ele geçmiştir²⁷¹.

Gre Hazne

Birecik ilçesi Mezraa köyü civarında bulunan orta büyüklükte bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmalarında, Geç Cilalı Taş devri, Tunç devri, Demir devri ve Roma devrine ait buluntulara rastlanmıştır²⁷².

Kırmızı Dere Mevkii

Birecik ilçesine bağlı Akarçay köyü yakınlarında bulunan bir ören yeridir. Yüzeyinde yapılan incelemelerde, Helenistik, Roma ve Bizans devirlerine ait buluntulara rastlanmıştır. Hellenistik devir buluntuları daha ağırlıktadır²⁷³.

Gırlavik Höyüğü I

Birecik ilçesine bağlı Mağaralı köyü yakınlarında bulunan büyük bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan toplamalar sonucunda, Orta Yontmataş devri, Orta Tunç devri, Roma ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir²⁷⁴.

Gırlavik Höyüğü II

²⁶⁹ Özdoğan & Karul 2002: 88, 99, B.Y. No. O40A004.

²⁷⁰ Özdoğan & Karul 2002: 89, 99, B.Y. No. O40A006.

²⁷¹ Özdoğan & Karul 2002: 89, 99, B.Y. No. O40A007.

²⁷² Özdoğan & Karul 2002: 89, 99, B.Y. No. O40A008.

²⁷³ Özdoğan & Karul 2002: 89, 99, B.Y. No. O40A013.

²⁷⁴ Özdoğan & Karul 2002: 89, 100, B.Y. No. O40A014.

Birecik ilçesi Mağaralı köyü yakınlarında bulunan küçük bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırması sonucunda, Geç Cilalı Taş devri, Geç Bakır devri, Erken ve Orta Tunç devri ve Roma devrine ait buluntular ele geçmiştir²⁷⁵.

Gre Kuştian

Birecik ilçesine bağlı Eriç köyü yakınlarında bulunan küçük bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan incelemeler sonucunda, Geç Cilalı Taş devri, Erken ve Geç Bakır devri, Erken ve Orta Tunç devri, Roma ve Bizans devri buluntuları tespit edilmiştir²⁷⁶.

Karakız Höyük

Birecik ilçesi Akarçay köyü yakınlarında bulunan küçük bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan toplamalar sonucu, Bakır devrinin Obeyd dönemi, Erken ve Orta Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir²⁷⁷.

Gre Gavuran

Birecik ilçesi Akarçay köyü yakınlarında bulunan küçük bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırması sonucu, Geç Cilalı Taş devri, Son Bakır devri, Erken-Orta Tunç devri, Demir devri ve Roma devrine ait buluntular tespit edilmiştir²⁷⁸.

Şahinler Mahallesi Karşısı

Birecik ilçesine bağlı Akarçay köyü yakınlarında bulunan bir ören yeridir. Yüzeyinde yapılan toplamalarda, Yontmataş devri, Erken-Orta Tunç devri, Roma ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir²⁷⁹.

Habip Tepesi Eteği

²⁷⁵ Özdoğan & Karul 2002: 89, 100, B.Y. No. O40A015.

²⁷⁶ Özdoğan & Karul 2002: 89, 100, B.Y. No. O40A016.

²⁷⁷ Özdoğan & Karul 2002: 89, 100, B.Y. No. O40A021.

²⁷⁸ Özdoğan & Karul 2002: 89, 100, B.Y. No. O40A022.

²⁷⁹ Özdoğan & Karul 2002: 89, 100, B.Y. No. O40A0245

Birecik ilçesi Akarçay köyü yakınlarında yer alan küçük bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Geç Yontmataş devri, Demir devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir²⁸⁰.

Kızmağarası Höyüğü

Birecik ilçesi Akarçay köyü yakınlarında bulunan küçük bir höyüktür. Burada yapılan yüzey toplamalarında, Geç Cilalı Taş devri, Erken-Orta Tunç devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular tespit edilmiştir²⁸¹.

Değirmen Höyük

Birecik ilçesi Çiçekalan köyü yakınında bulunan, 180x120 m boyutlarında, 20 m yüksekliğinde bir höyüktür. İlk kez G. Algaze ve ekibi tarafından saptanmıştır²⁸². Yüzeyinde yapılan toplamalar sonucu Erken Tunç devrine ait buluntular ele geçmiştir²⁸³.

Küçük Kale Tepe

Birecik ilçesi Çiçekalan köyü yakınlarında yer alan küçük bir höyüktür. Yapılan yüzey toplamalarında, Helenistik ve Roma devri buluntuları ele geçmiştir²⁸⁴.

Camuz Tepe

Birecik ilçesi Çiçekalan köyü yakınlarında bulunan bir ören yeridir. Yapılan yüzey araştırması sonucunda, Erken-Orta Yontmataş devri, Demir devri ve Roma devrine ait buluntular ele geçmiştir²⁸⁵.

Tiladir Tepe

Birecik ilçesine bağlı Çiçekalan köyü yakınlarında bulunan, 610x200 m boyutlarında, 5 m yüksekliğinde bir ören yeridir. Yüzeyinde yapılan toplamalar sonucunda, Çanak Çömlekli Cilalı Taş

²⁸⁰ Özdoğan & Karul 2002: 89, 100, B.Y. No. O40A028.

²⁸¹ Özdoğan & Karul 2002: 89, 100, B.Y. No. O40A029.

²⁸² Algaze v.d. 1994: 59–60.

²⁸³ Özdoğan & Karul 2002: 89, 100, B.Y. No. O40A037.

²⁸⁴ Özdoğan & Karul 2002: 89, 100, B.Y. No. O40A038.

²⁸⁵ Özdoğan & Karul 2002: 89, 100, B.Y. No. O40A039.

devri, Geç Bakır devri, Tunç devri, Demir devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir²⁸⁶.

Harabebezikan

Birecik ilçesine bağlı Duyduk köyü yakınlarında bulunan 160x230 m boyutlarında 6 m yüksekliğinde küçük bir höyüktür²⁸⁷. İlk kez G. Algaze ve ekibi tarafından tespit edilmiştir²⁸⁸. Yüzeyinde yapılan araştırmalar sonucu, Erken Tunç devri, Demir devri, Helenistik devir, Roma ve Bizans devri buluntuları tespit edilmiştir. 1998 yılında Tekinalp ve Alp tarafından yapılan incelemelerde, Demir devrinden Bizans devrine kadar olan zaman dilimi içindeki buluntulara rastlanıldığı belirtilmektedir²⁸⁹. Yapılan kazılar sonucunda höyükte yoğun olarak Helenistik ve Roma döneminde iskân olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle kerpiçten yapılmış sur duvarı olduğu düşünülen yapılar ortaya çıkartılmıştır. Bu duvarlar aralıklarla yarım daire şeklinde payandalarla desteklenmiştir. Ayrıca, bu duvarlara ortak olarak yapılmış küçük mekânlar da tespit edilmiştir. Höyükten ele geçen küçük buluntular, Geç Demir devri, Helenistik ve Roma devri seramikleri, Pişmiş toprak heykelcikler, kandiller şeklinde sayılabilir²⁹⁰.

Hacnebi Höyük (Hacnebi Mezarlığı)

Birecik ilçesine bağlı Uğurcuk köyünün yanında yer alan Hacnebi Höyük, G. Algaze ve ekibi tarafından saptanmış küçük bir höyüktür²⁹¹. 1992 yılından itibaren G. Stein yönetiminde bir ekip tarafından kazılmıştır. Yapılan kazılar sonucunda, Geç Bakır devri, Erken Tunç devri, Helenistik ve Roma devrine ait buluntular ortaya

²⁸⁶ Algaze v.d. 1994: 60; Özdoğan & Karul 2002: 89, 101, B.Y. No. O40A067.

²⁸⁷ Tekinalp & Alp 2001: 385; Kozbe v.d. 2008: “Harebebezikan”.

²⁸⁸ Algaze v.d. 1994: 57.

²⁸⁹ Özdoğan & Karul 2002: 89, 100, B.Y. No. O40A047; Tekinalp & Alp 1999: 219.

²⁹⁰ Tekinalp & Alp 2001: 385–387.

²⁹¹ Algaze v.d. 1994: 38; Özdoğan & Karul 2002: 87, 96, B. Y. No. N39A002.001.

çıkartılmıştır. Erken Tunç devrine ait mimari yapılar dışında, diğer dönemlere ait herhangi bir mimari buluntuya rastlanmamıştır. Burada, Erken Tunç devrine ait mezarlık alanı ortaya çıkartılmıştır. Genellikle kuzeydoğu güneybatı doğrultusunda gömülmüş, içinde ölü hediyeleri bulunan basit toprak mezar ile taş sanduka mezar tipleri söz konusudur. Buradaki mezarların benzerleri Erken Tunç devrinin ilk evresine tarihlenen Hassek Höyük ve Kurban Höyük mezarları ile aynı döneme tarihlendirilmektedir²⁹².

Hacinebi Cıvarı 1

Birecik ilçesine bağlı Hacinebi köyünün 800 m kuzeyinde bulunan bir ören yeridir. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Erken ve Orta Tunç devrine ait buluntulara rastlanmıştır²⁹³.

Söğürtlen

Birecik ilçesine bağlı Söğürtlen köyünde yer alan orta büyüklükte bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan incelemeler sonucunda, Çanak Çömlekli Cilalı Taş devri, Erken Bakır devri ile Roma ve Bizans devri buluntuları tespit edilmiştir²⁹⁴.

Böğürtlen

Birecik ilçesine bağlı Böğürtlen köyünde bulunan bir ören yeridir. Burada yapılan yüzey araştırmalarında, Çanak Çömlekli Cilalı Taş devri, Orta Tunç devri, Demir devri, Helenistik devir ile Roma ve Bizans devrine ait bulunular ele geçmiştir²⁹⁵.

Akpınar Çarçık Mevkii

Birecik ilçesi Akpınar köyü yakınlarında bulunan bir ören yeridir. Yüzeyinde yapılan araştırmalar sonucunda, Roma ve Bizans devirlerine ait buluntular tespit edilmiştir²⁹⁶.

²⁹² Stein v.d. 1997: 115-118; Stein 1998: 183-185; Pearce 2000: 118-121.

²⁹³ Algaze v.d. 1994: 37-38.

²⁹⁴ Özdoğan & Karul 2002: 88, 98, B.Y. No. N40A028.001.

²⁹⁵ Özdoğan & Karul 2002: 88, 98, B.Y. No. N40A029.001.

²⁹⁶ Özdoğan & Karul 2002: 88, 98, B.Y. No. N40A034.

Tilmusa Höyük

Birecik ilçesine bağlı Tilmusa köyünde bulunan, 150x50 m boyutlarında, 9 m yüksekliğinde bir höyüktür²⁹⁷. İlk kez, G. Algaze ve ekibi tarafından saptanmış, yapılan araştırmalarda Demir devrine ait buluntular ele geçmiştir. Daha sonra, M.Özdoğan ve N. Karul tarafından 2001 yılında yapılan yüzey araştırmasında ise Erken Tunç devri, Erken Demir devri ve Roma devrine ait buluntular ele geçmiştir²⁹⁸.

Tilbeş Höyük

Birecik’e bağlı Tilmusa köyünün 2 km kuzeydoğusunda bulunan, 110x100 m boyutlarında, 12 m yüksekliğinde bir höyüktür. İlk kez, G. Algaze ve ekibi tarafından saptanmış, yapılan araştırmalarda Bakır devrinin Obeyd ve Uruk dönemleri, Erken-Orta Tunç devri, Helenistik ve Roma devrine ait buluntular ele geçmiştir. Ardından, J. Fuensenta yönetiminde Şanlıurfa Müzesi ile ortak bir proje kapsamında 1996 yılında kazı çalışmalarına başlanmış, yapılan kazı çalışmalarında, Son Bakır devri, Erken-Orta Tunç devri, Geç Demir devri, Roma ve Bizans devirlerine ait tabakalara rastlanmıştır²⁹⁹. Özellikle, Erken Tunç devri tabakalarının Hassek Höyük ve Kurban Höyük yerleşiminde tespit edilen tabakalarla çağdaş olduğu belirtilmektedir³⁰⁰.

Bent Bahçesi Höyük

Birecik ilçesinin 5 km doğusunda yer alan Bent Bahçesi Höyük’deki kazı çalışmaları Şanlıurfa Müze Müdürlüğü yönetiminde 1991 yılında başlanmış ve 1992 yılında sona ermiştir. Yapılan kazılar sonucunda, Geç Bakır devri, Helenistik devir, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir³⁰¹.

²⁹⁷ Algaze v.d. 1994: 32–33, Fig. 5.

²⁹⁸ Özdoğan & Karul 2002: 87, 97, B.Y. No. N39A034.

²⁹⁹ Fuensenta v.d. 2002: 131, 136; Kozbe v.d. 2008: “Tilbeş Höyük”.

³⁰⁰ Algaze v.d. 1994: 32, Fig. 5; Harmankaya v.d. 1998: “Tilbeş Höyük”; Harmankaya & Erdoğan 2002: “Nevali Çori”.

³⁰¹ Harmankaya v.d. 1998: “Bent Bahçesi Höyük”.

Apemeia Höyük

Birecik ilçesine bağlı Keskince ve Tilmusa köyü yakınlarında bulunan büyük bir ören yeridir. Yapılan yüzey araştırmalarında, Helenistik ve Roma devirlerine ait buluntuların tespit edilmesinin ardından kazı çalışmalarına 1996 yılında başlanmıştır³⁰². Şanlıurfa Müzesi başkanlığında ve C. A. Reynal’ın bilimsel danışmanlığından sürdürülen kazılar, 2000 yılına kadar devam etmiştir. Apemeia kazılarında Helenistik, Roma ve Bizans çağlarına ait sikkeler, ağırşaklar, vazolar, kandil kalıpları, koku şişeleri, kolye tanesi, çift kulplu testi (Amphora) parçaları, tabaklar ve figürin başlarından oluşan buluntular ele geçmiştir. Burada yapılan kazılar, daha çok ören yerinin mezarlık (Nekropol) alanında yapıldığı için buluntuların büyük bir çoğunluğunu kandiller oluşturmaktadır³⁰³.

İncesu Deresi Çevresi 15 Höyük

Birecik ilçesine bağlı, İncesu deresinin kıyısında, Fırat nehri ile ayrımının 400 m güneyinde bulunan **Yerleşme No: 15 Höyük**, 1982-84 yılları arasında gerçekleştirilen yüzey araştırmasında bulunmuştur. Temelde kullanılan kireçtaşı parçaları ile çakmaktaşı dilgiler, çörtlen olarak bıçaklar yüzey buluntularını oluşturur. Çanak çömlekte devrik ağızlı kaplar, saman katkılılar gibi Uruk malları ile kum katkılı yalın basit mallar ana grupları oluşturur. Ayrıca mutfak kapları da görülür. Bulunan çanak çömlekler, Geç Bakır devrinin Uruk evresine tarihlenir³⁰⁴.

Surtepe Höyük

Birecik’in kuzeybatısında Surtepe köyünün altında bulunan, 250x230 m boyutlarında, 16 m yüksekliğinde orta boy bir höyüktür. Surtepe Höyük, 1989 yılında G. Algaze başkanlığındaki ekip tarafından yapılan yüzey araştırmasında bulunmuştur³⁰⁵. Höyükten,

³⁰² Özdoğan & Karul 2002: 87, 97, B.Y. No. N39A033.

³⁰³ Abadie-Reynal & Bucak “Zeugma Orta Fırat Vadisi Apameia Kazıları 1998 ve 1999 Yılı Kazıları Raporları, Müze Müdürlüğü Arşivi.

³⁰⁴ Mergen & Deveci 1999: 19-27.

³⁰⁵ Algaze v.d. 1994: 40.

Geç Cilalı Taş devri, Geç Bakır devri, Erken-Orta Tunç devri ile Roma ve Bizans devirlerine ait parçalar ele geçmiştir³⁰⁶. Şanlıurfa Müzesi başkanlığında J. Fuensenta danışmanlığında halen kazısı devam eden höyüklerden biridir³⁰⁷. Yapılan kazılarda 50 m uzunluğunda kalın kerpiç bir duvar tespit edilmiştir. Söz konusu bu duvarın, Geç Demir devrine ait büyük bir yapının duvarı olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, yine Geç Demir devrine, M.Ö.7. yüzyıla ait olduğu tahmin edilen çivi yazılı bir tablet parçası bulunmuştur. Bunun dışında, bu döneme ait mühür baskıları ve çanak çömlek parçaları ele geçmiştir³⁰⁸.

Tilvez Höyük

Birecik ilçesinde bulunan Meteler köyü yakınlarında bulunan küçük bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan toplamalarda, Son Bakır devri, Erken-Orta Tunç devri ile Roma ve Bizans devirlerine ait buluntular ele geçmiştir³⁰⁹.

Şavi Höyük

Birecik ilçesine bağlı Şavi Köyünün 100 m batısında yer alan Şavi Höyük, G. Algaze başkanlığındaki ekip tarafından bulunmuştur. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Geç Bakır devri, Erken ve Orta Tunç devri buluntular ele geçmiştir³¹⁰.

Karapınar Höyük

Birecik ilçesine bağlı Karapınar köyünün altında bulunan küçük bir höyüktür. Yüzeyinden toplanan buluntular arasında Geç Cilalı Taş devri, Erken Bakır devri, Demir devri ve Bizans devrine ait çanak çömlek parçaları yer almaktadır³¹¹.

Körce Mevkii

³⁰⁶ Özdoğan & Karul 2002: 87, 96, B.Y. No. N39A007.

³⁰⁷ Fuensenta v.d. 2007: 457–470.

³⁰⁸ Fuensenta v.d. 2007: 463–465; Kozbe v.d. 2008: “Surtepe”.

³⁰⁹ Algaze v.d. 1994: 40–41; Özdoğan & Karul 2002: 87, 96, B.Y. No. N39A008.

³¹⁰ Algaze v.d. 1994: 53.

³¹¹ Algaze v.d. 1994: 44; Özdoğan & Karul 2002: 87, 96, B.Y. No. N39A010.

Birecik ilçesinin Altınova köyü yakınlarında yer alan düz bir ören yeridir. Yapılan yüzey araştırmasında, Geç Cilalı Taş devri, Erken Bakır devri, Erken Tunç devri ile Roma devirlerine ait buluntular ele geçmiştir³¹².

Viran Harabeler

Birecik ilçesine bağlı Bahçeönü köyü yakınlarında bulunan küçük bir höyüktür. Yapılan yüzey araştırmasında Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir³¹³.

Kanlı Hasan Dağı Yamacı

Birecik ilçesine bağlı Mezraa köyü yakınlarında bulunan bir ören yeridir. Burada yapılan yüzey araştırmasında Bizans dönemine ait buluntular ele geçmiştir³¹⁴.

Koltuk Meriç Tarlası

Birecik ilçesine bağlı İnıplı köyü yakınlarında yer alan düz bir ören yeridir. Yapılan incelemelerde, Helenistik devir ile Roma ve Bizans devirlerine ait buluntular tespit edilmiştir³¹⁵.

Boztarla Tarlası 1

Birecik ilçesine bağlı İnıplı köyünün 1,2 km doğusunda bulunan bir ören yeridir. Yapılan toplamalarda Bakır devrinin Halaf dönemine ait buluntulara rastlanmıştır³¹⁶.

Boztarla Tarlası 2

Birecik ilçesine bağlı İnıplı köyünün 1,2 km doğusunda bulunan Boztarlası 1 adlı ören yerinin kenarında bulunan bir ören yeridir.

³¹² Özdoğan & Karul 2002: 87, 97, B.Y. No. N39A017.

³¹³ Özdoğan & Karul 2002: 87, 97, B.Y. No. N39A023.

³¹⁴ Özdoğan & Karul 2002: 87, 97, B.Y. No. N39A024.

³¹⁵ Algaze v.d. 1994: 37; Özdoğan & Karul 2002: 87, 97, B.Y. No. N39A028.

³¹⁶ Algaze v.d. 1994: 36–37.

Yapılan toplamalarda Erken Tunç devrine ait buluntular ele geçmiştir³¹⁷.

Boztarla Tarlası 3

Birecik ilçesine bağlı İnaplı köyünün 1,4 km doğusunda bulunan bir ören yeridir. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Roma ve Bizans devirlerine ait buluntular ele geçmiştir³¹⁸.

Caminin Fıstıklığı

Birecik İlçesine bağlı Altınova köyünün yakınlarında bulunan küçük bir höyüktür. Yapılan incelemelerde, Yontmataş devri, Geç Yontmataş (Üst Paleolitik dönem) devri, Geç Cilalı Taş devri, Erken Bakır devri ve Roma devirlerine ait buluntular ele geçmiştir³¹⁹.

Tilvez Düz Yerleşmesi

Birecik ilçesine bağlı Geçittepe köyü yakınlarında bulunan bir ören yeridir. Burada yapılan toplamalarda, Orta Tunç devri ile Roma ve Bizans devirlerine ait buluntular ele geçmiştir³²⁰.

Tilöbür (Tilobur) Höyük

Birecik ilçesine bağlı Geçittepe köyü yakınlarında bulunan küçük bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında Erken Tunç devri ile Roma devrine ait seramik parçaları ele geçmiştir³²¹.

Cuma Tepesi

Birecik ilçesine bağlı Altınova köyü yakınlarında bulunan küçük bir höyüktür. Yapılan yüzey toplamalarında, Helenistik devir ile Roma ve Bizans devirlerine ait buluntular ele geçmiştir³²².

Altınova Köyiçi Höyüğü

³¹⁷ Algaze v.d. 1994: 37; Özdoğan & Karul 2002: 87, 97, B.Y. No. N39A026.

³¹⁸ Algaze v.d. 1994: 37; Özdoğan & Karul 2002: 87, 97, B.Y. No. N39A027.

³¹⁹ Özdoğan & Karul 2002: 87, 96, B.Y. No. N39A013.

³²⁰ Özdoğan & Karul 2002: 87, 97, B.Y. No. N39A029.

³²¹ Algaze v.d. 1994: 39–40; Özdoğan & Karul 2002: 87, 97, B.Y. No. N39A030.

³²² Özdoğan & Karul 2002: 87, 96, B.Y. No. N39A014.

Birecik’e bağlı Altınova köyünün içinde yer alan orta büyüklükte bir höyüktür. Yapılan yüzey araştırmasında, Geç Cilalı Taş devri, Erken Bakır devri, Erken Tunç devri, Roma ve Bizans devirlerine ait buluntular tespit edilmiştir³²³.

D. Bozova İlçesinde Yapılan Arkeolojik Kazı ve Araştırmalar

Bozova ilçesine bağlı bölgede ilk kez 1946 yılında K. Kökten tarafından araştırma yapılmıştır³²⁴. 1963 yılında bölgede kapsamlı olarak yapılan arkeolojik kazı ve araştırmaların ardından, 1975 yılında Ü.Serdaroğlu, 1977 yılında M. Özdoğan tarafından farklı ekiplerce ilçenin Fırat kıyılarına bakan kesimlerinde yüzey araştırmaları yapılmıştır. 1978 yılından itibaren yerli ve yabancı bilim insanlarınca baraj altında kalacak olan yerlerde kurtarma kazısı çalışmalarına başlanmıştır.

Karmitli Höyük

Bozova ilçesine bağlı bugün sular altında kalmış olan Dutluca (Tutluca) köyünün 3 km kuzeydoğusunda Bostancık mahallesinin 2 km güneydoğusunda Abraldeliği deresinin 400 m kadar doğusunda yer alan 50x75 m boyutlarında, 8 m yüksekliğinde küçük bir höyüktür. 1977 yılında M. Özdoğan yönetimindeki ekip tarafından yapılan yüzey araştırmasında keşfedilen Karmitli Höyük’te, Geç Cilalı Taş devri, Erken Bakır ve Tunç devrine ait buluntular ele geçmiştir³²⁵.

Almalık Tepe

Dutluca köyünün 4 km kuzeydoğusunda, Bostancık mahallesinin 2 km batısında, Fırat kıyısında 100x60 m boyutlarında düz bir ören yeridir. 1977 yılında M.Özdoğan ve ekibince yapılan yüzey toplamalarında Bakır devri ve Bizans devrine ait çanak çömlek parçaları tespit edilmiştir. Özdoğan’a göre bu yerleşim, Geç

³²³ Özdoğan & Karul 2002: 87, 96, B.Y. No. N39A015.

³²⁴ Kökten 1947b: 431–472; 1947c: 162.

³²⁵ Özdoğan 1977: 172–173, Lev. 100.

Bakır devrinde kurulmuş ve Bizans devrinde de iskân edilmiş bir yerdir³²⁶.

Büyük Tepe

Bugün sular altında kalmış olan Dutluca (Tutluca) köyüne bağlı Bostancık mahallesinin 3 km güneybatısında, Fırat’ın boğaza girdiği yerin ağzında üzerinde kale kalıntısı bulunan kayalık bir tepedir. M. Özdoğan ve ekibince keşfedilen bu yerde yapılan yüzey araştırmasında Demir devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir³²⁷.

Uluk Mevkii

Uluk Mevkii, Atatürk Baraj yapımı sırasında kurulan baraj şantiyesinin 1 km güneybatısında, Eskin (Sam) köyünün 2,5 km kuzeydoğusunda, Fırat’a bakan kayalıkların üzerindeki bir düzlüğün civarında bulunan Yontmataş (Paleolitik) devri buluntu yeridir. Burada, M. Özdoğan tarafından 1977 yılında yapılan yüzey araştırmasında, buluntu yeri olarak yaklaşık 400 m’lik bir alan incelenmiş; çok sayıda yonga, kaba dilgi çekirdeği, çekirdek yenileme parçaları, yongalar üzerine yapılmış yuvarlak kazıyıcılar, ön kazıyıcılar, iç bükey kazıyıcı ve kenarları sarp düzeltili dilgiler bulunmuştur. M. Özdoğan’a göre toplanan bu buluntuların bazıları Üst Paleolitik (Son Yontmataş devri) ve Epi-paleolitik (Yontmataş-Cilalıtaş geçiş devri) döneme aittir³²⁸.

Hasimetre Bağları Yerleşimi

Bozova’nın 6 km kuzeydoğusunda, Aşağı Çatak köyünün 2,5 km kuzeybatısında, İncesu deresinin batı kıyısında yer alan küçük bir höyüktür. Yoğun tahrip izleri sebebiyle boyutları bilinmeyen

³²⁶ Özdoğan 1977: 173, Lev. 100.

³²⁷ Özdoğan 1977: 173–174.

³²⁸ Özdoğan 1977: 174–175; Ayrıca bkz. Hours v.d. 1994: 348; Albrecht v.d. 1990: 125.

höyüğün yüzey toplaması sonucu Demir devri ve Bizans devrinde iskân edilmiş olduğu düşünülmektedir³²⁹.

Hasimerte Bağları Sırtı

Aşağı Çatak Köyü’nün yaklaşık 2 km kuzeybatısında yer alan Hasimerte Bağları’nda yapılan araştırmada Orta Yontmataş devri ile Geç Yontmataş devrine ait buluntular ele geçmiştir. Bu buluntular, yonga çekirdeği, iki tane el baltası, deliciler, kazıyıcılar ve dilgiler olarak sayılabilir³³⁰.

Tatarhöyük

Bozova’nın 9 km kuzeydoğusunda, aynı adlı köyün kuzeyinde ve kısmen de altında yer alan Tatarhöyük ören yeri, ilk kez 1975 yılında araştırılmıştır. 24 m yüksekliğinde ve taban alanı 500x200m boyutlarında olan bu büyük höyükte Ü. Serdaroğlu tarafından yapılan ilk yüzey araştırmasında, yoğun olarak Tunç devri ve Roma devri çanak çömlek parçaları ele geçmiştir³³¹.

1977 yılında M. Özdoğan tarafından yapılan incelemelerde ise Erken-Orta-Son Tunç ve Roma devirlerine ek olarak Bakır devri ile Demir devri ve Bizans devrine ait çanak çömlek parçaları toplanmıştır³³². Bazı araştırmacılar bu höyüğü Bakır devrinin Obeyd dönemine de tarihlendirmektedir³³³. Çok tahrip olan höyük, 1979 yılında Ü. Serdaroğlu yönetiminde kısa bir süre kazılmıştır³³⁴.

Kirli Mevkii

Tatarhöyük köyünün 600 m güneydoğusunda, Ördek köyü yolu üzerinde, 50 m çapında bir alana sahip, Yontma taş devrine ait bir buluntu yeridir. Ele geçen buluntulara bakıldığında bu yerin daha

³²⁹ Özdoğan 1977: 175–176.

³³⁰ Özdoğan 1977: 176.

³³¹ Serdaroğlu 1975: 122.

³³² Özdoğan 1977: 177–178, Lev. 60, 100, 101.

³³³ Hours v.d. 1994: 337–338.

³³⁴ Harmankaya v.d. 1998: “Tatarhöyük”.

çok Yontmataş devrinin orta ve son dönemlerine tarihlenebilecek bir alan olduğu anlaşılmaktadır³³⁵.

Sepet Harabesi

Bozova’nın 14 km kuzeydoğusunda bulunan Kasımkuyu köyüne bağlı Tavuk mahallesinin 1,5 km doğusunda, Tavuk-Gazbek yolunun kuzeyindeki bir tarlada yeralan, 100x150 m boyutlarında, içinde mezarlık alanı da barındıran düz bir ören yeridir. M. Özdoğan tarafından yapılan yüzey araştırmasında Bakır devri, Demir devri, Roma ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir³³⁶.

Cin Deresi (Cin Değirmeni) Mevkii

Kasımkuyu köyüne bağlı Tavuk mahallesinin 6 km güneybatısında, Cinderesi vadisinde, Karga tepesinin batısında yer alan sırtlardan birinin üstünde bulunmaktadır. Daha çok bir mezarlık alanı görünümünde olan ve Bizans devrine ait buluntular içerdiğinden, araştırmacılar tarafından buranın Bizans devrinden itibaren kullanılan bir mezarlık alanı olduğu düşünülmektedir³³⁷.

Söğüt Tarlası

Bozova ilçe merkezi yakınlığında yer alan Söğüt Tarlası, ilk kez K. Kökten tarafından keşfedilmiştir³³⁸. Yaklaşık 3 m. yüksekliğinde 80x40 m boyutlarında yayvan bir höyüktür³³⁹. Adını, içinde yer alan söğüt ağaçlarından almıştır. Burada, 1964 yılında yapılan kazı çalışması yaklaşık 20 gün sürmüş, yüzeyden 1 m derinlikte Bakır devrinin Uruk dönemine ait çanak çömlek parçaları ele geçirilmiştir. 1,5 m derinlikte ise Cilalı Taş devri mimarisine ait bulgular olmamasına rağmen bu dönemin dilgi endüstrisine ilişkin

³³⁵ Özdoğan 1977: 178.

³³⁶ Özdoğan 1977: 179.

³³⁷ Özdoğan 1977: 179–180.

³³⁸ Kökten 1947b: 431–472; Crawford 1964: 5–9.

³³⁹ Benedict 1980: 136, Lev. 18, U51/2.

çakmaktaşları ele geçmiştir³⁴⁰. Söğüt Tarlası yerleşimi, M.Ö. 10.000 ile 8000 yılları arasına tarihlendirilmektedir³⁴¹.

Torç Tepe

Arapkantara (Geçitbaşı) köyünün 2 km güneyinde, Tavuk çayının batı kıyısında yer alan, 50x100m boyutlarında ve yaklaşık 4 m yüksekliğinde küçük bir höyüktür. 1977 yılında bölgede yapılan incelemelerde tespit edilen höyükte, Demir, Roma ve Bizans devirlerine ait seramik parçaları tespit edilmiştir. Torç Tepe'nin, buluntularından yola çıkılarak Demir devri sonu ile Roma devrine ait bir yerleşim olduğu söylenmektedir. Bunun dışında, Cilalı Taş devrine tarihlenebilecek çakmaktaşı aletlere de rastlanmıştır³⁴².

Biris Mezarlığı

Bozova ilçe merkezinin güneyinde, Gölbaşı olarak da bilinen bir gölün kenarında yeralan düz bir yerleşimdir. İlk kez 1946 yılında K. Kökten tarafından saptanmıştır³⁴³. Buranın üzerinde Biris köyüne ait bir mezarlık alanı bulunmaktadır. Bu yerleşim 120x25 m boyutlarında, göl seviyesinden 4-5 m yüksektedir³⁴⁴. 1964 yılında, B. Howe yönetiminde 15 gün süre ile yapılan kazılarda mezarların burayı tamamen karıştırmış olmasından dolayı yerleşme yerinin özelliklerini yansıtacak kalıntılar bulunamamıştır³⁴⁵. Yapılan kazıda kaliteli çakmaktaşıdan yapılmış, kalem ve kazıyıcılar ile minik taş aletlerle temsil edilen bir dilgi endüstrisinin varolduğu anlaşılmıştır³⁴⁶. Biris Mezarlığı, ele geçen buluntuların özelliklerine

³⁴⁰ Çambel & Braidwood 1970: 50-56; 1980: 11-12; Çambel 1974: 361-377.

³⁴¹ Hours v.d. 1994: 323.

³⁴² Özdoğan 1977: 166-167, Lev. 94.

³⁴³ Kökten 1947c: 162.

³⁴⁴ Çambel & Braidwood 1970: 50-56; Çambel 1974: 361-377; Benedict 1980: 136, Lev. 18, U51/1.

³⁴⁵ Çambel & Braidwood 1980: 11-12.

³⁴⁶ Kökten 1947b: 431-472; Özdoğan 2000: 14; 2002: 62.

dayanılarak, Yontmataş devrinin sonu ile Cilalı Taş devrinin A ve B evresine tarihlendirilmektedir³⁴⁷.

Cümcüme Köyü

Bozova ilçesine bağlı Cümcüme köyü yakınlarında tespit edilen Yerleşme No:20’de yapılan araştırmada, Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemlerine ait buluntular ele geçmiştir³⁴⁸.

Değirmentepe

Bozova ilçesinin 2 km güneyinde, Gölbaşı mevkiinin yakınında, Değirmentepe adlı küçük bir höyüktür. Yüksekliği 15 m çapı yaklaşık 100 m olan höyüğün kuzey tarafından toprak ve taş alınmıştır. 1963 yılında İstanbul ve Chicago Üniversitelerinin ortak yürüttükleri çalışmalar sırasında bulunmuştur. Yapılan yüzey araştırmasında, Tunç devri ile Roma ve Bizans devrine ait buluntular tespit edilmiştir³⁴⁹. Ayrıca çeşitli zamanlarda höyük etrafında yapılan incelemeler sonucunda Erken Yontmataş devri ile Geç Yontmataş devrine ait buluntular ele geçmiştir³⁵⁰.

Cümcüme Köyü Çevresi Höyükler: C-Höyük

Bozova ilçesine bağlı Cümcüme köyünün çevresinde saptanan ve “C” olarak adlandırılan yerleşme No:27 C-Höyük adlı bir höyüktür. 1982–84 yılları arasında yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf dönemine tarihlenen buluntular ele geçirilmiştir³⁵¹.

Cümcüme Yerleşme No:6

³⁴⁷ Hours v.d. 1994: 83; Özdoğan 2002: 57; Harmankaya & Tanındı, “Biris Mezarlığı” TAY I.

³⁴⁸ Hours v.d. 1994: 217; Marfoe 1983: 253–254.

³⁴⁹ Benedict 1980: 136, Lev. 18, U51/3.

³⁵⁰ Kökten 1947c: 162; Günay & Whallon 1980: 89; Tomskey 1982: 271;

Yalçinkaya 1985: 397.

³⁵¹ Harmankaya v.d. 1998: “Cümcüme”.

Bozova ilçesine bağlı Cümcüme köyünün batısında yer alan Yerleşme No:6, düz bir yerleşme alanı olup, yüzeyinden Bakır devrine ait Obeyd dönemi seramikleri ele geçirilmiştir³⁵².

Cümcüme Çevresi: 11,25 ve 42 Höyük

Bozova ilçesine bağlı Cümcüme köyünün batısında Fırat’a bakan teras üzerinde yer alan Yerleşme No: 11 Höyük, 1982–84 yılları arasında yapılan yüzey araştırmaları sırasında bulunmuştur. Yüzeyinde yapılan araştırmalar sonucunda, Bakır devrinin Obeyd dönemi ile Geç Bakır devri buluntuları ele geçmiştir. Cümcüme Çevresi: 25 Höyük ise, Cümcüme köyünün 450 m. doğusunda yer almaktadır. Burası, Kurban Höyük kazıları sırasında bulunmuş ve yapılan yüzey araştırmasında Bakır devrinin Obeyd dönemine tarihlenen buluntuların yanı sıra, yine aynı döneme ait çakmaktaşı aletler de toplanmıştır. Cümcüme Çevresi: 42 Höyük ise, Akpınar köyünün karşısında yer almaktadır. Adı geçen höyükte, Bakır devrine ait az sayıda çakmaktaşı ve doğalcamdan yapılmış aletler ile çanak çömlek parçaları ele geçmiştir³⁵³.

Şaşkan Büyüktepe Höyüğü

Bozova ilçesine bağlı, bugün su altında kalmış olan Şaşkan (İğdeli) köyünün yaklaşık 2 km kuzeydoğusunda, Arapkantara (Geçitbaşı) ve Cümcüme (Çınarlı) yolu arasında ve Fırat kıyısında yer almaktadır. Şaşkan Höyük, 12 m yüksekliğe 150 m çapa sahip bir höyüktür. Höyük üzerinde Ü. Serdaroğlu tarafından yapılan incelemede, Tunç ve Demir devrine ait çanak çömlek parçaları ele geçmiştir³⁵⁴.

1977 yılında M. Özdoğan başkanlığındaki bir ekip tarafından yapılan incelemelerde ise Tunç ve Demir devirlerine ek olarak Bakır devri ile Roma ve Bizans devrine ait parçalar toplamıştır. Özdoğan’a

³⁵² Harmankaya v.d.1998: “Cümcüme Yerleşme 6”.

³⁵³ Harmankaya v.d.1998: “Cümcüme Çevresi 11,2 5 ve 42 Höyük”.

³⁵⁴ Serdaroğlu, 1975: 115, Levha 65.

göre, bu höyükte Erken Tunç devrinin tabakalanma ve yapısal kalıntıları daha fazladır³⁵⁵.

Şaşkan Küçüktepe Höyüğü

Bozova ilçesine bağlı, bugün sular altında kalmış olan Şaşkan köyünün 1,5 km kuzeyinde, Büyüktepe höyüğünün 1 km batısında, Fırat kıyısında yer almaktadır. Küçüktepe Höyüğü, 15 m kadar bir yüksekliğe 130x80m genişliğe sahip oval ve basık bir höyüktür. Höyük üzerinde Ü. Serdaroğlu tarafından yapılan incelemede, Tunç ve Demir devri ile az sayıda Roma ve Bizans devrine ait çanak çömlek parçaları ele geçmiştir³⁵⁶. Özdoğan ve ekibi tarafından yapılan incelemelerde ise yukarıda sayılan devirlere ek olarak Bakır devri ve Cilalı taş devrine ait buluntular ele geçmiştir³⁵⁷.

Harabe Hacıyan

Bozova ilçesine bağlı Arapkantara (Geçitbaşı) köyünün 2,5 km güneybatısında, Şaşkan köyü yolunun güneyinde, Tahti deresinin doğusunda bulunan Hacı Reşit adında bir kişinin tarlasında tespit edilmiş düz bir yerleşimdir. Bulunmuş olan çanak çömlek parçalarından yola çıkılarak buranın Roma ve Bizans devrine ait bir yerleşim olduğu söylenmektedir³⁵⁸.

Değirmen Harabesi

Bozova ilçesine bağlı Şaşkan (İğdeli) köyünün 900 m batısında, Cümcüme (Çınarlı) köyü yolunun kuzeyinde, İncesu deresinin doğusunda bulunan eğimli bir sırtta 50 m çapında düz bir yerleşimdir. 1977 yılında yapılan incelemeler sırasında keşfedilmiş olan höyükte Roma ve Bizans devrine ait çanak çömlek parçaları ele geçmiştir³⁵⁹.

³⁵⁵ Özdoğan 1977: 168, Lev. 59, 99.

³⁵⁶ Serdaroğlu, 1975: 120, Levha 65.

³⁵⁷ Özdoğan 1977: 169, Lev. 59, 100.

³⁵⁸ Özdoğan 1977: 167.

³⁵⁹ Özdoğan 1977: 169–170.

Dokuzköy Harabesi,

Cümcüme (Çınarlı) köyünün 2,5 km güneybatısında, Dokuzköy mahallesinin yıkıntılarının olduğu yerde 50 m çapında düz bir yerleşimdir. Bu yerleşme ilk kez Özdoğan ve ekibince keşfedilmiş olup yüzeyinde Bizans devrine ait çanak çömlek parçaları tespit edilmiştir³⁶⁰.

Koçtarlası

Şaşkan (Çınarlı) köyünün 2,4 km güneydoğusunda, İncesu deresi vadisi içinde, 50x80 m boyutlarında küçük bir höyüktür. 1977 yılında Özdoğan ve ekibi tarafından keşfedilen höyükte Demir devri ile Roma ve Bizans devri çanak çömlek parçaları ele geçmiştir. Özdoğan, Koçtarlası höyüğünün daha çok Roma ve Bizans devrine ait bir yerleşim olduğunu söylemektedir³⁶¹.

Kurban Höyük

Bozova ilçesine bağlı bugün sular altında kalmış olan Cümcüme (Çınarlı) köyünün yaklaşık 2,3 km batısında, Fırat kıyısında yer alan 300x250 m boyutlarında iki konisi olan orta boy bir höyüktür³⁶². 1975 yılında Ü. Serdaroğlu tarafından yapılan yüzey araştırmalarında, yoğun olarak Tunç devri ile Roma devri çanak çömlek parçaları ele geçmiştir³⁶³. Aynı yerde, 1977 yılında M. Özdoğan ve ekibince yapılan başka bir araştırmada ise daha önce tespit edilmiş Tunç ve Roma devirlerine ek olarak Bakır ve Bizans devirlerine ait buluntular ele geçmiştir³⁶⁴.

Kurban Höyük’te 1980’de başlayan kazı çalışmaları, Chicago Üniversitesi’nden Prof. L. Marfoe ile birlikte “Chicago Fırat Arkeoloji Projesi” adı altında yürütülmüştür. Höyük, kuzey ve güney höyük olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. 1980–1984 yılları

³⁶⁰ Özdoğan 1977: 170.

³⁶¹ Özdoğan 1977: 170.

³⁶² Marfoe 1983: 253–254; 1990: 7, Figure 3.

³⁶³ Serdaroğlu 1975: 120, Levha 65.

³⁶⁴ Özdoğan 1977: 171, Lev. 60. 100.

arasında 3000m²’lik bir alanı kazılan bu höyüğün değerlendirilmesinde sekiz ana dönem saptanmıştır³⁶⁵.

Bakır devrinin Halaf dönemiyle başlayan yerleşmede yerel gelenekler hâkimken yerleşme daha çok güney taraftan, bu dönemin sonlarına doğru ise kuzey taraftan genişlemiştir. Höyükte, Erken Tunç devrinin, ilk üç evresine ait buluntular tespit edilmiştir. Erken Tunç devri mimarisi, kerpiç tuğladan yapılmış evler, kaldırım taşlı sokaklar, sıvalı tabanlar ve ocaklarla temsil edilmektedir³⁶⁶.

Höyük Mevkii

Cümcüme (Çınarlı) köyünün 3 km ve Kurban Höyük’ün 1 km batısında, Fırat kıyısında yer alan 75x50 m boyutlarında küçük bir höyüktür. M. Özdoğan ve ekibince yapılan yüzey araştırması sırasında keşfedilen Höyük Mevkii, ele geçen buluntulardan yola çıkılarak Bizans devrine tarihlendirilmektedir³⁶⁷.

Geçitbaşı (Arapkantara) Höyük

Sular altında kalmış olan Arapkantara (Geçitbaşı) köyü altında ve doğusunda, çok basık ve 200x100m genişliğinde, küçük bir höyüktür. Bu yerleşmede, Ü. Serdaroğlu tarafından 1975 yılında yapılan incelemeler sonucu, Helenistik ve Roma devirlerine ait çanak çömlek parçalarına rastlanmıştır³⁶⁸. 1977 yılında yapılan yüzey toplamalarında ise Helenistik ve Roma devirleri dışında Demir devri ve Bizans devri seramiklerine rastlanmıştır³⁶⁹.

İncirliktepe Höyüğü

Bugün baraj gölü altında kalmış, Bozova’ya bağlı Arapkantara (Geçitbaşı) köyünün 2 km doğusunda, Lidar köyü yolu üzerinde ve Fırat kıyısında yer almaktadır. İlk kez Ü. Serdaroğlu tarafından 1975 yılında tespit edilmiş, yapılan yüzey araştırmasında Tunç devri,

³⁶⁵ Morfeo 1990: 9.

³⁶⁶ Harmankaya & Erdoğan 2002: “Kurban Höyük”

³⁶⁷ Özdoğan 1977: 171.

³⁶⁸ Serdaroğlu, 1975: 112, Levha 9, 49, 64.

³⁶⁹ Özdoğan 1977: 166, Lev. 99.

Helenistik devir, Roma ve Bizans devirlerine ait buluntular ele geçmiştir³⁷⁰. 1977 yılında M. Özdoğan başkanlığındaki bir ekip tarafından yapılan incelemelerde ise Bakır devri, Demir devri ve Cilalı Taş devrine ait buluntuların var olduğu anlaşılmıştır³⁷¹.

Develik Sırtı Yerleşmesi

Atatürk Baraj Gölü altında kalmış olan Bozova’ya bağlı Geçitbaşı (Arapkantara) köyü sınırları içerisinde, Fırat kıyısındaki İncirliktepe höyüğü yakınlarındaki bir sırtta yer almaktadır³⁷². Düz bir yerleşim olan Develik Sırtı yerleşimi, ilk kez Ü. Serdaroğlu tarafından 1975 yılında tespit edilmiştir. Yapılan yüzey taramasında Tunç, Helenistik, Roma ve Bizans devirlerine ait seramik parçaları ele geçmiştir³⁷³. 1977 yılında, aynı yerde yapılan ikinci yüzey toplamasında ise Demir devrine ve Cilalı Taş devrine ait buluntular da tespit edilmiştir³⁷⁴.

Akçahisar Höyük

Bozova ilçesine bağlı Büyük Ördek köyünün 2,3 km doğusunda yer alan Akçahisar Höyük, 1978 yılında, H. Kühne tarafından saptanmış olup yüzeyinden Bakır devri, Erken-Orta-Son Tunç devirleri ve Bizans devrine ait parçalar bulunduğu kaydedilmektedir³⁷⁵.

Yaylak Höyük

Bozova ilçesine bağlı, Yaylak köyünün altında bulunan bir höyüktür. İlk kez Ü. Serdaroğlu tarafından tespit edilmiş ancak höyük sular altında kalmayacağından dolayı herhangi bir inceleme yapılmamıştır³⁷⁶. Yaylak köyünde bulunduğu söylenen ve üzerinde

³⁷⁰ Serdaroğlu, 1975: 118, Levha 9, 44, 64, Tablo 10.

³⁷¹ Özdoğan 1977: 165–166, Lev. 96, 97, 98; Harmankaya v.d. 1998: “İncirlik Tepe Höyük”.

³⁷² Serdaroğlu, 1975: 112, Levha 9, 64, Tablo 10.

³⁷³ Serdaroğlu 1975: 112, Levha 44, Tablo 10/27.

³⁷⁴ Özdoğan 1977: 164–165, Lev. 98, 99.

³⁷⁵ Harmankaya v.d. 1997: “Akçahisar”.

³⁷⁶ Serdaroğlu 1975: 123.

Fırtına tanrısına ait tasvirin yer aldığı bir kabartmalı levha (ortostad) bugün Anadolu Medeniyetleri Müzesi’nde sergilenmektedir³⁷⁷.

Yaslıca Höyük

Şanlıurfa Bozova ilçesinde, Yaslıca köyünün kuzeybatı kesiminde yer alan küçük bir yerleşmedir. İlk kez Ü. Serdaroğlu tarafından tespit edilmiş ancak höyük sular altında kalmayacağından dolayı herhangi bir inceleme yapılmamıştır³⁷⁸.

1982–84 yılları arasında Kurban Höyük kazıları sürdürülürken bölgede gerçekleştirilen yüzey araştırmasında Bakır devrinin Halaf öncesi dönemi ile Obeyd dönemi, Erken Tunç devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir³⁷⁹.

Lidar (Dikili) Höyük

Bozova ilçesine bağlı Dikili (Lidar) köyü içinde, 200x240 m boyutlarında, 30 m yüksekliğinde, Fırat’ın kıyısında yer alan ve Samsat Höyük’ten sonra ikinci büyük höyük konumunda olan bir höyüktür³⁸⁰. İlk kez 1975 yılında incelenmiş olan höyükte, 1977 yılında M. Özdoğan tarafından bir araştırma daha yapılmış³⁸¹, 1979 yılında ise Atatürk Baraj Göl suları altında kalana kadar 9 kazı sezonu boyunca H. Hauptmann yönetimindeki bir ekip tarafından kazılmıştır³⁸². Höyükte Bakır devri, Erken- Orta- Son Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine kadar kesintisiz bir yerleşim alanı olduğu buluntularla tespit edilmiştir.

Kazıda, özellikle Erken Tunç devri ve M. Ö. 2. bin yılı içeren Orta Tunç devri tabakaları önemli bulgular vermektedir. Erken Tunç devri höyükte geniş ölçüde araştırılmış olup kerpiç mimari, çanak

³⁷⁷ Yağcı 1995: 380, Levha 20/d.

³⁷⁸ Serdaroğlu 1975: 123, Levha 65.

³⁷⁹ Harmankaya v.d. 1998: “Yaslıca”.

³⁸⁰ Ü. Serdaroğlu, 1975: 116, Tablo 7, Levha 44, 45, 64; Kozbe v.d. 2008: “Lidar”Höyük”.

³⁸¹ Özdoğan 1977: 162–163, Lev. 59, 94, 95, 96, 101.

³⁸² Hauptmann 1987a: 15–16; Harmankaya v.d. 1998: “Lidar Höyük”

çömlekler ve küçük buluntularla temsil edilmektedir. Birkaç tabanlı kerpiç mimari Erken Hanedanlar dönemine tarihlenmektedir. Höyüğün batı yamacındaki kazı çalışmalarında, Erken Tunç devrinden kalma iki mezarlık ortaya çıkartılmış ve mezarlıkların içinde ele geçen değişik hediyelerin, toplumsal sınıflar arasındaki farklılaşmayı yansıttığı araştırmalar sonucu kesinlik kazanmıştır. Ayrıca yine Höyüğün çevresinde yapılan kazılarda, Erken Tunç devrine ait fırınlar kompleksi ortaya çıkartılmıştır. Hilal biçimli üç fırın ve beş ocak Erken Tunç devrinde kullanılan fırınların çeşitliliğini göstermesi açısından önem arz etmektedir. Lidar höyük, Orta Tunç devri tabakalarının ve mezarlık alanının kazılmış olması sebebiyle bölgede bu döneme ilişkin problemlere ışık tutmuştur³⁸³. Roma döneminde Lidar Höyüğün Samsat’ın karşısında olması sebebiyle antik *Seleukia* kenti olduğu düşünülmektedir³⁸⁴.

Bozova Höyük

Bozova ilçesine 1 km mesafede yer alan **Bozova Höyük**, 1982–84 yılları arasında bulunmuş ve yapılan yüzey araştırmasında çevrede çok sayıda boyalı ve boyasız çanak çömlek parçaları toplanmıştır. Boyalıları kırmızı kahve, koyu gri ve kahverengi tonlarında dalgalı ve zikzak bezeklerden oluşmaktadır. Bozova Höyük, Erken Bakır devrinden başlayıp Bizans devrine kadar olan zaman dilimine ait buluntu veren bir höyüktür³⁸⁵.

Deykül Tepe

Bozova ilçesine bağlı Tatarhöyük köyünün 3 km batı-güneybatısında yer alan Deykül Tepe’de, 1978 yılında H. Kühne tarafından yapılan incelemelerde Bakır devri ile Erken Tunç devrine ait çanak çömlek parçaları tespit edilmiştir³⁸⁶.

Arıkkök Höyük

³⁸³ Kashau 1999, Vol. I-II.

³⁸⁴ Hauptmann 1997a: 1115–1116; Harmankaya & Erdoğan 2002: "Lidar Höyük" .

³⁸⁵ Harmankaya v.d. 1998: "Bozova Höyük".

³⁸⁶ Harmankaya v.d. 1998: "Deykül Tepe".

Bozova ilçesine bağlı Arıkkök köyünde bulunan Arıkkök Höyük, 1982 – 84 yılları arasında Kurban Höyük kazı çalışmaları sırasında bulunmuştur. Yapılan yüzey araştırmasında, Geç Bakır devri ile Bizans devri arasında bütün dönemlere ait buluntular ele geçmiştir³⁸⁷.

Titriş (Bahçeli) Höyük

Bozova ilçesine bağlı Bahçeli köyünde bulunan 250x200 m boyutlarında, 22 m yüksekliğinde çekirdek tepesi, 300x180 m ve 400x200 m boyutlarında doğu ve batı şehir teraslarından meydana gelen bir höyüktür. Titriş Höyük, 1992 yılından 1998 yılına kadar Şanlıurfa Müzesi başkanlığında G. Algaze tarafından kazılmıştır. Erken Tunç devrine tarihlenen 3,5 m kalınlığında kerpiçten kent surları, sokaklar, muntazam evler ve mezarlar açığa çıkarılmıştır. Mezar buluntuları olarak ele geçen küçük buluntular arasında, Ege dünyasından bildiğimiz keman biçimli idoller³⁸⁸, iki kulplu ayaksız bardaklar sayılabilir³⁸⁹.

Beyaz Tarla Düz Yerleşme Alanı

Bozova ilçesine bağlı Arapkantara (Geçitbaşı) köyünü geçtikten sonra varılan Tanım deresinin doğusunda, Fırat kıyısındaki bir sırtın üzerinde yeralan düz yerleşimdir. Yapılan araştırmalarda, yerleşim izlenimi veren Roma devrine ait çatı kiremitleri ile birlikte Paleolitik devre ait bir el baltası, Geç Helenistik ve Bizans devri seramikleri tespit edilmiştir³⁹⁰.

Tanım Deresi Yerleşimi

Bozova ilçesine bağlı Arapkantara (Geçitbaşı) köyünün doğusunda ve Lidar köyü yolu üzerindeki Tanım deresinin iki yakasındaki sırtlarda bulunan bir yerleşimdir. Dere yatağında Yontmataş devrine ait bir açık hava istasyonuna rastlanmıştır. Tanım deresinin yakasındaki sırtlarda yapılan araştırmalarda ise

³⁸⁷ Harmankaya v.d. 1998: “Arıkkök Höyük”.

³⁸⁸ Minik insan heykelcikleridir.

³⁸⁹ Harmankaya & Erdoğan 2002: “Titriş Höyük”.

³⁹⁰ Ü. Serdaroğlu, 1975: 112, Levha 9, 44, 48, 64, Tablo 7,

yerleşim izlenimi veren Roma ve Bizans devri seramikleri tespit edilmiştir³⁹¹.

Beyaz Kaya Mevkii

Bozova ilçesinin Şaşkan köyü yakınlarında yer alan Beyaz Kaya Mevkii, 1978 yılında İncesu Vadisi’nde yüzey araştırması yapan H. Kühne ve ekibi tarafından tespit edilmiştir. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Obeyd ve Uruk dönemi, Erken Tunç devrine ait buluntular ele geçmiştir³⁹².

Kumartepe

Bozova ilçesinin kuzeybatısında, Dutluca köyünün kuzeydoğusunda yer alan Kumartepe, bugün Atatürk Baraj gölünün suları altında kalmıştır. Yüzey araştırmalarının ardından J. Roodenberg başkanlığında 1983 yılında yapılan kazılarda buranın Cilalı Taş devrinin geç evresine, yaklaşık olarak M.Ö. 6900–5800 yıllarına ait bir yerleşim yeri olduğu anlaşılmıştır³⁹³.

E. Ceylanpınar İlçesinde Yapılan Arkeolojik Kazı ve Araştırmalar

Ceylanpınar ilçesinde, Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliği’nin bulunuyor olmasından dolayı arkeolojik yönden höyüklerdeki tahribatlar çok yoğun değildir. İlçede, E. Ay tarafından yapılan yüzey araştırması dışında ilçede başka bir çalışma yapılmamıştır. Yapılan bu araştırmada toplam 9 adet höyük tespit edilmiştir³⁹⁴.

Abbes

Ceylanpınar ilçesine bağlı Yukarı Tepe köyü altında bulunan, birinci tepesi 100x75 m boyutlarında 5 m yüksekliğinde, ikinci tepesi ise 60x30 m boyutlarında 8 m yüksekliğinde olan aynı kültür tabakasına sahip iki höyüktür. Birinci tepe, büyük bir kısmı iskân ve toprak çekme yüzünden tahrip edilmiştir. Burada yapılan yüzey

³⁹¹ Ü. Serdaroğlu, 1975: 114, Levha 9, 64, Tablo 7,

³⁹² Harmankaya v.d. 1998: “Beyaz Kaya Mevkii”.

³⁹³ Roodenberg v.d. 1984: 1–16; Hours v.d. 1994: 216.

³⁹⁴ Ay 1999: 26–29, 36–40, 45, 50–51.

araştırmasında, Bakır devrinin Halaf dönemine ait buluntulara rastlanmıştır³⁹⁵.

Gir / Tell-Tepe

Ceylanpınar ilçesi, Saraççeşme köyünün yaklaşık 1 km doğusunda, 100x100 m boyutlarında, 20 m yüksekliğinde bir höyüktür. Üzerinde herhangi bir modern yerleşmenin olmadığı bu höyükte yapılan yüzey araştırmasında, Demir devri ile Helenistik ve Roma dönemine tarihlenen buluntular ele geçmiştir³⁹⁶.

Khirbet Aynsıraç (Saraççeşme)

Ceylanpınar ilçesine bağlı Saraççeşme köyünde, 200x100 m boyutlarında, 5 m yüksekliğinde iki tepeli bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Uruk dönemi ile Erken ve Orta Demir devrine ait buluntular ele geçmiştir³⁹⁷.

Helleobello (Yukarı Taşalak)

Ceylanpınar ilçesine bağlı Yukarı Taşalak köyünde bulunan, 250x200 m boyutlarında, 15 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf ve Uruk dönemi, Erken Tunç devri ve Erken Demir devri buluntularına rastlanmıştır³⁹⁸.

Sorkah

Ceylanpınar ilçesine bağlı, Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliği’nin Beyaz Kule İşletmesi yakınlarında bulunan, 200x120 m boyutlarında, 10 m yüksekliğinde bir höyüktür. Höyüğü saran sur kalıntıları gözlemlenmiştir. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Uruk dönemi, Erken Tunç devri ve Erken Demir devrine ait buluntulara rastlanmıştır³⁹⁹.

Mıdic (Mıdiç Mevkii)

³⁹⁵ Ay 1999: 26–27.

³⁹⁶ Ay 1999: 27–28.

³⁹⁷ Ay 1999: 28–29.

³⁹⁸ Ay 1999: 36–37.

³⁹⁹ Ay 1999: 37–38.

Ceylanpınar ilçesine bağlı Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği’nin Beyazkule İşletmesi Mıdıç mevkiinde bulunan, 150x120 m boyutlarında, 3 m yüksekliğinde bir ören yeridir. Üzerinde modern yerleşimin olmadığı bu alanda yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf dönemine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁰⁰.

Kartal (Kartal Köyü / Mevkii)

Ceylanpınar ilçesine bağlı Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği’nin Beyazkule İşletme Tesisleri yakınındaki Kartal köyünde bulunan, 300x250 m boyutlarında, 20 m yüksekliğinde bir höyüktür. Üzerinde eski köy yerleşiminin bulunduğu bu alanda yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf ve Uruk dönemi ile Erken Tunç devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁰¹.

Aşağı Tell Arbit

Ceylanpınar ilçesine bağlı Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği’nin Tell Arbit mevkiinde bulunan, 100x70 m boyutlarında, 15 m yüksekliğinde bir höyüktür. Üzerinde modern yerleşim olmayan höyükte yapılan yüzey araştırmasında, Erken Tunç devrine ait buluntulara rastlanmıştır⁴⁰².

Kasr el-Esved

Ceylanpınar ilçesine bağlı Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği Kasr el-Esved mevkide bulunan, 150x100 m boyutlarında, 2 m yüksekliğinde bir höyüktür. Üzerinde modern yerleşim bulunmayan höyükte yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf dönemine ait buluntular tespit edilmiştir⁴⁰³.

F. Halfeti İlçesinde Yapılan Arkeolojik Kazı ve Araştırmalar

Hilvan ilçesinde, 1998 yılında A. Durukan, 2001 yılında M.Özdoğan ve N.Karul başkanlığında yapılmış olan kültür envanteri çalışmaları dışında, bölgede herhangi bir kazı veya yüzey araştırması

⁴⁰⁰ Ay 1999: 38–39.

⁴⁰¹ Ay 1999: 39–40.

⁴⁰² Ay 1999: 45.

⁴⁰³ Ay 1999: 50–51.

yapılmamıştır⁴⁰⁴. Sadece Yukarı Göklü köyünde Şanlıurfa Müzesi tarafından bir çalışma yapılmıştır.

Yukarı Göklü Beldesi

Halfeti ilçesine bağlı Yukarı Göklü Beldesi’nde ana kayaya oyulmuş Erken Tunç devrine ait mezarlar kazılmıştır. 1995 yılında Şanlıurfa Müzesi Müdürlüğü tarafından yapılan kazılar sonucunda, Erken Tunç devrine ait beş adet kayadan oyma oda mezar ile kaya yüzeyine oyulmuş altı adet mezar açılmıştır. Bu mezarlardan; seramikten yapılmış meyvelik, vazo, vazocuk, küçük küresel şişe, asma kulplu kap, tabak ve fincanlar, bakır mızrak uçları, iğneler, kuş tutamaklı bakır damga mühür ve boncuktan gerdanlıklar ele geçmiştir⁴⁰⁵.

G. Harran İlçesinde Yapılan Arkeolojik Kazı ve Araştırmalar

Harran ilçesine bağlı bütün bölge, 1983 yılından bu yana N. Yardımcı tarafından araştırılmaktadır. Bölge, arkeolojik açıdan tamamı ile araştırılmış tek ilçedir. İlçede, Harran ve Aşağı Yarımca ören yerleri dışında kazısı yapılan veya yapılmış olan başka ören yerleri yoktur. Harran ovasının sulu tarıma açılmasından bu yana pek çok ören yeri, çiftçiler ve kamu kurumları tarafından tesviye edilmektedir. Ovada, toplam 206 adet höyük tespit edilmiş ancak bunların çok azı arkeolojik sit olarak tescil edilmiştir.

Harran

Harran ilçe merkezi içinde yer alan Harran ören yerinde farklı zamanlarda pek çok araştırmalar yapılmıştır⁴⁰⁶. 1959 yılında ise D.S. Rice yönetiminde höyükte bir sondaj çalışması yapılmıştır⁴⁰⁷. Bu sondaj ile höyüğün ana toprağına ulaşılamamış, ancak höyüğün dört

⁴⁰⁴ Durukan 1999.

⁴⁰⁵ Kürkçüoğlu, 2002: 94.

⁴⁰⁶ Pogonon 1907: 1–14, Planche XII-XIII; Sinclair 1990: 29–42. Kökten 1947c: 162.

⁴⁰⁷ Prag 1970: 63–94; Rice 1952: 36–38.

tabakası tespit edilmiştir. Bunlar; Erken Tunç devri, Erken Tunç-Orta Tunç geçiş devri ve Erken Tunç devri ile Bizans devrine kadar olan zaman dilimine ait karışık buluntu veren tabakalardır. Bakır devri ile ilgili buluntular sadece yapılan yüzey araştırmalarında tespit edilmiştir⁴⁰⁸. 1983 yılından itibaren N. Yardımcı tarafından kazılara başlanmış olup bugünde halen devam edilmektedir. Höyük alanının tümünü kaplamış olan İslami devir mimarisi ortaya çıkartılmıştır⁴⁰⁹. Son yıllarda yapılan çalışmalarda, Demir devri tabakalarına da inilmiştir⁴¹⁰.

Harran ismini ilk kez Ebla tabletlerinden duymaktayız. Bu tabletlerde Harran’ın yerel bir krallık tarafından yönetildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca yine bu tabletlerden, dönemin büyük kentleri niteliğinde olan, Ursum ve Irrite kentleri ile Harran kentinin isimlerinin birlikte anıldığı⁴¹¹, yöneticisinin “Zugalum” adında bir kraliçe olduğunu bilmekteyiz⁴¹².

Şanlıurfa bölgesi ile ilgili en yoğun yazılı belgeler bu kentle ilgili olduğu için mümkün olduğu kadar Harran’la ilgili metinleri vermeye çalıştık.

Harran ile ilgili ilk yazılı belge, M.Ö. XXIV. yüzyıla ait Ebla metinlerinde *Ha-ra-an (ki)* biçiminde adı geçen Harran yerleşimi ile ilgilidir. Assurca “karayolu, yol, patika, seyahat, yolculuk, iş seyahati, kervan, iş riski, iş merkezi, sefer, askeri sefer, akın, ordu, angarya, hizmet birimi” ve matematik terimi olarak da “zaman” anlamlarına gelmektedir⁴¹³.

Harran sözcüğü olasılıkla Hurca *hari* kelimesiyle ilgili olmalıdır; ender olmakla birlikte, çoğu kez Yeni Assur ve Yeni Babil dönemi metinlerinde eril biçimi olan *KASKAL* şeklinde geçmektedir. Yukarda sözünü ettiğimiz gibi, yazılı belgelerde Harran’ın adı

⁴⁰⁸ Harmankaya v.d. 1998: “Harran”.

⁴⁰⁹ Yardımcı 2004a: I, 23–29.

⁴¹⁰ Yardımcı 2007b: 80; Yardımcı 2007c: 718–719.

⁴¹¹ Yardımcı 1998: 169.

⁴¹² Archi 1988: 1–8..

⁴¹³ Özfirat 1994: 35–36

karşımıza ilk kez, Suriye’de dönemin en güçlü kent devletlerinden biri olan Ebla Krallığı’nın merkezindeki tablet arşivlerinden çıkar. M.Ö. XXIV. yüzyılın öncesine ait olan bu bilgiler, diğer kent devletlerine gönderilen elbise, kumaş ve kimi armağanların listelerinden elde edilmektedir. M.Ö. XXIV. yüzyılın ortalarında ise kentin tüm bölge ile birlikte Amanos ve Toroslar’a doğru seferler düzenlemiş olan Akkadlı Sargon’un eline geçtiği düşünülmektedir⁴¹⁴.

Bölgede, Orta ve Geç Tunç devri’ne ait yapılan kazı ve yüzey araştırmalarında fazla arkeolojik bir kanıt olmamakla birlikte bu dönemle ilgili Harran yerleşimi ile bağlantılı ilk yazılı belge, Assur’u güçlü ve büyük bir devlet durumuna getirmiş olan I. Şamsi Adad’a (M.Ö. 1812–1797) aittir. I. Şamsi Adad, yayılma siyaseti sırasında oğlu İşme Adad’ı Mari’nin yöneticiliğine atamıştır. Mari’de ele geçen her iki kralın arşivinde *Zalmaqum* ülkesine sefer düzenledikleri ve bu ülkeden bahsederken içinde Harran ve kralı *Asdidakim*’in ismi geçmektedir. Bu dönemde Harran’ın Assur egemenliği altında olduğunu söylemek mümkündür. I. Şamsi Adad’ın ölümünden hemen sonra Mari krallığının bölgede tekrar egemen olması ve ardından Mari kralı Zimri-lim’e (M.Ö. 1779–1761) ait bir mektupta *Zalmaqum* ülkesi ile Mari krallığının Harran Sin Tapınağında bir anlaşma imzalamaları ile bölge otonom bir yönetim şekline girmiştir⁴¹⁵. Asur Ticaret Kolonileri Çağı’na ait yukarda sözü edilen yazılı kaynaklardan sonra Harran kentini doğrudan ilgilendiren yazılı belgelere rastlanmaz. Ancak, M.Ö. II. binin ilk yarısı içinde, bölgenin başlayan Hurri-Mitanni etkisi altına girdiği genellikle kabul edilmektedir.

Bundan sonra Harran adı karşımıza M.Ö. XIV. yüzyılın ilk yarısı içinde başlayan Hurri-Mitanni mücadeleleri sırasında çıkmaktadır. Hitit kralı I. Suppiluliuma’nın (M.Ö. 1380–1345) Mitanni’ye karşı düzenlediği bir seferde, Karkamış kralı olan oğlu Pijasili (Şarrikuşuh) ile Mitanni prensi Mattiwaza, Waşşukani’ye

⁴¹⁴ Özfiat 1994: 18, 35.

⁴¹⁵ Özfiat 1994: 37–38.

giderken Harran’ı alarak vassal statüsüne sokmuşlardır. Mattiwaza’nın Mitanni krallığı boyunca süren yöredeki Hitit egemenliği onu izleyen I. Şattuara döneminde son bulur.

M.Ö. XVI. yüzyılın ikinci yarısı ile M.Ö. XIV. yüzyılın başlarında bir süre için Mitanni egemenliğinde kalmış olan Assur devleti, Mitanni devletinin içine düştüğü taht kavgaları sırasında güçlenmeye ve etki alanını kuzeybatıya doğru genişletmeye başlamıştı. Nitekim I. Adad-nirari’ye (M.Ö. 1350–1275) ait Assur’da bulunmuş yazıtlar bu konuda bize bazı bilgiler vermektedir. Konuyla ilgili bir yazı aynen şöyledir:

“Hanigalbat ülkesinin kralı Şattuara bana karşı ayaklanıp düşmanlıklara başladığında; ulu tanrım Asur ve benim yanımda olan büyük tanrıların (yardımıyla) onu ele geçirdim ve kentim Assur’a getirdim. Ona yemin verdirip ve sonra ülkesine dönmesine izin verdim. Yaşamı boyunca yıllık olarak kentim Assur’da onun haracını düzenli bir şekilde aldım.....Ölümünden sonra oğlu Wasaşatta ayaklanıp bana karşı isyankar davrandı ve düşmanlıklara girdi. Yardım için Hatti ülkesine gitti. Hattiler onun armağanlarını kabul ettiler fakat yardım etmediler. Tanrım Assur’un güçlü silahlarıyla, ulu tanrılar arasında en güçlüleri olan Anu, Enlil ve Ea, Sin, Şamaş, Adad, Iştar ve Nergal’in desteğiyle büyük krali kenti Taidu’yu, Amasaku, Kahat, Suru, Nabula, Hurra, Suduhu ve Waşşukanu kentlerini zaptettim. Bu kentlerin mallarını, babalarının (Wasaşatta) birikmişlerini (zenginlik) (ve) sarayının hazinesini alıp, kentim Assur’a getirdim (Taidu) kentini zaptettim, yaktım (ve) üzerine kudimmus ekdim. Yüce tanrılar bana Taidu kentinden Irridu kentine, Eluhat kentine ve tümüyle Kaşari dağına, Sudu kentinin kalesine, Harranu kentinin kalesine, Fırat’ın kıyısına değin egemen olmayı başışladılar. (Wasaşatta’nın) halkının geri kalanlarını çalıştırmak üzere topladım. Fakat O’na gelince Irridu kentinden ‘sarayındaki karısı’, oğulları, kızları ve halkını elime geçirdim. Tümünü birden ve onun mallarıyla birlikte kentim Assur’a getirdim. Irridu kentini ve Irridu kenti bölgesi içindeki şehirleri zaptettim, yaktım ve tahrip ettim.....Ta(idu) kenti....ıssızlaşmış ve ekilmemiş alanlar gördüğümde....onun bölgesini belirledim (ve) içinde bir

*saray kurdum. Onu tepeden turnağa inşa ettim ve stellerimi diktim.*⁴¹⁶

I. Adad-nirari’nin oğlu I. Salmanasar (M:Ö: 1274–1245) dönemine ait yıllıklarda yeniden bir Hanigalbat kralından ve bu krala karşı düzenlenen seferden söz edilmiş olması, Assur’un kuzey sınırındaki egemenliğinin tam olarak sağlanamadığına işaret etmektedir. I. Salmanasar’ın Hanigalbat seferini anlatan Assur’da bulunmuş bir tablette kuzey bölgelerinin yeniden fethi aynen şu şekilde ifade edilmektedir:

*“Büyük tanrıların iradesi (ve) tanrım Assur’un gücü ile Hanigalbat ülkesine karşı harekete geçtiğimde, zahmetli yollar (ve) dar geçitler boyunca ilerledim. Hanigalbat ülkesi kralı Şattuara Hititler’in ve Ahlamu ordularının yardımıyla yolumun üzerindeki geçitleri ve su kaynaklarını tuttu. Ordum susuzluk ve yorgunluktan bitapken onların ordusu büyük bir saldırıya geçti. Fakat onları (geri) sürdüm ve yendim. Ordularının sayısız bir bölümünü katlettim. O’na gelince, onu batıya doğru kovaladım. Ordularını kestim (fakat) sağ (kalmış olan) 14 400’ünü körleştirdim (ve) tehcir ettim. Dokuz tahkimli kült merkezini (ve de) idare merkezini zaptettim ve 180 kentini harabe yığınınna dödürdüm. Bağlaşıkları Hititler’in ve Ahlamu’nun ordularını koyun gibi boğazladım.....Bu seferde Taidu’dan Irridu’ya (uzanan bölgedeki) kentleri, tüm Kaşari dağı ile birlikte Eluhat kenti, Sudu kalesi, Harranu kalesi, Fırat kıyısındaki Karkamış’ı zaptettim. Ülkelerini yönetimim altına aldım fakat kentlerinin geri kalanını ateşe verdim.”*⁴¹⁷

Yukarda sunulan metinden anlaşılacağı üzere, Hanigalbat üzerindeki Assur baskınının I. Salmanasar döneminde de devam ettiği, kralın son Mitanni hükümdarı II. Şattuara’yı yenerek, Hanigalbat’ı kesinkes Assur’un bir parçası haline getirdiği anlaşıyor. I. Salmanasar’ın bu seferiyle ilişkili olarak andığı yer adları babası I. Adad-nirari’nin yıllığındakilerin aynen bir tekrarı

⁴¹⁶ Luckenbill 1926: I, 73.

⁴¹⁷ Luckenbill 1926: I, 116.

gibidir. Harran’ın ve Fırat üzerindeki Karkamış’a değin uzanan bölgenin fethinden burada da söz edilmiştir.

Assur ile Anadolu arasında bir tampon devlet rolünü oynayan Mitanni krallığının yıkılışı yavaş yavaş Assur’u güçlü bir imparatorluk haline getirecek gelişmelere yol açmıştır. Bununla birlikte, I. Salmanasar’ın oğlu I. Tukulti-ninurta’dan (M.Ö. 1244–1208) sonra gelen krallar döneminde Assur devleti gücünü bir kez daha yitirerek, coğrafi alan olarak oldukça küçülür. Eski kudretine ise ancak I. Tiglat-pileser (M.Ö. 1115–1077) döneminde kavuşur. Bu döneme ait kayıtlarda Harran bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Assur’daki Anu-Adad Tapınağı’nda bulunan prizmalar üzerinde bu konuda aynen şu bilgilere rastlanır.

*“Harran ülkesinde ve Habur ırmağı bölgesinde 10 güçlü erkek fil öldürdüm (ve) 4 fili de canlı olarak elime geçirdim. (Öldürdüğüm fillerin) derilerini ve dişlerini, öteki fillerle birlikte kentim Assur’a getirdim.”*⁴¹⁸

I. Tiglat-pileser (M.Ö. 1115–1077) döneminde, Harran ve civarının bu dönemdeki siyasal konumu ile ilgili herhangi bir bilgi verilmemektedir. Bununla birlikte I. Tiglat-pileser’in batıda Akdeniz kıyılarına değin uzandığı, özellikle Aramiler’e karşı düzenlediği seferlerde de Fırat’ı 28 defa geçmiş olduğunu bildirmesi, Harran bölgesinin, devamlı olmasa da sık sık Assur denetimi altına girmiş olduğuna kanıt sayılabilir⁴¹⁹. Bu dönemde etkilerini iyiden iyiye arttırmış Sami kökenli bir halk olan Aramiler’in göçleri, Suriye’deki mevcut durumun berrak bir biçimde anlaşılmasına engel olmaktadır. Ancak batıda Suriye, doğuda da Fırat nehri ve kollarının vadilerine yerleşen bu halkın Assur üzerindeki baskısını giderek arttırdığı da açıktır. Nitekim I. Tiglat-pileser’in oğlu Assur-bel-kala’nın (M.Ö. 1074–1057) seferlerinin çoğunu Fırat ve Dicle vadilerindeki Aramiler’e karşı yapılanlar oluşturmuştur. Özellikle, Ninive’de bulunmuş kırık bir Obelisk’te (dikilitaş) geçen bir ifade şöyledir:

⁴¹⁸ Luckenbill 1926: I, 247.

⁴¹⁹ Özfiat 1994: 42.

*“O yıl Samnu ayında Mahiranu ülkesinden Harran ülkesinin Supu (ya da Rupp) kentine değin Aramiler’i yağmaladı.”*⁴²⁰

Bu ifede, bu dönemde Harran’ın bir Arami kenti ya da en azından Arami nüfusunun yoğun olarak yaşadığı bölgenin bir kenti olduğunu düşündürmektedir.

Eldeki belgeler ışığında Harran ve civarı hakkında Orta Assur dönemi ile ilgili pek bir şey söylemek olası değildir. Bu dönemde, Harran ve civarı için bazı bilim adamları bölgenin hiç bir şekilde Assur’a bağımlı olmadığını savunurken, diğer bilim adamları ise bu bölgenin önce vassal sonra eyalet statüsünde olduğunu savunurlar. Harran, Aşağı Yarımca ve Sultantepe’de yapılan kazılarda, şimdilik M.Ö. II. bin yılın ikinci yarısına ilişkin arkeolojik malzemenin bulunmamış oluşu, belgelerde geçen tarihsel olaylar düşünülecek olunursa oldukça şaşırtıcıdır. Ancak, bölgede bu döneme ait sistemli kazılar yapılmadığı için şimdilik bir şey söylemek zordur.

Yeni Assur döneminde, Assur-bel-kala (M.Ö. 1074–1057) zamanında oldukça artan Arami baskısı ticaret yollarını olumsuz yönde etkilemiş, ekonomik zorlukların çıkmasına neden olmuştur. Bu kraldan sonra Mezopotamya tarihi 100 yıldan fazla bir süre için oldukça karanlıktır. Ancak bu dönem süresince Aramiler’in Güney ve Kuzey Mezopotamya’ya iyice yerleşerek Assur ve Babil’i oldukça zorladıkları açıktır.

M.Ö. 1000 yıllarından sonra hızını yitiren Arami göçleri sonunda kabileler, en ünlüleri Damaskus ve Bit-Adini olan, çeşitli devletler etrafında toplanıp örgütlenmeye başladılar. Bu sırada Assur’da II. Assur-rabi (M.Ö. 1010–970) tahta çıkarak yeni bir sülale kurmuş ve bu sülaleyle birlikte gelişme ve büyüme yolunda emin adımlar atılmaya başlanmıştı. II. Assur-rabi ile başladığı kabul edilen Yeni Assur döneminde Assur İmparatorluğu en yüksek gücüne erişmiş, sınırlarını her yönde oldukça genişletmiş ve buna bağlı olarak ekonomik ve siyasal yönden de güçlenmişti.

Yeni Assur döneminin güçlü krallarından ilki olan II. Adad-nirari’nin (M.Ö. 911–891) seferlerinin çoğunu kuzeye, Fırat ve Dicle

⁴²⁰ Grayson 1976: 54, RAI LXXXIX, 243. iii 17.

vadilerindeki Aramiler’e ve Hanigalbat ülkesine karşı yapılanlar oluşturur⁴²¹. Assur’da bulunmuş kil tabletler üzerindeki yıllığında, Şamaş-abuya’nın eponiminde (M.Ö. 894), Hanigalbat’a karşı düzenlenen yedinci seferde, II. Adad-nirari Habur ırmağı civarındaki yürüyüşü sırasında, Harran’dan aynen şu şekilde söz edilmektedir.

*“Bu seferim sırasında habur ırmağının kıyısı boyunca yol aldım.....Harranu kenti önünden geçtim (ve) vergi (ve) haraç (aldım)....”*⁴²².

Bu ifadeden, Harran’ın M.Ö. IX. yüzyılın ilk çeyreğinde Assur’a bağımlı olmadığı sonucuna varılabilir⁴²³. Nitekim 400 yıl boyunca süren Arami göçlerinin bu bölgede son derece etkin olduğunu ve hatta M.Ö. XI. yüzyılın ortalarına doğru kentin adeta bir Arami yerleşmesi durumunda karşımıza çıktığını, son olarak da güçlü Arami devleti Bit-Adini’nin Harran’a yakınlığını göz önünde bulundurarak, kentin M.Ö. XI. yüzyıl ile M.Ö. IX. yüzyılın ortaları arasında Assur’dan çok Arami dünyasının bir parçası olduğunu kabul edebiliriz. Nitekim, M.Ö. VII. yüzyıla ait Harran nüfus sayımı belgelerindeki şahıs adları nüfusun büyük oranda Arami kökenli olduğuna işaret etmektedir⁴²⁴.

Bunu takip eden II. Tukulti-ninurta (M.Ö. 890–884) ve II. Assur-nasir-pal (M.Ö. 883–859) döneminde Assur’luların Kuzey Mezopotamya’ya seferler düzenlediği ve özellikle II. Assur-nasir-pal’in Kaşari dağı yöresinde Tuşha ya da Tuşhan adlı yeni bir eyalet kurduğunu⁴²⁵, bununla Orta Fırat bölgesinde egemenlik sağladığını; Bit-Adini devletini vassal statüsüne sokarak Akdeniz kıyısına değin ilerlediğini ve bu ülkelerden haraç aldığını bilmekteyiz⁴²⁶.

III. Salmanasar’ın (M.Ö. 858–824) döneminde, kuzeybatıya doğru genişleyip, Anadolu’ya ulaşan stratejik yolları denetimi altına

⁴²¹ Grayson 1976: 81–97.

⁴²² Luckenbill I, 373; Grayson 1976: 91.

⁴²³ Özfiat 1994: 44.

⁴²⁴ Wiseman 1956: 35–40.

⁴²⁵ Radner & Schachner 2001: 734.

⁴²⁶ Köroğlu 1998: 87.

almasından çekinilerek oluşturulan Sam’al (Zincirli), Hattina, Kargamış ve Bit-Adini ittifakına karşın büyük bir savaş açarak, M.Ö. 857–855 yıllarında düzenlediği üç seferle, öncelikle Bit-Adini devletine son verildiği ve başkenti Til Barsip’in (Tell Ahmar) adını Kar-Şulmanuaşerid biçiminde değiştirerek, burayı bir Assur eyaleti durumuna getirdiği bilinmektedir. Bundan da anlaşılacağı üzere Harran ve çevresi M.Ö. IX. yüzyılın ortalarında kesinlikle bir Assur eyaletinin içine alınmış görünmektedir.

M.Ö. 814 yılına tarihlenen Assur’da bulunmuş olan bir stel yazıtında ise aynen şu ifadeye yer verilmiştir:

“*Turtanu, nâgiru râbu* (büyük nâgir), *şatam ekkurate* (kutsal alanların yöneticisi), *rab ummâni rabsu* (orduların komutanı), *Tabiti, Harrâni, Dûrsadu* (Duru⁴²⁷), *Bêlbani kentlerini, Zallu ülkesi* (Izalla : Siverek- Karacadağ) (ve) *Balihü kentinin şak’nusu* (vali) *Bêl-lu-uballit’in steli*.”⁴²⁸

III. Salmanasar’ın uzun süren hükümdarlığının son üç yılında (M.Ö. 826–824), devletin idari yapısının yetersizliğinden kaynaklandığı kabul edilen isyanlara, başta Ninive ve Assur olmak üzere toplam 27 kent katılmıştı. Bunlar arasında, Huzirina (Sultantepe), Til Abne (Harran’ın 80 km güneyinde), Nabula (Gırnavaz), Tidu (Diyarbakır-Üçtepe), Amedi (Diyarbakır Kalesi) gibi civar kentlere karşın, isyancılar arasında Harran adı geçmez⁴²⁹.

Uzun bir aradan sonra Harran adı II. Sargon (M.Ö. 721–705) döneminde bu kez daha değişik bir biçimde karşımıza çıkar. Kralın kente kimi ayrıcalıklar tanıdığına ilişkin belgeler aynen şöyledir:

“*Uzun zamandan beri unutulmuş ve himayesiz kalmış olan Assur ve Harran kentlerinin vergilerden muafiyetini yeniden sağladım.*”

“*Koruyucu gölgesini Harran üzerine yaydı ve özgürlük imtiyazlarını yazdı* (Assur ile).”⁴³⁰

⁴²⁷ Bugünkü Anaz köyü.

⁴²⁸ Andre 1913: 44.

⁴²⁹ Özfiat 1994: 48–49.

⁴³⁰ Luckenbill 1927: II, 78.

II. Asarhaddon (M.Ö. 680–669) döneminde, dindar bir yapıya sahip olan bu kralın, ülkesinin birçok yerindeki kutsal alanları restore ettiği bilinmektedir. Bu restorasyonlar içerisinde Harran Sin tapınağı da bulunmaktadır⁴³¹.

Şanlıurfa Müzesi’nde korunan ve üzerinde bir savaşçı figürünün betimlendiği bir ortostad, müze kayıtlarına göre Harran civarında bulunmuştur. İri gözenekli bazalttan yapılmış bu ortostad, 60 cm genişliğinde, 100 cm yüksekliğinde ve 35 cm kalınlığındadır. Ortostad üzerinde, soluna doğru ilerleyen ve öne doğru uzattığı sol eliyle de ok tutan bir savaşçı figürü betimlenmiştir. Stil açısından bakıldığında, figürün Geç Hitit sanatının II. safhası içinde, Assur etkisinin görülmeye başladığı bir dönem içerisinde değerlendirilmektedir⁴³².

İkinci bir eser ise, Prof. Dr. A. Tırpan aracılığıyla Şanlıurfa Müzesi’ne getirilmiş olan ve yine Harran’da bulunmuş bir mezar stelidir. Bu eseri bizzat kendim görmüş olduğum için bu kitapta zikretmek istiyorum. Bu mezar steli yaklaşık 1m uzunluğunda 60 cm eninde ve 17 cm kalınlığında dikdörtgen bir kreçtaşından yapılmış, üzerinde iki sahnenin yer aldığı bir eserdir. Üst bölümde bir kline (divan) üzerine uzatılmış insan figürü ve bunun etrafında ise ayakta, ellerini havaya kaldırmış sanki ağrı yakar gibi duran uzun elbiseler giymiş kadın figürleri bulunmaktadır. İkinci bölümde ise iki kişinin oturduğu ve ortada bir yemek masasının bulunduğu Mezopotamya’da hemen hemen tüm mezar stellerinden tanıdığımız “*Ölü Yemeği Sahnesi*” yer almaktadır. Bu eser tam olarak incelenmemiş olduğundan, şu an için bir şey söylemek çok zordur. Ama figürlerin giydiği kıyafetler Nabonid stelinde ve Kap köyü stellerindeki giyim şekilleri ile benzerlik göstermektedir. Bu nedenden dolayı bu eseri M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirmek gerekir.

Tozluca Köyü

⁴³¹ Luckenbill 1927: II, 96.

⁴³² Kulakoğlu 2003: 74.

Harran ilçesi Tozluca köyünde bulunan, 3–4 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Obeyd dönemi, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴³³.

Şahinalan

Harran ilçesi Şahinalan köyünde bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri ile Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴³⁴.

Aklar Köyü

Harran ilçesi Aklar köyünde bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Demir devri ile Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴³⁵.

Yukarı Yarımca

Harran ilçesine bağlı Yukarı Yarımca köyü içinde bulunan, 240 m çapında, 25 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri, Erken Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir⁴³⁶.

Aşağı Yarımca

Harran ilçesi Aşağı Yarımca köyü içinde bulunan, 240 m çapında, 22 m yüksekliğinde bir höyüktür. İlk kez 1945 yılında S. Lloyd ve W. Brice tarafından araştırılmış⁴³⁷ ve küçük çaplı bir de kazı yapılmıştır. Höyükte, N.Yardımcı ve ekibince 1990 yılındaki yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemleri, Erken Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntulara rastlanmıştır⁴³⁸.

Öncüler (Kayde)

⁴³³ Yardımcı 2004a: II, 419–420.

⁴³⁴ Yardımcı 2004a: II, 522–524.

⁴³⁵ Yardımcı 2004a: II, 524–525.

⁴³⁶ Yardımcı 1991: 403; 2004a:I, 162–166.

⁴³⁷ Hours v.d. 1994: 60; Ayrıca bkz. Lloyd & Brice 1951: 77–111.

⁴³⁸ Yardımcı 1992: 461–477; 2004a:I, 167–171.

Harran ilçesine bağlı Öncüler köyü altında bulunan, 80 m çapında, 4 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemleri, Erken Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir⁴³⁹.

Küçük Hedbe

Harran ilçesinin güneyinde Küçük Hedbe köyü yakınlarında bulunan, 115 m çapında, 6 m yüksekliğinde küçük bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan incelemeler sonucunda, Çanak Çömlekli Cilalı Taş devri, Bakır devrinin Halaf dönemi, Erken ve Orta Tunç devri, Demir devri ve Roma devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁴⁰.

Büyük Hedbe

Harran ilçesinin güneyinde yer alan Büyük Hedbe köyü altında bulunan 200 m çapında 7 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Geç Cilalı Taş devri, Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemleri, Erken Tunç devri, Helenistik ve Roma devri buluntularına rastlanmıştır⁴⁴¹.

Tell İdris

Harran ilçesinin 500 m güneydoğusunda yer alan Tell İdris, 170 m çapında 3 m yüksekliğinde bir höyüktür. Buranın, Harran ören yerinin devamı olduğu yönünde görüşler vardır. Yüzeyinde yapılan incelemelerde, Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemleri ile Bakır devri ile Tunç devri geçiş evresine ait buluntular ele geçmiştir. Ayrıca doğalcam (Obsidyen) ve çakmaktaşıdan delici, orak dilgi gibi aletler bulunmuştur⁴⁴². Burada N. Yardımcı başkanlığında küçük bir sondaj da yapılmıştır⁴⁴³.

Sütlüce (Tel Halip)

⁴³⁹ Yardımcı 2004a:I, 172–174.

⁴⁴⁰ Yardımcı 2004a: I, 45–47.

⁴⁴¹ Yardımcı 2004a: I, 48–50.

⁴⁴² Yardımcı 2004a: I, 30–34.

⁴⁴³ Yardımcı 2007b: I, 75–78.

Harran ilçesi Sütlüce köyü yakınlarında bulunan, 170 m çapında, 15 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri, Erken Tunç devri, Demir devri ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir⁴⁴⁴

Uzuniol (Köran)

Harran ilçesine bağlı Uzuniol köyünde bulunan, 150 m çapında, 18 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey toplamada, Bakır devrinin Halaf dönemi, Erken-Orta Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir⁴⁴⁵

Tel Magrum

Harran ilçesinin 3,5 km güneyinde, 250 m çapında, 20 m yüksekliğinde, iki yükseltisi olan orta büyüklükte bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan incelemelerde, Bakır devrinin Halaf dönemi, Erken Tunç devri, Demir devri ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir⁴⁴⁶.

Tel Mahruk

Harran’ın 4,5 km güneyinde, Sugeldi köyünün kuzeybatısında yer alan 220 m çapında, 10 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf-Obeyd-Uruk dönemleri, Erken Tunç devri, Demir devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁴⁷.

Seferköy Höyük

Harran ilçesine bağlı Sefer köyünde bulunan 250 m çapında, 13 m yüksekliğinde bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan incelemeler sonucunda, Erken Tunç devri ile Roma ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir⁴⁴⁸.

Varlıalan (Tel Ganem)

⁴⁴⁴ Yardımcı 2004a:I, 175–177.

⁴⁴⁵ Yardımcı 2004a:I, 1178–180.

⁴⁴⁶ Yardımcı 2004a:I, 35–37.

⁴⁴⁷ Yardımcı 2004a: I, 38–40.

⁴⁴⁸ Yardımcı 2004a: I, 51–53.

Harran ilçesinin güneybatısında Varlıalan (Tel Ganem) köyünde bulunan 240 m çapında, 15 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırması sonucunda, Bakır devrinin Obeyd dönemi, Erken Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir⁴⁴⁹.

Halava

Harran ilçesine bağlı Halava köyünün içinde bulunan 170 m çapında, 13 m yüksekliğinde bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan incelemelerde, Bakır devrinin Halaf dönemi, Erken Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁵⁰.

Kayaca

Harran ilçesine bağlı Kayaca köyünde bulunan 100 m çapında, 6 m yüksekliğinde küçük bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁵¹.

Altılı

Harran ilçesine bağlı Altılı köyünde bulunan, yaklaşık 200 m çapında, 6 m yüksekliğinde bir höyüktür. Yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemleri, Erken Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁵².

Andaç (Hora)

Harran ilçesine bağlı Andaç köyünde bulunan 230 m çapında, 13 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan incelemeler

⁴⁴⁹ Yardımcı 2004a: I, 54–57.

⁴⁵⁰ Yardımcı 2004a: I, 66–69.

⁴⁵¹ Yardımcı 2004a: I, 70–72.

⁴⁵² Yardımcı 2004a: I, 73–75.

sonucunda, Bakır devri, Erken-Orta Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntulara rastlanmıştır⁴⁵³.

Meydankapı (Hizan Höyük)

Harran ilçesine bağlı Meydankapı köyünde bulunan yaklaşık 150 m çapında, 14 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri, Erken Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntulara rastlanmıştır⁴⁵⁴.

Algılı (Bıraburgeç)

Harran ilçesine bağlı Algılı (Bıraburgeç) köyünde bulunan yaklaşık 160 m çapında, 8 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan araştırmalar sonucunda, Bakır devrinin Halaf dönemi, Erken Tunç devri ve Demir devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁵⁵.

Evciler (Ümitvere-Garbımeşrefe)

Harran ilçesine bağlı Evciler köyünde bulunan 160 m çapında, 5 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmaları sonucunda, Bakır devri ve Erken Tunç devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁵⁶.

Uzuntepe (Resmel Tuele)

Harran ilçesine bağlı Uzuntepe köyünde bulunan 90 m çapında, 5 m yüksekliğinde bir höyüktür. Yapılan incelemeler sonucunda, Erken Tunç devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntulara rastlanmıştır⁴⁵⁷.

Aydınlr (Gize)

Harran ilçesine bağlı Aydınlr köyünde bulunan 130 m çapında, 6 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey

⁴⁵³ Yardımcı 2004a: I, 83–85.

⁴⁵⁴ Yardımcı 2004a: I, 86–89.

⁴⁵⁵ Yardımcı 2004a: I, 90–92.

⁴⁵⁶ Yardımcı 2004a: I, 93–95.

⁴⁵⁷ Yardımcı 2004a: I, 96–99.

araştırmasında, Bakır devri, Erken Tunç devri, Demir devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁵⁸.

Bulgurlu / Bılgırlı (Medin Tül Far)

Harran ilçesine bağlı Bulgurlu / Bılgırlı köyünde bulunan bir höyüktür. Yapılan incelemeler sonucunda, Bizans devrine ait buluntulara rastlanmıştır⁴⁵⁹.

Akçalı (Sitçe)

Harran ilçesine bağlı Akçalı köyünde bulunan 160 m çapında, 7 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan incelemeler sonucunda, Bakır devri, Erken Tunç devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁶⁰.

Çolpan (Şuvat)

Harran ilçesine bağlı Çolpan köyünde bulunan 170 m çapında, 8 m yüksekliğinde bir höyüktür. Höyükte yapılan incelemeler sonucunda, Bakır devrinin Halaf dönemi, Erken Tunç devri, Demir devri, Helenistik, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁶¹.

Gettaş

Harran ilçesine bağlı Gettaş köyünde bulunan 180 m çapında, 9 m yüksekliğinde bir höyüktür. Höyükte yapılan incelemeler sonucunda, Bakır devri, Demir devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁶².

Avlak (Resmel Seyt)

Harran ilçesine bağlı Avlak köyünde bulunan 190 m çapında, 8 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırması sonucunda, Bakır devrinin Halaf dönemi, Erken Tunç devri, Demir

⁴⁵⁸ Yardımcı 2004a: I, 100–102.

⁴⁵⁹ Yardımcı 2004a: I, 103–104.

⁴⁶⁰ Yardımcı 2004a: I, 105–107.

⁴⁶¹ Yardımcı 2004a: I, 108–111.

⁴⁶² Yardımcı 2004a: I, 112–114.

devri, Helenistik, Roma ve Bizans devrine ait buluntulara rastlanmıştır⁴⁶³.

Erdem (Masture)

Harran-Hizan (Meydankapı) yolunun 2,6 km güneybatısında, Harran ilçesinin 10 km güneydoğusunda bulunan, 180 m çapında, 5 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri, Demir devri ve Roma devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁶⁴.

Kubiye

Harran-Hizan (Meydankapı) yolunun 3,1 km güneybatısında, Harran ilçesinin 9 km güneydoğusunda bulunan, 200 m çapında, 5 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Erken-Orta Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntulara rastlanmıştır⁴⁶⁵.

Matha Mehmet Özyavuz Tarlası

Harran ilçesinin 3 km doğusunda, Harran-Hizan (Meydankapı) yolunun kuzeyine bitişik, Mehmet Özyavuz’a ait tarlanın içinde bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁶⁶.

Ersun Mevkii Mehmet Özyavuz Tarlası

Harran ilçesinin 3 km doğusunda, Harran-Hizan (Meydankapı) yolunun 800 m kuzeyinde bulunan, 260x110 m boyutlarında, 6 m yüksekliğinde iki tepeli bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Demir devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁶⁷.

⁴⁶³ Yardımcı 2004a: I, 115–117.

⁴⁶⁴ Yardımcı 2004a: II, 644–645.

⁴⁶⁵ Yardımcı 2004a: II, 646–648.

⁴⁶⁶ Yardımcı 2004a: II, 649–650.

⁴⁶⁷ Yardımcı 2004a: II, 651–653.

Gürgelen (Resmel Fet)

Harran ilçesinin 6,5 km güneydoğusunda, Harran-Hizan (Meydankapı) yolunun 300 m güneyinde bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Obeyd dönemi, Erken Tunç devri ve Demir devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁶⁸.

Aralı (Şemsettin)

Harran ilçesinin 15 km güneydoğusunda, Harran-Hizan (Meydankapı) yolunun 2 km güneyinde bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Erken Tunç devri, Demir devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁶⁹.

Eburcin (Arınmış)

Harran ilçesinin 16,5 km güneydoğusunda, Hizan (Meydankapı)-Yoğurtlu yolunun 3,3 km güneyinde bulunan, 5 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁷⁰.

Resimtepe (Hora-Andaç Köyü)

Harran ilçesinin 15,5 km güneydoğusunda, Andaç köyünün 1,1 km batısında bulunan, 150 m çapında, 6 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemleri, Erken Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁷¹.

Aydınlar Yaşar Fındık Tarlası

Harran ilçesinin 10,5 km güneydoğusunda, Harran-Hizan (Meydankapı) yolunun güneyinde bulunan, tamamen tesviye edilmiş bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Erken Tunç devri, Demir devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁷².

Selalmaz (De Afek)

⁴⁶⁸ Yardımcı 2004a: II, 654–655.

⁴⁶⁹ Yardımcı 2004a: II, 656–657.

⁴⁷⁰ Yardımcı 2004a: II, 658–659.

⁴⁷¹ Yardımcı 2004a: II, 660–662.

⁴⁷² Yardımcı 2004a: II, 663–664.

Harran ilçesinin 11 km güneydoğusunda, Harran-Hizan (Meydankapı) yolunun 1 km kuzeydoğusunda bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁷³.

Oğlaklı (Ebu Hamiş)

Harran ilçesinin 12 km doğusunda, Çepkenli-Gazlıkuyu köy yolunun 300 m kuzeyinde bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf dönemi, Erken Tunç devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁷⁴.

Bağra (Müreycip)

Harran ilçesi Bağra köyünde bulunan, 4 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Demir devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁷⁵.

Şeyh Nebi

Harran ilçesine bağlı Şeyh Nebi köyünde bulunan 150 m çapında, 5 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Orta Tunç devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁷⁶.

Çemre (Duran)

Harran ilçesine bağlı Çemre (Duran) köyünde bulunan, yaklaşık 200 m çapında, 12 m yüksekliğinde bir höyüktür. Bu höyüğün hemen güneyinde bulunan ikinci höyük ise yüksekliği 5 m olan küçük bir höyüktür. Höyüklerde yapılan incelemeler sonucunda, Bakır devrinin Halaf dönemi, Erken Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁷⁷.

Çağbaşı

⁴⁷³ Yardımcı 2004a: II, 665–666.

⁴⁷⁴ Yardımcı 2004a: II, 639–640.

⁴⁷⁵ Yardımcı 2004a: II, 421–423.

⁴⁷⁶ Yardımcı 2004a: I, 339–341.

⁴⁷⁷ Yardımcı 2004a: I, 120–118.

Harran ilçesine bağlı Çağbaşı köyünde bulunan, yaklaşık 160 m çapında, 7 m yüksekliğinde bir höyüktür. Bu höyüğün hemen güneyinde bulunan ikinci höyük ise yüksekliği 5 m olan küçük bir höyüktür. Burada yapılan incelemeler sonucunda, Bakır devri, Erken-Orta Tunç devri, Demir devri, Helenistik, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁷⁸.

Bellitaş (Telle Çime)

Harran ilçesine bağlı Bellitaş köyünde bulunan 360 m çapında, 21 m yüksekliğinde bir höyüktür. Höyükte yapılan yüzey toplamaları sonucunda, Bakır devrinin Halaf dönemi, Erken-Orta Tunç devri, Demir devri, Helenistik devir, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁷⁹.

Yardımlı (Nassar)

Harran ilçesine bağlı Yardımlı köyü altında bulunan, 3 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemi, Erken Tunç devri, Demir devri, Helenistik devir, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁸⁰.

Eski Harran

Harran ilçesine bağlı Eski Harran köyü altında bulunan, 6 m yüksekliğinde büyük ve yayvan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemi, Erken Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁸¹.

Balhca

⁴⁷⁸ Yardımcı 2004a: I, 342–344.

⁴⁷⁹ Yardımcı 2004a: I, 345–348.

⁴⁸⁰ Yardımcı 2004a: I, 376–378.

⁴⁸¹ Yardımcı 2004a: I, 379–382.

Harran ilçesine bağlı Ballica köyünde bulunan, 210 m çapında, 6 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁸².

Arayt (Minare Köyü Mevkii)

Harran ilçesine bağlı Minare köyünün 1,1 km güneydoğusunda bulunan, 200 m çapında, 3 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Helenistik devir ile Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁸³.

Örtülü (Tirem Se)

Harran ilçesine bağlı Örtülü köyünde bulunan, 140 m çapında, 6 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Erken Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁸⁴.

Minare Köyü

Harran ilçesine bağlı Minare köyü altında bulunan, 4 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁸⁵.

Minare Ahmet Aslan Tarlası

Harran ilçesine bağlı Minare köyünün 500 m kuzeybatısında Minare-Küçük Minare köyleri arasında bulunan, 100 m çapında bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁸⁶.

Suvacık / Savacık

Harran ilçesinin Savacık köyü altında bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf dönemi, Demir devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁸⁷.

⁴⁸² Yardımcı 2004a: II, 596–598.

⁴⁸³ Yardımcı 2004a: II, 599–600.

⁴⁸⁴ Yardımcı 2004a: II, 601–603.

⁴⁸⁵ Yardımcı 2004a: II, 604–605.

⁴⁸⁶ Yardımcı 2004a: II, 606–607.

⁴⁸⁷ Yardımcı 2004a: II, 403–404.

Buğday Kuyusu

Harran ilçesine bağlı Buğday Kuyusu köyünde bulunan 220 m çapında, 16 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri, Erken-Orta Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁸⁸.

Yayvandoruk (Resmel Uğla)

Harran ilçesine bağlı Akçalı köyünde bulunan 210 m çapında, 8 m yüksekliğinde bir höyüktür. Höyükte yapılan yüzey toplamaları sonucunda, Bakır devrinin Halaf dönemi, Erken-Orta Tunç devri, Helenistik devir, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁸⁹.

Alancık (Yünlüce-Tel Ganem)

Harran ilçesinin 8,5 km kuzeydoğusunda bulunan, Alancık köyü içinde, 250 m çapında, 11 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan incelemeler sonucunda, Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemleri, Erken Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntulara rastlanmıştır⁴⁹⁰.

Arıklı (Tilkicik)

Harran ilçesine bağlı Arıklı köyünde bulunan 200 m çapında, 10 m yüksekliğinde bir höyüktür. Yapılan yüzey araştırması sonucunda, Bakır devri, Erken-Orta Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devirlerine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁹¹.

Şükürali

Harran ilçesine bağlı Şükürali köyünde bulunan 100 m çapında, 5 m yüksekliğinde küçük bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırması sonucunda, Bakır devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntulara rastlanmıştır⁴⁹².

⁴⁸⁸ Yardımcı 2004a: I, 351–356.

⁴⁸⁹ Yardımcı 2004a: I, 121–124.

⁴⁹⁰ Yardımcı 2004a: I, 125–127.

⁴⁹¹ Yardımcı 2004a: I, 131–133.

⁴⁹² Yardımcı 2004a: I, 134–136.

Sıralı (Tel Nasr)

Harran ilçesine bağlı Sıralı köyünde bulunan 300 m çapında, 17 m yüksekliğinde bir höyüktür. Yapılan incelemeler sonucunda, Bakır devri, Erken Tunç devri, Demir devri ve Helenistik devrine ait buluntular tespit edilmiştir⁴⁹³.

Buldum (Çeberli)

Harran ilçesine bağlı Buldum köyü altında bulunan, 3 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırması sonucunda, Bakır devrinin Halaf dönemi, Erken Tunç devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁹⁴.

Buğdaytepe (Tel Hint)

Harran ilçesine bağlı Buğdaytepe köyünde bulunan 230 m çapında, 15 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan incelemeler sonucunda, Bakır devrinin Uruk dönemi, Erken Tunç devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁹⁵.

Köyestepe (Bükdere-Er Hayat)

Harran ilçesinin 3,5 km kuzeyinde, Köyestepe köyü yakınında bulunan 160 m çapında, 7 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemleri, Erken Tunç devri, Demir devri, Helenistik devir, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁴⁹⁶.

Kılıçlı (Tell Seyf)

Harran ilçesine bağlı Kılıçlı köyünde bulunan, 130 m çapında, 9 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemleri, Erken Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devri ne ait buluntular ele geçmiştir⁴⁹⁷.

⁴⁹³ Yardımcı 2004a: I, 137–142.

⁴⁹⁴ Yardımcı 2004a: II, 621–622.

⁴⁹⁵ Yardımcı 2004a: I, 152–154.

⁴⁹⁶ Yardımcı 2004a: I, 155–157.

⁴⁹⁷ Yardımcı 2004a: I, 297–300.

Geçitli (Kantara Ginetre)

Harran ilçesi Geçitli köyünde bulunan, üzeri tamamen modern yerleşim ile kaplı, yaklaşık 4 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Roma ve Bizans devrine ait buluntulara rastlanmıştır⁴⁹⁸.

Köyceğiz (Hırbetül Salih)

Harran ilçesi Köyceğiz köyü yakınlarında bulunan, ortasından yolun geçtiği, yüksekliği çok az olan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Erken Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntulara rastlanmıştır⁴⁹⁹.

Demirci (Bir Hassa)

Harran ilçesi Demirci köyünde bulunan, 160 m çapında, 9 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Erken Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntulara rastlanmıştır⁵⁰⁰.

Bagiye Tepe (Balkır Köyü)

Harran ilçesine bağlı Balkır köyü yakınlarında bulunan, yaklaşık 80–90 m çapında ve 2–3 m yüksekliğinde, bugün tamamen tarım alanı açmak için tasviye edilmiş bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf dönemi, Geç Bakır devri ile Erken Tunç devri geçiş dönemi, Erken Tunç devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁵⁰¹.

Balkır (Resmel Şaban)

Harran ilçesine bağlı Balkır köyü altında bulunan, 7 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında

⁴⁹⁸ Yardımcı 2004a: I, 301–302.

⁴⁹⁹ Yardımcı 2004a: I, 303–304.

⁵⁰⁰ Yardımcı 2004a: I, 307–309.

⁵⁰¹ Yardımcı 2004a: I, 310–311.

Bakır devri, Erken Tunç devri, Demir devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁵⁰².

Balgat (Tell Hadar)

Harran ilçesine bağlı Balgat köyünde bulunan 310 m çapında, 23 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf dönemi, Erken Tunç devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁵⁰³.

Parapara

Harran ilçesine bağlı Parapara köyünde bulunan, 380 m çapında, 27 m yüksekliğinde bölgenin büyük höyüklerinden biridir. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Obeyd dönemi, Geç Bakır devri-Erken Tunç devri geçiş dönemi, Erken Tunç devri ve Demir devri buluntuları ele geçmiştir⁵⁰⁴.

Küplüce (Tel İşnan)

Harran ilçesine bağlı Küplüce köyünün içinde bulunan, 320 m çapında, 23 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf-Obeyd-Uruk dönemleri, Erken Tunç devri, Demir devri, Helenistik devir ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁵⁰⁵.

Darıca

Harran ilçesine bağlı Darıca köyünün 500 m güneybatısında bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bizans devrine ait buluntulara rastlanmıştır⁵⁰⁶.

Sağlam Havşan Mevkii (Hirbet Setto)

Harran’ın 14,5 km güneydoğusunda bulunan 120 m çapında, 4 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında,

⁵⁰² Yardımcı 2004a: I, 317–318.

⁵⁰³ Yardımcı 2004a: I, 147–151.

⁵⁰⁴ Yardımcı 2004a: I, 292–296.

⁵⁰⁵ Yardımcı 2004a: I, 41–44.

⁵⁰⁶ Yardımcı 2004a: II, 571–572.

Orta Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁵⁰⁷.

Bozyazı

Harran ilçesine bağlı Bozyazı köyünde bulunan iki tepeli bir höyüktür. Birinci höyük, 120 m çapında 6 m yüksekliğinde, ikinci höyük ise 60 m çapında 4 m yüksekliğindedir. Yüzeyinde yapılan incelemeler sonucunda, Bakır devri, Erken-Orta Tunç devri, Demir devri, Helenistik devir, Roma ve Bizans devirlerine ait buluntulara rastlanmıştır⁵⁰⁸.

İmam Bakır (İmambakır)

Harran ilçesi İmambakır köyünde, biri köyün altında diğeri ise İmam Bakır Camii’nin güneyinde, toplam iki höyük yer alır. Buralarda yapılan yüzey araştırmasında Bizans ve İslami döneme ait buluntular ele geçmiştir⁵⁰⁹.

Tahılalan (Maruda)

Harran ilçesine bağlı Tahılalan (Maruda) köyü yakınında bulunan 130 m çapında, 9 m yüksekliğinde küçük bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırması sonucunda, Bakır devri, Erken Tunç devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁵¹⁰.

Kökenli

Harran ilçesine bağlı Kökenli köyü altında bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırması sonucunda, Bakır devrinin Halaf dönemi, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁵¹¹.

Serince / Sehrince (Omurca)

Harran ilçesine Sehrince köyü altında bulunan, bugün tümüyle tahrip edilmiş bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırması

⁵⁰⁷ Yardımcı 2004a: II, 573–575.

⁵⁰⁸ Yardımcı 2004a: I, 128–130.

⁵⁰⁹ Yardımcı 2004a: I, 313–314.

⁵¹⁰ Yardımcı 2004a: I, 202–206.

⁵¹¹ Yardımcı 2004a: II, 619–620.

sonucunda, Erken-Orta Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁵¹².

Çuhalımrıgebesi

Harran ilçesinin 10,5 km kuzeybatısında, Harran-Şanlıurfa karayolu üzerinde bulunan bir höyüktür. Höyük, yaklaşık 200 m çapında, 8 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırması sonucunda, Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemi ile Erken Tunç devrine ait buluntular ele geçmiştir⁵¹³.

Karacurun

Harran ilçesine bağlı Karacurun köyünde bulunan, tamamen modern köy yerleşimi altında kalmış bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırması sonucunda, Bakır devri, Demir devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁵¹⁴.

Şekertepe Mehmet Aktar Tarlası

Harran ilçesinin 16,5 km güneybatısında, Şekertepe köyünün 300 m güneydoğusunda bulunan, tamamen tesviye edilmiş bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bizans devrine ait buluntulara rastlanmıştır⁵¹⁵.

Telediriç Tepe (Tilkili)

Harran ilçesine bağlı Tilkili köyü yakınlarında bulunan, 200 m çapında, 11 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırması sonucunda, Bakır devrinin Halaf dönemi, Erken Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁵¹⁶.

Ömerteppe

Harran ilçesinin 26 km kuzeybatısında, Şanlıurfa-Akçakale yolunun 2 km kuzeydoğusunda bulunan, 180 m çapında, 13 m

⁵¹² Yardımcı 2004a: I, 230–231.

⁵¹³ Yardımcı 2004a: I, 232–236.

⁵¹⁴ Yardımcı 2004a: II, 580–581.

⁵¹⁵ Yardımcı 2004a: II, 576–577.

⁵¹⁶ Yardımcı 2004a: I, 214–216.

yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırması sonucunda, Bakır devrinin Obeyd dönemi, Erken-Orta Tunç devri, Demir devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁵¹⁷.

H. Hilvan İlçesinde Yapılan Arkeolojik Kazı ve Araştırmalar

Hilvan ilçesinde ilk araştırma, L. Wooley tarafından 1914 yılında Göktepe köyünde bulunan bir höyükte yapılmış, burada Bakır devrinin Halaf dönemi ile Erken Tunç devrine ait buluntulara rastlanmıştır. 1977 yılından itibaren sadece Hilvan ilçesinin batı kısmında yer alan Fırat’ın sekilerinde ve Atatürk Baraj Gölü altında kalacak olan alanlarda incelemeler ve kurtarma kazıları yapılmıştır. Bölgede yapılmış olan tek Arkeolojik kazı, Nevali Çori (Hastalıklar Vadisi) kazısıdır. Nevali Çori yerleşimi sırasıyla, Erken ve Geç Cilalı Taş devri ile Bakır ve Tunç devirlerinde iskân görmüştür⁵¹⁸. Son olarak, 1999 yılında Urfa bölgesi genelinde M.Ö. I. bin yıl ile ilgili F. Kulakoğlu’nun yaptığı yüzey araştırmaları sırasında bir çalışma yapılmıştır. Bu dönemle ilgili yapılan yüzey araştırmasında Aslanlı köyünde bir Lamassu⁵¹⁹ heykel parçası tespit edilmiştir. Bu araştırmaların dışında bölgede bugüne kadar herhangi bir arkeolojik araştırma yapılmamıştır.

Atatürk Barajı inşaatı başlamadan tıpkı Keban Barajı inşaatı öncesinde olduğu gibi Ortadoğu Teknik Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi’nin başkanlığında arkeolog, sanat tarihçi, mimar ve halk bilimcilerinden bir ekip oluşturulmuş ve bölgede yer alan taşınır veya taşınmaz kültür varlıklarının tümü üzerinde inceleme ve kurtarma çalışmaları yapmak üzere 1977 yılından itibaren bölgede çalışmalara başlanılmıştır. M. Özdoğan yönetiminde, Hilvan ilçesinin 13 km kuzeybatısında, Akçaviran Köyü’nün 1700 m güneyinde, Bülbül Deresi’nin hemen batısındaki Çekiş Sırtı’nda Erken ve Orta Yontmataş devrine tarihlendirilen ve geçici konaklama merkezi olarak kabul edilen açık hava istasyonları tespit

⁵¹⁷ Yardımcı 2004a: I, 245–247.

⁵¹⁸ Hauptmann 2007: 137.

⁵¹⁹ Sarayları kötülüklerden koruyan İnsan-Boğa karışımı mitolojik yaratık.

edilmiştir⁵²⁰. Hilvan’ın batısında bulunan ve düz bir yerleşim olan Süleymanbey Harabesi’nde aynı ekip tarafından yüzey araştırması yapılmış ve buranın da Erken Bakır devrinin Halaf dönemi yerleşimi olduğu anlaşılmıştır⁵²¹. Hilvan ilçesine bağlı Fırat kıyısında yer alan ve şu anda sular altında kalmış olan Meyan Mahallesi, yine M. Özdoğan başkanlığındaki ekiplerce incelenmiş ve burada bulunan Meyan Höyük’de Erken ve Geç Bakır ve Tunç devrine tarihlenen çanak çömlek parçaları tespit edilmiştir⁵²². 1980 yılında ise Kurban Höyük kazısını yapan ekip tarafından Burhan (Beddun) köyünde bulunan ve Erken Tunç devrine tarihlenen bir höyük tespit edilmiştir⁵²³. Yine 1980 yılında bölgede baraj altında kalmış bir yer olan Güluşağı (Kantara/Angaç) köyü civarındaki Kantara Çayı’nın yamacında bulunan Nevali Çori yerleşimi keşfedilmiş, ardından Şanlıurfa Müzesi ve Almanya’nın Heidelberg Üniversitesi tarafından 1983 ile 1991 yılları arasında buranın arkeolojik kazısı yapılmıştır.

1991 yılında Titriş höyük kazısını yapan G. Algaze başkanlığında bir ekip tarafından, höyüğün yaklaşık 7,5 km kuzeyinde yapılan yüzey araştırması sonucu Hilvan ilçesinin Yakınyurt köyü güneyinde Tavuk Çay olarak adlandırılan bölgede Geç Neolitik⁵²⁴ döneme ait yerleşim yerine rastlanmıştır. Yapılan incelemelerde mermerden yapılmış kâseler ve kaba tutamaklı çanak çömlek parçaları ele geçmiştir. Yerleşim yerine yakın olan ve şu anda baraj suları altında kalmış olan Bozova ilçesi sınırlarında bulunan Şaşkan Höyük (Kumartepe) yerleşimindeki Geç Cilalı Taş devri ile Tavuk Çay buluntularının benzerlik gösterdiği söylenmektedir. Genel olarak bakılacak olursa, Hilvan ilçesi sınırları içerisinde tam olarak sistemli bir yüzey araştırması veya kültürel envanter çalışması yapılmamıştır. Hilvan bölgesi, Holosen dönem başlarında hem yabani hayvanların göç yolları üzerinde olduğu hem

⁵²⁰ Özdoğan 1977: 152, lev. 103.

⁵²¹ Hours v.d.1994: 330; Özdoğan 1977: 157, lev.94.

⁵²² Dörner & Naumann 1939: 67; Özdoğan 1977: 157–158.

⁵²³ Bkz.Burhan Höyük.

⁵²⁴ Geç Cilalı Taş Devri.

de bol miktarda mera alanı bulunduğu için insanlar tarafından yoğun olarak iskân görmüş bir yer olmalıdır. Nitekim bunun en iyi kanıtı da Nevali Çori yerleşiminin varlığıdır. Çanak Çömleksiz Cilalı Taş devrinden itibaren iskân görmüş olan bu yerleşim, aynı zamanda Kalkolitik ve Tunç devirlerinde de önemini korumuştur. Hilvan Bölgesi’nin batı bölümünde bulunan Fırat nehri ile güneydoğu Toroslar, yaz aylarında güneyden kuzeye göç eden hayvanlar için olduğu kadar Mezopotamya ve Anadolu arasındaki bağlantıyı sağlaması açısından da önemli bir yerdi. Bu bağlantının ilk kanıtını Hilvan’ın hemen karşı kıyısında Kahta çayı üzerinde yer alan ve Nevali Çori yerleşimi ile çağdaş olan Kilişik⁵²⁵ Cilalı Taş devri yerleşimi bize göstermektedir. Nevali Çori’den bildiğimiz “T” şeklinde payelerin benzeri *Kilişik* yerleşiminden de ele geçmiştir. Bundan dolayı, yerleşimlerin birbiriyle sıkı ilişkiler içinde olduğunu ve bu dönemin özelliğinden dolayı da her iki yerleşimin göç eden hayvanların göç yolları üzerinde kurulduğu sonucuna varabiliriz.

Cilalı Taş devri, Bakır devri ve İlk Tunç devrinde iskân için tercih edilen Hilvan bölgesi, Orta Assur (M.Ö.15.yy–10.yy) ve Yeni Assur (M.Ö.911–612) dönemlerinde ise krallık şeklinde yönetilmiş olmalıdır. Assur çivi yazılı belgelerinden anlaşıldığı kadarıyla, Orta Assur döneminde *Mat Išua* olarak adlandırılan bölge, Yeni Assur döneminde ise *Aşşa* ülkesi olarak adlandırılmaktadır.⁵²⁶ Orta ve Yeni Assur döneminde genellikle mimaride egemen olan yapılar kerpiçten yapılmış yapılarıdır. Bundan dolayı bölgedeki pek çok höyüğün varlığı bize bu dönemin de var olabileceğine işaret etmektedir. Hilvan bölgesinde höyüğü bulunan tepelere bakıldığında; Karacurun (Hilvan), Palagir, Göktepe, Heylun (Yuvacalı), Karahisar, Kephirhisar (Kipirhisar), Faikköy, Hozan, Uluyazı (Hoşin), Karut, Kabahaydar, Aslanlı ve Hamdun’daki höyükler sayılabilir.⁵²⁷

Yeni Asur dönemi ile ilgili eserler, bölgede yapılan araştırmalarda tespit edilen ve M.Ö. I. bin başlarına tarihlendirilen

⁵²⁵ Hauptmann 2000: 5–9.

⁵²⁶ Röhlig 1997: 293.

⁵²⁷ Ataman 1977: 783.

buluntulardır. Bunlardan en önemlisi Aslanlı köyünde bulunmuş olan bir lamassu heykeli parçasıdır. Lamassu heykelleri Yeni Assur döneminde karşımıza çıkan, saray veya tapınak kapılarının koruyucusu olarak kapı eşiklerine yapılan bir tür heykeldir. Bu heykel parçası kırık haliyle 2,05 m uzunluğunda, 45 cm kalınlığında ve 90 cm yüksekliğindedir. Kulakoğlu, bu eseri stil özellikleri açısından II. Sargon Dönemi’ne (M.Ö.722–705) ait lamassu heykelleri ile çağdaş tutmaktadır⁵²⁸. Buna benzer heykeller; Ninive, Kalhu, Aşşur ve Dur Şarrukin gibi Assur imparatorluğuna başkentlik yapmış yerleşimlerden de bilinmektedir⁵²⁹. Ayrıca, *harran şarri* de denilen Assur kraliyet yolu üzerinde bulunan bazı Assur yerleşimlerinde de Lamassu heykelleri büyüklüğünde yine kapı koruyucusu olarak yapılmış boğa ve aslan heykelleri ele geçmiştir. Sonuç olarak Aslanlı’da bu büyüklükte bir heykelin bulunmuş olması bölgenin Assur dönemindeki varlığına ve gücüne işaret etmektedir.

Hilvan bölgesinde bulunmuş olan Assur dönemi eserlerden başka yine Assur kral yıllıklarında geçen bazı isimler de bize bölge ile ilgili ipuçları vermektedir. II. Asurnasirpal’in 18. hâkimiyet yılındaki Kutmukhi ve Zamani seferleri sırasında, M.Ö. 866 yılında Huzirina’ya (Sultantepe) geldiği, burada kamp kurduğu ve etraftaki krallıklardan haraç ve vergi aldığı yazılıdır. Bu krallıklar arasında Qipani, Kummuhi, Aşşa, Habhu ve Adini ülkesi ile onun şehirleri olan Umalia ve Hiranu kentleri de vardır⁵³⁰. Vergi aldığı bölgeler arasında “Aşşa ülkesi” adı da geçmektedir. Aşşa ülkesi ile birlikte Salla⁵³¹ (İzalla) ülkesinden de vergi olarak gümüş, altın, sığır ve koyun sürüleri kabul ettiğini belirtir. Ayrıca Aşşa ülkesinin kralının isminin de *Gridadi* olduğundan bahseder⁵³². Aşşa ülkesi, bölgenin tarihi topografyası ile ilgili yapılmış çalışmalarda genellikle Siverek

⁵²⁸ Kulakoğlu 2001: 30–31, Res. 10.

⁵²⁹ Sevin 1991: 7–15.

⁵³⁰ Grayson 1976: II, 587; RA 1932: 170,217.

⁵³¹ Bugünkü Siverek ve Karacadağ arasında bulunan bir bölge olmalıdır.

⁵³² Luckenbill 1926: I, 167.

ile Hilvan arasına yerleştirilmektedir. Ancak, bu ülkenin sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiği bugüne kadar tam olarak tespit edilememiştir. Assur çivi yazılı kaynaklardan *Aşşa* ülkesinin bir krallık ile yönetildiğini ve Assur devletine bağlı olduğunu bilmekteyiz⁵³³.

Hilvan bölgesinde şu an için bilinen 13 adet höyüğün varlığı dikkate alındığında, buranın Assur çivi yazılı kaynaklarında belirtilen *Aşşa* ülkesi olma ihtimali çok yüksektir.

Nevali Çori

Hilvan ilçesine bağlı Kantara (Gülüşağı) Köyü’nün yaklaşık 750 m kuzey batısında Kantara ile Süleymanbey Mahallesi arasında yer almaktadır. İlk kez 1980 yılında yapılan yüzey araştırmaları sırasında bulunmuştur⁵³⁴. Yerleşim, 90 m x 40 m boyutlarında bir alan ile Kantara Çayı’nın batı yamacında baraj gölüne daha yakın bir konumda olan başka küçük bir alanda bulunmaktadır. Ören yeri, Nevali Çori I ve Nevali Çori II olarak adlandırılmıştır⁵³⁵. Bugün baraj gölü suları altında kalmış olan Nevali Çori’de yapılan kurtarma kazılarında Cilalı Taş devrinin bazı evrelerine ait yerleşim yeri ve bir tapınak ortaya çıkartılmıştır⁵³⁶. Bu yerleşme yerinin I. katında bir evin tabanının altında iki kanal ile ev dışında ateş çukurları ve çöp çukurları ortaya çıkarılmıştır. II. katında ise en az üç yapı katı halindeki yerleşmede 10x6 m ve ya 16x6m boyutlarında, son derece özenli taş duvarları olan ve hücre planlı evleri anımsatan 8–10 odalı yapılar tespit edilmiştir.

Yerleşmenin batı kesiminde yuvarlağa yakın kare planlı, muhtemelen bir tapınak olan farklı bir yapı türü bulunmaktadır. Bu yapının tabanı cilalanmış büyük taş levhalarla kaplıdır. Ortada, üzerine alçak kabartma olarak uzun kollu bir insanın işlenmiş olduğu 3 m yüksekliğinde dikili taşlar (payeler) yükselir. Ayrıca yine aynı kesimde, kireçtaşından yapılmış 37 cm. yüksekliğinde bir insan

⁵³³ Liverani 1992: 82, 117 v.d. Fig. 12.

⁵³⁴ Gebel 1984: 240.

⁵³⁵ Hauptmann 1993: 55; 1988: 99; Mısır 1992: 202.

⁵³⁶ Hauptmann 1999c: 299–300.

heykelinin gövde bölümü bulunmuştur. Bu tapınak yapısıyla birlikte ele geçen, insan boyunda kireçtaşı heykeller, Cilalı Taş devrinin inançları açısından arkeoloji bilimine önemli ipuçları sağlamıştır.

Nevali Çori, çanak çömleksiz Cilalı Taş devri mimarisinde kullanılan yapı malzemesi, temelde kireç taşı ile harç olarak kullanılan çamurdur. Yapı tipi ise, taban altlarında kanalları olan, birbirinden ayrı duran düzenli iç bölmelere sahip, dörtgen planlı yapılar şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Nevali Çori kazılarının sonucunda, burada oturanların M.Ö. 9. binde tarım ve avcılık yaparak, hayvan evcilleştirerek geçimlerini sağladıkları, bunun yanı sıra küçük heykelcikler, büyük anıtsal taş heykeller yapıp ibadetlerini yerine getirmek için tapınak inşa ettikleri anlaşılmaktadır.

Nevali Çori I yerleşmesinin 2 m kalınlığındaki dolgusu ana toprağa kadar inilerek kazılmıştır. Nevali Çori yerleşme yerinde üstten başlayarak Roma, Erken Tunç devrinin ilk evresi, Bakır devrinin Halaf dönemi ve Çanak Çömleksiz Cilalı Taş devrine ait buluntular ele geçmiştir. Çanak Çömleksiz Cilalı Taş devrine ait, Nevali Çori I’de 5 yapı katı, Nevali Çori II’de 2 yapı katı tespit edilmiştir⁵³⁷.

Nevali Çori’de yapılan kazılarla Çanak Çömleksiz dönemin Şanlıurfa bölgesine özgü özellikleri gün ışığına çıkmaya başlamıştır. Yapılan C14 analizleri sonucunda, Nevali Çori’nin M.Ö. 8.400–8.100 yılları arasına tarihlenmektedir⁵³⁸.

Aslanlı (Aslanlı)

Hilvan ilçesine bağlı olan Aslanlı köyü, Siverek ilçesinin 19 km batısında, Siverek-Hilvan karayolunun 1 km güneyinde bir ova içindeki doğal bir tepenin üzerine kurulmuş bir höyüktür. Höyüğün üzerinde yapılan bir inşaat sırasında bir boğa heykeli bulunmuştur. Yapılan incelemelerde, burada 2.05 m uzunluğunda, 45 cm kalınlığında ve korunan yüksekliği 90 cm olan ve orijinalinde en azından 2 m kadar bir yüksekliğe sahip olması gereken bir eserin

⁵³⁷ Hauptmann 1999a:70; 1993: 55; 1988: 99

⁵³⁸ Hauptmann 1999a: 70; 1999b: 122; 1993: 37.

varlığını tespit edilmiştir. Bir saç örgüsü (giyoş) bant üzerinde duran ve ayaklarından boğa veya lamassu⁵³⁹ olduğu anlaşılan bu hayvan, Korsabat ve Arslantaş gibi mermerkezlerden tanıdığımız koruyucu bir hayvan veya karışık bir varlık olmalıdır. Sol tarafı düzeltilmiş bir bazalt blok üzerine, üç tarafından görülebilecek şekilde işlenen bu hayvanın bacaklarındaki kas detayları çok belirgindir. Yanlardan bakınca dört, önden bakınca iki adet olarak görülen toplam beş ayak, Geç Assur sanatının bir yansıması olarak nitelendirilmektedir. Korsabad’da bulunmuş ve II. Sargon dönemine tarihlenen bir lamassu ile hem bacak kaslarının stilizasyonu, hem de ucu püsküllü kuyruğunu bacakların arkasına yerleştirilmesi bakımından benzerlik göstermektedir. Ayrıca yine araştırmacıların köylüler ile yaptığı konuşmalardan, burada buna benzer pek çok eserin çıktığı kaydedilmiştir⁵⁴⁰.

Keluşk Höyüğü

Hilvan ilçesine bağlı, bugün baraj suları altında kalmış Akçaviran (Geçitağzı) köyünün 2 km kuzeybatısında, Bingöl mahallesinin 750 m kuzeyinde yer almaktadır. Höyük 50x30 m genişliğinde 6 m yüksekliğindedir. Höyük yüzeyinde yapılan toplamalarda Son Bakır devri, Demir devri ile Roma ve Bizans devirlerine ait buluntular ele geçmiştir⁵⁴¹.

Burhan / Beddun Höyük

Hilvan ilçesine bağlı, bugün baraj suları altında kalmış Burhan (Beddun) köyünde bulunan, 120 m çapında, 8 m yüksekliğinde bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Geç Bakır devri, Erken-Orta Tunç devri ve Roma devrine ait buluntulara rastlanmıştır⁵⁴².

Çekiş Sırtı

⁵³⁹ İnsan başlı, boğa veya aslan gövdeli, kanatlı doğaüstü yaratık.

⁵⁴⁰ Kulakoğlu 2003: 73, Res. 12.

⁵⁴¹ Özdoğan 1977: 151, Levha. 49.

⁵⁴² Behm-Blanke v.d. 1984: 134–149; Korfmann v.d. 1994: 53, B.Y.No.245.

Hilvan ilçesinin 13 km. kuzeybatısında, bugün baraj suları altında kalmış Akçaviran (Geçitağzı) Köyü’nün 1700 m güneyinde bulunan Bülbül Dere’sinin batısındaki Çekiş Sırtı’nda, 1977 yılında M. Özdoğan yönetiminde yapılmış yüzey araştırmasında yamaçta çok sayıda yonga çekirdeği, dilgi çekirdeği, el baltaları, yarıcı olarak kullanılabilecek bir satırla çok sayıda kazıyıcılar toplanmıştır. Özdoğan bu malzemeleri Erken Yontmataş devri sonu ile Orta Yontmataş devrine tarihlendirmiştir. Yörede çok sayıda çakmaktaşı yumrularının oluşu, Yontmataş devri insanların burayı konaklama ve işlik yeri olarak kullandıklarını göstermektedir⁵⁴³.

Torçik Mevkii

Hilvan ilçesine bağlı Güluşağı (Kolik) köyünün 1300m kuzeydoğusunda Fırat kıyısında yer alan küçük bir höyüktür. Höyük, 100x20 m boyutlarında 5 m yüksekliğindedir. Yapılan yüzey toplamada, Son Bakır devri, Roma devri çanak çömlek parçalarının yanı sıra çakmaktaşıdan kaba dilgi ve yongalar ele geçen buluntular arasındadır⁵⁴⁴.

Hiralla Harabesi

Hilvan ilçesine bağlı Güluşağı (Kolik) köyünün 1300m kuzeydoğusunda Fırat kıyısında yer alan Torçik Mevkii’nin 1 km kadar güneyinde Hiralla deresinin kenarında bulunmaktadır. 100x50m boyutlarında düz bir yerleşim olan Hiralla Harabesi’nden çok sayıda mimari taş parçaları Kolik köyü evlerinin yapımında kullanılmıştır. Yapılan yüzey taraması sonucu bu alanda Bizans dönemine ait çanak çömlek parçaları ele geçmiştir⁵⁴⁵.

Estağfurullah

Hilvan ilçesine bağlı Estağfurullah köyünde bulunan höyük, ilk kez 1963 yılında yapılan bir yüzey araştırması sırasında keşfedilmiştir. Höyük, 20 m yüksekliğinde, 200 m çapındadır. Güneybatısı kesiminde modern köy yerleşimi bulunmaktadır.

⁵⁴³ Özdoğan 1977: 152, Levha 103.

⁵⁴⁴ Özdoğan 1977: 158–159, Lev. 94.

⁵⁴⁵ Özdoğan 1977: 159, Lev. 94.

Yapılan yüzey toplamalarında, Erken Tunç devri ile Roma ve Bizans devirlerine ait buluntular tespit edilmiştir⁵⁴⁶.

Eğirbük Mevkii

Hilvan ilçesine bağlı Akçaviran (Geçitağzı) köyünün güneyinde, Bülbül deresinin Fırat’a döküldüğü yerin yaklaşık 100 m batısında, doğal bir yükselti üzerine kurulmuş küçük bir höyüktür. Höyük, 100x80m boyutlarında yaklaşık 5 m yüksekliğindedir. Yüzeyinde, Roma ve Bizans devrine tarihlenen seramikler dışında bazı çakmaktaşı buluntular da ele geçmiştir⁵⁴⁷.

Tavuk Çay

Şanlıurfa il merkezinin kuzeybatısında, Ovacık beldesinin ve Titriş Köyü’nün (Eski Hassanik) batısında yer alan Tavuk Çay düz yerleşme yerinde mermer kâseler ve çanak çömlekler bulunmuştur; ancak buluntular hakkında ayrıntılı bilgi verilmemektedir. Araştırmacılar yöredeki buluntulara dayanarak Kumartepe ile ilgili bir yerleşmenin varolduğuna dikkat çekmekte ve Çanak Çömlekli Geç Cilalı Taş devrine tarihlendirmektedir⁵⁴⁸.

Göktepe Höyük

Hilvan ilçesine bağlı, Göktepe köyünün altında bulunmaktadır. 20 m yükseklikte 200 m çapında bir höyüktür. Höyüğün batı ve güney kısımları modern köy yerleşimi altındadır. İlk kez 1914 yılında L. Woolley tarafından saptanan bu yerleşme yerinde 1963 yılında tekrar bir araştırma yapılmış, bu araştırmalar sonucunda Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemi ile Erken Tunç devrine ait çanak çömlek parçaları bulunmuştur⁵⁴⁹.

Demirtepe

Hilvan ilçesinin batısında bulunan Mirazim (Kocabey) köyünün 1700 m doğusunda, Fırat’ın kenarında yer alan küçük bir höyüktür.

⁵⁴⁶ Benedict 1980: 137, Lev. 19, U52/4.

⁵⁴⁷ Özdoğan 1977: 153, Lev. 49.

⁵⁴⁸ Harmankaya v.d. 1997: “Tavukçay”.

⁵⁴⁹ Wooley 1934: 162; Benedict 1980: 136, Lev. 16, T53/1; Hours v.d. 1994: 144–145.

Yüzeyinden toplanan buluntular Bakır devri, Erken Tunç devri, Demir devri, Helenistik, Roma ve Bizans devirlerine aittir⁵⁵⁰.

Ambar Harabesi

Hilvan ilçesine bağlı Mirazım köyünün doğusunda tespit edilmiş düz bir yerleşim alanıdır. Yüzeyinde Helenistik, Roma ve Bizans devirlerine ait seramik parçaları bulunmuştur. Araştırmacılar bu yerleşimi Demirtepe yerleşimi ile ilişkilendirmektedir⁵⁵¹.

Sugeçen (Meyan / Meyane) Höyük

Hilvan ilçesinin batısında, Fırat nehri kıyısında yer alan Meyane (Sugeçen) köyünün kuzeybatısında, bir kısmı nehir tarafından aşınmış 150m çapında orta boy bir höyüktür⁵⁵². Meyan Höyük’de, 1975 yılında Ü. Serdaroğlu, 1977’de M. Özdoğan başkanlığındaki ekiplerce yüzey araştırması yapılmıştır. Ü. Serdaroğlu, yüzeyinde Roma ve Bizans devirlerine ait çanak çömlek parçaları ile çakmaktaşıdan buluntular tespit etmiştir⁵⁵³. M. Özdoğan ve ekibi tarafından yapılan incelemede, ise yoğun olarak Bakır devrinin Halaf dönemi ile Erken Tunç ve Orta Tunç devrine ait buluntuların olduğuna dikkat çekilmektedir⁵⁵⁴.

Süleymanbey Harabesi

Hilvan ilçesinin batısında yer alan, Süleymanbey köyünün 1100 m kuzeybatısında, Kantara deresinin Fırat’a döküldüğü yerin yakınlarında bulunan Süleymanbey Harabesi, ilk kez 1977 yılında M. Özdoğan ve ekibi tarafından saptanmıştır. Yapılan Yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Geç Halaf ve Obeyd dönemine ait kap parçaları ele geçmiştir⁵⁵⁵. Araştırmacılar, yerleşimin önceleri bir höyük olduğunu ancak sonradan tarım alanı oluşturmak için

⁵⁵⁰ Özdoğan 1977: 155, Lev. 58.

⁵⁵¹ Özdoğan 1977: 156.

⁵⁵² Serdaroğlu 1975: 122, Levha 9.

⁵⁵³ Serdaroğlu 1975: Tablo 9.

⁵⁵⁴ Özdoğan 1977: 157–158, Lev. 59, 93, 94; Korfmann v.d. 1994: 158, B.Y.No. 1009.

⁵⁵⁵ Hours v.d. 1994: 330.

düzleştirildiğini düşünmektedir. Aynı zamanda bu alanda küçük bir Halaf yerleşmesinin varolduğu belirtilmektedir⁵⁵⁶.

İ. Siverek İlçesinde Yapılan Arkeolojik Kazı ve Araştırmalar

Assur çivi yazılarında geçen İzala (İsala / Asala) ülkesinin bugünkü Siverek bölgesi olma ihtimali çok yüksektir. Siverek bölgesi ve Karacadağ’ın olduğu yere yerleştirilen İzalla ülkesi hakkında toplam 8 adet⁵⁵⁷ kent adı bilinmektedir⁵⁵⁸.

Siverek Höyük

Siverek ilçesinin merkezinde, Siverek kalesinin altında yer alan, 25 m yüksekliğinde ve yaklaşık 400 m çapında büyük bir höyüktür. İlk kez K. Kökten tarafından 1946 yılında saptanmıştır⁵⁵⁹. Yamaçları tamamen modern yerleşmelerle kaplanmıştır. 1963 yılında yapılan yüzey araştırmasında, Erken Tunç devri ile Roma ve Bizans devrine ait çanak çömlek parçaları bulunmuştur⁵⁶⁰.

Samsat kazıları sırasında Prof. Dr. A. Öztan tarafından bölgede yapılan incelemeler sonucu, Siverek höyüğünün hemen güneyinde yer alan, Kale mahallesi, Seyfioğlu Ara sokak No. 46’daki Yeraltı Hamamı’nda bir stel kaidesi tespit edilmiştir. Bu eser, 60 cm yüksekliğinde, 44 cm genişliğinde ve 30 cm kalınlığında çift boğa kabartmalı bir stel altlığıdır. Başları kesilmiş ve vücut hatları tamamen kaybolmuş olan bu kaide şu an aynı hamamda kurna taşı olarak kullanılmaktadır. Kulakoğlu’na göre bu eser Külaflı Tepe ve

⁵⁵⁶ Özdoğan 1977: 157, Lev. 94.

⁵⁵⁷ İzalla ülkesi içinde *Anduli, Aşihî, Kaşpi İadi, Barzaništa, Til Zani Absijai* ve *Ispallure* kentleri sayılır.

⁵⁵⁸ Falkner 1958: 15.

⁵⁵⁹ Kökten 1947c: 162.

⁵⁶⁰ Benedict 1980: 136, Lev. 17, T54/2.

Edene’de bulunmuş olan çift boğa kabartmalı kaide ile benzerlik göstermektedir⁵⁶¹.

Çeltök (Çeltikköy)

Siverek’e bağlı Çeltik köyünün altında bulunan küçük bir höyüktür. 15 m yüksekliğinde 100 m çapında olan höyüğün güneybatı kesiminde modern köy yerleşimi bulunmaktadır. 1963 yılında yapılan yüzey araştırmasında tespit edilen höyüğün, Erken Tunç devri ile Roma devrinde iskân gören bir ören yeri olduğu düşünülmektedir⁵⁶².

Haçgöz / Hacıgöz (Yeşilçat)

Siverek ilçesine bağlı Yeşilçat köyünde bulunan, Siverek-Viranşehir karayolunun 22. km’sindeki Büyük Kazanlı köyünden doğuya 3 km sapınca varılan, Şekerli bucağına bağlı yedi haneli bir köydür. Köyün kuzeybatısında küçük bir höyük ve bu höyüğün yaklaşık 1 km güneydoğusunda, iri bir bazalt blok taşına işlenmek üzere hazırlanmış bir aslan kabartması ilk kez 1978 yılında tespit edilmiştir. Bu henüz taslak halindeki aslan kabartması, 3.10 cm uzunluğunda, 2.26 cm yüksekliğinde ve 54 cm kalınlığındadır. Hacıgöz aslan heykelinin bulunduğu alanın sadece bir taş çıkarma yeri olmadığı düşünülmektedir. Taşın blok heline getirilmeden, taş yerindeyken gerekli işlemlerin yapıldığı, taslak haline getirildikten sonra yerinden kesilip alındığı ve sevk edildiği anlaşılmaktadır⁵⁶³.

Ayrıca köyün içindeki höyüğün doğu eteğinde, çift boğa kabartmalı ve arka kısmında yazıt bulunan bir stel altlığı da tespit edilmiştir. Bu stel altlığı yaklaşık 1 m uzunluğunda 90 cm genişliğinde ve 80 cm yüksekliğindedir. Ortasında bir stelin girebileceği oyuk bulunmaktadır. Boğa kabartmalarının biri sağlam olup kuyruk kısmı saç örgüsü (giyoş) şeklinde yapılmıştır. Ayrıca ön bacak kısmının kürek kemigi stilize bir şekilde verilmiştir. Esere önden bakıldığında iki adet boğa kabartmasının yer aldığı görülür. Bu stel altlığının arka kısmında 5 satırlık hiyeroglif yazıt

⁵⁶¹ Kulakoğlu 2003: 71, Res. 16; 2000: 3.

⁵⁶² Benedict 1980: 136, Lev. 16, T53/2.

⁵⁶³ Kulakoğlu 2003: 73.

bulunmaktadır. Yazıtın sol üst köşesi boğa kabartması ile birlikte tahrip edilmiştir. Bu yazıt, tıpkı Külaflı Tepe’de bulunmuş olan boğa kabartmalı stel altlığında bulunan yazıtla aynı prensipte yapılmış özelliklere sahiptir⁵⁶⁴.

Kazo Höyük

Siverek ilçesine bağlı Kazo köyünün altında ve batısında yer alan tarlayı kaplayan Kazo Höyük yayvan bir yapıya sahiptir. Tahribat yoğun olduğundan tam olarak höyüğün yükseklik ve boyutu saptanamamıştır. Yapılan toplamalarda, Demir devri ile Roma ve Bizans devirlerine ait çanak çömlek parçaları ele geçmiştir⁵⁶⁵.

Çomak Höyük

Siverek ilçesinin 3 km kadar güneybatısında yer alan Çomak Höyük, 5 m yüksekliğinde, 75 m çapında, güneyinde bir akarsunun bulunduğu küçük bir höyüktür. 1963 yılında İstanbul Üniversitesi ve Chicago Doğu Bilimleri Enstitüsü’nün ortaklaşa gerçekleştirdikleri yüzey araştırması sırasında bulunmuştur. Yapılan toplamalarda, az miktarda doğalcam (obsidyen) ve çakmaktaşı parçası dışında Bakır devrinin Halaf ve Halaf–Obeyd geçiş dönemi ile Erken Tunç devrine ait buluntular ele geçmiştir⁵⁶⁶.

Karacadağ

Siverek ilçesine bağlı Karacadağ köyünde F. Kulakoğlu tarafından Demir devrine ait bazı kabartmalar bulunmuştur. Bunlar, iki adet stel parçasıdır. Birinci stel parçası üzerinde Tanrı Sin’in sembolü olan bir hilal kabartması vardır. Bu stel parçasının bir benzeri Aligör stelinden de bilinmektedir. Diğer stel parçasının ise tam olarak ne olduğu anlaşılamamıştır⁵⁶⁷.

⁵⁶⁴ Çelik 2005: 13–24.

⁵⁶⁵ Özdoğan 1977: 147–148, Levha 35.

⁵⁶⁶ Benedict 1980: 136, Lev. 17, T54/1; Harmankaya v.d. 1998: “Çomak Höyük”.

⁵⁶⁷ Fikri Kulakoğlu ile özel görüşme.

Karakoyun

Siverek ilçesine bağlı Karakoyun köyünün altında bulunan ve aynı isimle anılan orta büyüklükte bir höyüktür. Höyük, 15 m yüksekliğinde, 100x75 m boyutlarındadır. Höyüğün güney ve batı yamaçlarında modern köy yerleşimi bulunmaktadır. 1963 yılında yapılan yüzey araştırmasında Erken-Orta Tunç devrine ait buluntular ele geçtiğinden Tunç devrinde kurulmuş bir yerleşim olduğu düşünülmektedir.⁵⁶⁸

Taşlık (Aşağı Taşlı) Köyü

Siverek ilçesine bağlı Taşlık köyünde bulunmuş, Geç Hitit dönemi olduğunu tahmin ettiğimiz iki adet eser mevcuttur.⁵⁶⁹ Bu eserler, Siverek’in 34 km güneyinde bulunan Taşlık (Aşağı Taşlı) köyünde bulunmuştur. 1942’de Şanlıurfa Vali Muavini Ekrem Yalçinkaya bu eserlerden ikisini de İstanbul Arkeoloji Müzesi’ne göndermiştir. Taşlık köyünde bulunmuş olan stel, boğa üzerinde duran muhtemelen fırtına tanrısı kabartması, diğeri ise ortasında koni bulunan ve bu koninin her iki yanında uzun elbise giymiş, oturan iki insan kabartmasıdır. Ortasında koni bulunan kabartmanın benzeri, şu anda Şanlıurfa Müzesi bahçesinde bulunan ve kökeninin de Şanlıurfa – Akçakale ilçesine bağlı Koruklu köyü höyüğünde bulunmuş bir adet eserdir. Her iki eserde de yüksek kabartma şeklinde yapılmış, ortasında bir koni bulunan iki adet uzun elbise giymiş oturan insan kabartması bulunur. Bu tarzda yapılmış olan kabartmaları, M.Ö. 3. bindeki Akkad mühürlerinden tanımaktayız. Farklı yerlerden ele geçen her iki kabartma, Seidl’e göre M.Ö. 9. ile 7. yüzyıl arasında yapılmış birer taklit olmalıdır.⁵⁷⁰

Çavi Tarlası

Siverek ilçesine bağlı Nusaybin köyünün yaklaşık 500 m kuzeydoğusunda yer alan ve bugün sular altında kalmış olan 140x120 m boyutlarında, 15m yüksekliğinde bir höyüktür. İlk kez 1982 yılında Hassek Höyük kazı ekibi tarafından bölgede yapılan

⁵⁶⁸ Benedict 1980: 136, Lev. 16, T53/3.

⁵⁶⁹ Ongunsu 1943: 688 v.d.

⁵⁷⁰ Seidl 1989: 456, Fig. 1–2, Pl. 132.

yüzey toplamaları sırasında tespit edilmiştir. Çavi Tarlası 1983–1984 yılları arasında A. von Wickedede’nin yönetiminde kazılmış olup ana kayadan itibaren tümü Halaf kültürüne ait toplam 5 yapı katı ortaya çıkartılmıştır⁵⁷¹.

Mimari yönden Çavi Tarlası’nın en alt yapı katı olan 5. yapı katında, bir yaşam düzlemi ile bir çukur tespit edilmiştir. 4. yapı katında, erzak deposu olduğu düşünülen yuvarlak bir yapı ele geçmiştir. Yangınla tahrip olmuş 3. yapı katında ise tümünün temelleri yaklaşık 60–40 cm kalınlığında kara taş (bazalt) ve çay taşından yapılmış olan dörtgen planlı bir mekân ile ikisi sağlam üç yuvarlak planlı mekân tespit edilmiştir. 2. yapı katı, iki evrelidir. Birinci evrede, dörtgen planlı bir yapıya ait duvarlar ve bu yapıya bitişik olduğu düşünülen, içinde ocak bulunan yuvarlak bir mekân ve çoğu tahrip olmuş üç yuvarlak yapı ile iki dörtgen planlı yapı bulunmaktadır. İkinci evrede, tabanı çakıltası döşeli ve kenarları olan ocaklar yer alır. Bu ocaklar, 2. yapı katındaki kerpiçten yapılmış ocaklardan farklıdır. 1. yapı katına ait kalıntılar oldukça tahrip olmuştur. Yarı korunagelmiş ve yaklaşık 5 m çapında olan yuvarlak bir yapı dışında iki yuvarlak yapı daha yer alır. Bir adet dörtgen yapısı ile birlikte 4,5 m çapında yuvarlak bir mekân da ortaya çıkartılan yapılar arasındadır⁵⁷².

Pişmiş topraktan yapılmış, bazıları yatay çizgilerle boyalı ve baş kısmı sonradan eklenmiş olan yaklaşık 20 adet heykelcik parçası ele geçmiştir. Yine pişmiş topraktan yapılmış ve dokumada kullanılan ağırşaklar (öreke başları) da çıkan buluntular arasındadır.

Çavi Tarlası yontma taş aletleri çakmaktaşı ve doğalcam (obsidyen) hammaddeli dilgilerden oluşur. Ayrıca bu yerleşme yerinde öğütme ve mil taşları, yassı baltalar, taş kap parçaları, mühürler ve amulet gibi sürtme taş buluntulara rastlanmıştır. Yapı

⁵⁷¹ Mellink 1985: 89; Hours v.d. 1994: 95; Harmankaya v.d. 1998: “Çavi Tarlası”; Ayrıca bkz. Behm-Blanke 1984: 163–164; 1985: 181; Huot 1994: 143; Shaeffer-Boessneck 1989: 37–62; von Wickedede-Mısır 1986:103–109; von Wickedede-Herbort 1989: 5–35.

⁵⁷² Harmankaya v.d. 1998: “Çavi Tarlası”.

içlerinde 15’den fazla mezara rastlanmış olmakla birlikte, ölü gömme geleneğinin yerleşme dışı (extramural) olduğu düşünülmektedir. Ayrıca mezarlara taşlardan yapılmış aletlerin hediye olarak bırakıldığını görmekteyiz. Çavi Tarlası, M.Ö. 5.binin ilk yarısına tarihlenmekte olup Bakır devrine dayandırılmaktadır.

Hassek Höyük

Bugün baraj suları altında kalmış olan Hassek Höyük, Urfa ilinin Siverek ilçesi, Biliriz köyüne bağlı Yukarı ve Aşağı Tillakin mahalleleri arasında, Hınıç köyünün tam karşı kıyısında yer almaktadır. İlk kez M.Özdoğan ve ekibince 1977 yılında tespit edilmiştir⁵⁷³. 1978 ile 1986 yılları arasında Hassek Höyük’te süren kazı çalışmaları, Münih Üniversitesi ile Alman Arkeoloji Enstitüsü’nün ortaklağıyla, B. Hrouda başkanlığında, M.R. Behm-Blancke tarafından yürütülmüştür⁵⁷⁴.

Höyükteki en eski yerleşim Geç Bakır devrinin Uruk dönemine tarihlenir. Bu döneme ait yerleşim mimarisi, taş temel üstüne kerpiç tuğlalardan oluşan yapılar şeklindedir. Ayrıca yine bu dönemi temsil eden, kil levhalar, duvar süsleri, dönemin tipik çanak çömlekleri, küpler, şişeler, erzak kapları, taş ve pişmiş toprak ağırşaklar, kemik ve madeni iğneler, çakmaktaşı dilgiler ele geçmiştir. Hassek Höyük Geç Bakır devrinde, yukarı Fırat havzasında bulunan ve Uruk kolonizasyonu sırasında kurulmuş olan bir Uruk yerleşimidir. Bu yerleşme mimarisi Mezopotamya’nın Uruk mimarisi yapı geleneği özelliklerini taşımaktadır. Höyüğün doğu yamacında, Erken Tunç devri yapıları küçük boyutlarda ve kırık taş temelden oluşmakta, batı yamacında ise, aynı dönemin çocuk küp mezarları yer almaktadır. Bu mezarlarda Erken Tunç devri için karakteristik olan, astar bezemeli, üsttühühür baskılı çanak çömlekler, silindir mühürler ele geçen buluntular arasındadır. Ayrıca, Roma devrine tarihlenen tahribat izlerine rastlanmıştır. Hassek Höyük yerleşmesi, Bakır devri ve Erken Tunç devrinin özelliklerini taşıyan bir höyüktür.⁵⁷⁵

⁵⁷³ Özdoğan 1977: 148–149, Levha 35.

⁵⁷⁴ Behm-Blancke 1984: 163–168; 1985: 181–190.

⁵⁷⁵ Harmankaya v.d. 1998: “Hassek Höyük”, *TAY*. III.

Toprakkale Höyük

Siverek ilçesine bağlı Kazo köyü yakınlarında bulunan Toprakkale Höyük, ilk kez 1977 yılında saptanmıştır. Doğal bir tepe üstüne kurulmuş yaklaşık 10 m yüksekliğinde orta boy bir höyüktür. Yamaçlarında kale surlarına ait izler tespit edilmiştir. Höyükte yapılan araştırmalarda, Geç Bakır devri ve Erken Tunç devri geçiş dönemi malzemeleri olmakla birlikte mevcut halini Bizans döneminde almış olduğu tahmin edilmektedir.⁵⁷⁶ Ayrıca, yoğun olmakla birlikte koyu yüzlü açkılı, saman yüzlü, Uruk ince ve kaba mal gruplarına ait parçalar bulunmuştur⁵⁷⁷.

J. Suruç İlçesinde Yapılan Arkeolojik Kazı ve Araştırmalar

Suruç ilçesinin etrafı batı, kuzey ve doğudan platolarla çevrilidir, güneyinde ise Suriye sınırı bulunmaktadır. Suruç ovası, 700 km² yüzölçümünde olup ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Ovada 1970’li yıllara kadar akarsuların olduğu, yoğun meyve bahçelerinin bulunduğu, geniş bir alanda sulu tarım yapıldığı ifade edilmektedir⁵⁷⁸.

Suruç ilçesinde toplam 73 köy yerleşimi bulunmaktadır. Köylerin pek çoğu antik yerleşim üzerine kurulmuştur. Suruç ovasında birim alana düşen antik yerleşim sayısı, Harran ovasına göre daha yüksektir. N. Yardımcı’nın 2001–2005 yılları arasında bölgede yapmış olduğu yüzey araştırmasında tespit edilen ören yerleri aşağıda sırasıyla incelenecektir.

Taşlıhöyük

Suruç ilçesine bağlı Taşlıhöyük köyünün altında bulunan orta büyüklükte bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan araştırmalar sonucunda, Erken-Orta Tunç devri, Helenistik, Roma ve Bizans devrine tarihlenen buluntular ele geçmiştir⁵⁷⁹.

⁵⁷⁶ Özdoğan 1977: 147, Lev. 35.

⁵⁷⁷ Harmankaya v.d. 1998: “Toprakkale Höyüğü”.

⁵⁷⁸ Yardımcı 2003: II, 141–150.

⁵⁷⁹ Özdoğan & Karul 2002: 88, 98, B.Y. No. N40A035.

Toptepe

Suruç ilçesi Taşlıhöyük köyü yakınlarında bulunan küçük bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırması sonucu, Orta Yontmataş devri ile Roma devri buluntularına rastlanmıştır⁵⁸⁰.

Karahöyük

Suruç ilçesi Karahöyük köyü merkezinde yeralan küçük bir höyüktür. Höyüğün güney ve doğu yönünde köy yerleşimleri vardır. Yüzeyinde yapılan toplamalar sonucu, Bakır devrinin Halaf, Obeyd ve Uruk dönemi, Erken-Orta Tunç devri, Demir devri ve Roma devrine ait buluntular ele geçmiştir⁵⁸¹.

Haramsar (Akdoğan Mahallesi)

Suruç ilçesi Karahöyük köyü yakınlarında bulunan küçük ve yayvan bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan incelemelerde, Bakır devrinin Halaf dönemi ile Roma ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir⁵⁸².

Sadık Çelik Tarlası

Suruç ilçesi Karahöyük köyü yakınlarında bulunan küçük bir höyüktür. Burada yapılan yüzey toplamalarında, Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemleri, Erken Tunç devri, Helenistik ve Bizans devri buluntular tespit edilmiştir⁵⁸³.

Durre

Suruç ilçesinin yaklaşık 4 km. kuzeybatısında bulunan bir höyüktür. Höyüğün güneyinde bir mezra bulunduğu, ancak bu mezarın 10 yıl kadar önce terk edildiği söylenmektedir. Yüzeyinde yapılan araştırmalar sonucu, Bakır devri, Geç Tunç devri, Demir devri ile Roma ve Bizans devrine ait buluntulara rastlanmıştır⁵⁸⁴.

⁵⁸⁰ Özdoğan & Karul 2002: 88, 98, B.Y. No. N40A036.

⁵⁸¹ Yardımcı 2003: II, 142–143, Resim 1,2.

⁵⁸² Yardımcı 2003: II, 143, Resim 3,4.

⁵⁸³ Yardımcı 2003: II, 143–144, Resim 5,6.

⁵⁸⁴ Yardımcı 2003: II, 144, Resim 7,8.

Yatırtepe (Tepelimizar)

Suruç ilçesinin Tepelimizar köyünün mezarlık alanında bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Uruk dönemi, Erken ve Orta Tunç devri ile Roma ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir⁵⁸⁵.

Mişyan Değirmeni

Suruç ilçe merkezinin 2 km. kadar kuzeydoğusunda, büyük bir kısmı tahrip edilmiş ve yanında değirmen bulunan küçük bir höyüktür. Toplanan yüzey buluntularında Erken Tunç devri, Demir devri, Helenistik, Roma ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir⁵⁸⁶.

Hamigelo Çortuk

Suruç ilçesi Karahöyük köyünün 300 m kuzeybatısında bulunan bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan toplamalarda, Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemi, Orta Tunç devri, Demir devri ile Roma ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir⁵⁸⁷.

Aşağı Bostancı

Suruç ilçe merkezine bağlı Aşağı Bostancı köyünde bulunan bir höyüktür. Höyük yüzeyinde yapılan toplamalarda, Erken ve Orta Tunç devri, Demir devri ve Roma devrine ait buluntulara rastlanmıştır⁵⁸⁸.

Yukarı Bostancı

Suruç ilçe merkezine bağlı Yukarı Bostancı köyünde bulunan bir höyüktür. Höyüğün doğu yamacında dağılmış modern yerleşim bulunmaktadır. Höyükte yapılan yüzey araştırması sonucunda, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁵⁸⁹.

⁵⁸⁵ Yardımcı 2003: II, 144–145, Resim 9,10.

⁵⁸⁶ Yardımcı 2003: II, 145, Resim 11,12.

⁵⁸⁷ Yardımcı 2003: II, 145, Resim 13,14.

⁵⁸⁸ Yardımcı 2004b: II, 180–181, Çizim 2.

⁵⁸⁹ Yardımcı 2004b: II, 181, Çizim 3.

Yanaloba (Zeveşkar)

Suruç ilçesine bağlı Yanaloba (Zeveşkar/Zebeşkar) köyünde bulunan bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan incelemeler sonucunda, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁵⁹⁰.

Dokuluk Tepe

Suruç ilçesinin 16 kilometre kuzeybatısında, Şanlıurfa-Gaziantep karayolunun güneyinde bulunan bir tepedir. Ovanın bitip engebeli arazinin başladığı yerdedir. Yapılan incelemelerde yüzeyinde bol miktarda çakmaktaşıdan yonga ve çekirdekler bulunduğu için buranın bir ışık yeri olduğu düşünülmektedir⁵⁹¹.

Yağışlı (Mihran/Mirhan)

Suruç ilçe merkezine bağlı Yağışlı (Mihran/Mirhan) köyü yakınlarında Bizans devrine ait bir mezarlık alanı bulunmaktadır⁵⁹². Yağışlı Köyü’nün 1 kilometre batısında Sıçantepe olarak isimlendirilen bir tepede ise Bizans devrine ait buluntulara rastlanmıştır⁵⁹³.

Höyüktepe (Ölçektepe/Timinali)

Suruç ilçesine bağlı Ölçektepe (Timinali) köyünde bulunan orta büyüklükte bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan araştırmalar sonucunda, Geç Cilalı Taş devri, Erken-Orta Bakır devri, Erken-Orta Tunç devri, Demir devri ile Roma ve Bizans devri buluntuları tespit edilmiştir⁵⁹⁴. Ayrıca, çakmaktaşı, doğalcam (obsidyen), karataş (bazalt) ve mermerden bazı buluntular da ele geçmiştir.

Üçtepe Höyük I

Suruç ilçesi Üçtepe köyünde bulunan orta büyüklükte bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Yontma Taş devri,

⁵⁹⁰ Yardımcı 2004b: II, 181, Çizim 4.

⁵⁹¹ Yardımcı 2004b: II, 182.

⁵⁹² Yardımcı 2004b: II, 182.

⁵⁹³ Yardımcı 2004b: II, 182, Çizim 5.

⁵⁹⁴ Özdoğan & Karul 2002: 88, 98, B.Y. No. N40A038; Yardımcı 2004b: II, 182–183, Çizim 6–8.

Çanak Çömlekli Cilalı Taş devri, Erken-Orta Bakır devri, Erken-Orta Tunç devri, Erken Demir devri ile Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁵⁹⁵.

Üçtepe Höyük II

Suruç ilçesine bağlı Üçtepe köyü yakınlarında bulunan orta büyüklükte bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmaları sonucunda, Yontma Taş devri, Çanak Çömlekli Cilalı Taş devri, Erken Bakır devri, Erken-Orta Tunç devri ve Bizans devrine ait buluntular tespit edilmiştir⁵⁹⁶.

Üçtepe Höyük III

Suruç ilçesi Üçtepe köyü yakınlarında bulunan orta boyda bir höyüktür. Yapılan yüzey araştırmaları sonucunda, Tunç devri ve Roma devrine ait buluntular ele geçmiştir⁵⁹⁷.

El Vezir Höyük

Suruç ilçesi Üçtepe köyü yakınlarında bulunan küçük bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan toplamalar sonucunda, Yontma Taş devri, Geç Çanak Çömlekli Cilalı Taş devri, Erken Bakır devri, Erken-Orta Tunç devri ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁵⁹⁸.

Hayrat Mevkii

Suruç ilçesi Üçtepe köyü yakınlarında bulunan bir ören yeridir. Yüzeyinde yapılan incelemeler sonucu, Erken-Geç Yontmataş devri, Demir devri, Roma ve Bizans devirlerine ait çanak çömlek parçalarının varolduğu anlaşılmıştır⁵⁹⁹.

⁵⁹⁵ Özdoğan & Karul 2002: 88, 98, B.Y. No. N40A041.001.

⁵⁹⁶ Özdoğan & Karul 2002: 88, 98, B.Y. No. N40A041.002.

⁵⁹⁷ Özdoğan & Karul 2002: 88, 98, B.Y. No. N40A041.003.

⁵⁹⁸ Özdoğan & Karul 2002: 89, 101, B.Y. No. O40A065.

⁵⁹⁹ Özdoğan & Karul 2002: 88, 99, B.Y. No. O40A001.001.

Kıraçtepe

Suruç ilçesinin 10 kilometre kuzeybatısında yer alan Kıraçtepe adlı alanda Bizans devrine ait taş ocakları ve kaya mezarları bulunmaktadır⁶⁰⁰.

Giriktepe (Dumlukuyu)

Suruç ilçesine bağlı Dumlukuyu köyünde bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırması sonucu, Geç Cilalı Taş devri, Bakır devrinin Halaf, Obeyd ve Uruk dönemleri, Erken ve Orta Tunç devri ile Bizans devri buluntuları ele geçmiştir. Küçük buluntular olarak da çakmaktaşıdan çekirdek ve yongalar ile sap delikli taş çekiç parçası ele geçmiştir⁶⁰¹.

Aligör (Onbırnisan)

Suruç ilçesine bağlı Aligör (Onbırnisan) köyünün altında bulunan küçük bir höyüktür. Höyükte yapılan yüzey araştırması sonucunda, Erken ve Orta Tunç devri ve Roma devrine ait buluntular ele geçmiştir⁶⁰². Ayrıca, K. Bittel, Aligör yakınlarında bulunmuş olan kara taştan (bazalt) yapılmış bir kabartmalı dikme taşından bahsetmektedir. Bugün bu eser Anadolu Medeniyetleri Müzesi’nde bulunmaktadır⁶⁰³. Bu yerleşim yeri, şu anda bu stel (kabartmalı dikit) ile temsil edilmektedir. Bu stel, kanatlı bir boğa üzerinde kılıç ve ok taşıyan ve ön tarafında ise ay tanrısı Sin’in sembolü bulunan bir erkek figürüdür. Bu karışık figür, M.Ö. 7. yüzyıla tarihlenmektedir⁶⁰⁴. Bu stel muhtemelen ay tanrısı Sin ile Fırtına tanrısı Teşup’un bir karışımı olmalıdır.

Taviktepe

Suruç ilçesinin yaklaşık 4 km. kuzeyinde bulunan bir höyüktür. Höyüğün kuzey bölümünün yarıya yakınının ova seviyesinde tesviye edildiği belirtilmektedir. Yüzeyinde yapılan araştırmalar sonucu,

⁶⁰⁰ Yardımcı 2004b: II, 183, Çizim 9–11.

⁶⁰¹ Yardımcı 2004b: II, 183–184, Çizim 13–15.

⁶⁰² Yardımcı 2005: II, 366.

⁶⁰³ Bittel 1950: 256–290.

⁶⁰⁴ Börker-Klähn 1982: Nr. 240; Kulaçoğlu 1992: 133, Nr. 153.

Yontmataş devri, Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemi, Erken ve Orta Tunç devri, Demir devri ile Roma ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir⁶⁰⁵.

Tiltin

Suruç ilçesinin 4,5 km. kuzeyinde, Tiltin adlı bir alanda bulunan küçük bir höyüktür. Höyüğün üzeri ve çevresi tarla olarak kullanılmıştır. Ayrıca burada, toprak alımı ve kaçak kazıların izleri bulunmaktadır. Höyükte yapılan yüzey araştırmasında, Erken ve Orta Tunç devri, Demir devri ile Roma ve Bizans devrine ait buluntulara rastlanmıştır⁶⁰⁶.

İncirli Tepe

Suruç’un 4,5 km. kuzeyinde, ovoidan yaklaşık 19 m. yükseklikte büyük bir höyüktür. Höyüğün üstünde büyük bir su deposu ile batı eteğinde mezarlık alanı bulunmaktadır. Yüzeyinde yapılan araştırmalar sonucunda, Erken ve Orta Tunç devri ve Roma devrine ait buluntular ele geçmiştir⁶⁰⁷.

Tintin (Köyiçi)

Suruç ilçesine bağlı aynı adlı köyün altında bulunan küçük bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırması sonucunda, Erken ve Orta Tunç devri ile Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁶⁰⁸.

Haraban

Suruç ilçesine bağlı, Karadut köyünün doğusundaki mezarlık alanının altında bulunan küçük bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında Demir devri ile Roma ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir⁶⁰⁹.

⁶⁰⁵ Yardımcı 2005: II, 366–367.

⁶⁰⁶ Yardımcı 2005: II, 367.

⁶⁰⁷ Yardımcı 2005: II, 367.

⁶⁰⁸ Yardımcı 2005: II, 367–368.

⁶⁰⁹ Yardımcı 2005: II, 368.

Şeyhis

Suruç ilçesine bağlı Şeyhis köyünün kuzeyindeki köy mezarlığının altında bulunan küçük bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan incelemeler sonucunda, Demir devri ile Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁶¹⁰.

Kırıkhan (Saygan)

Suruç ilçesine bağlı Kırıkhan köy yerleşimi altında bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey toplamaları sonucu Roma devrine ait buluntular tespit edilmiştir⁶¹¹.

Yurtçiçeği

Suruç ilçesinin kuzeybatısında, Yurtçiçeği köyünün doğusundaki köy mezarlığı altında bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Demir devri ile Bizans devrine ait buluntulara rastlanmıştır⁶¹².

Akure

Suruç ilçesine bağlı Hacılar köyü yakınlarında bulunan küçük bir höyüktür. Höyüğün güney tarafından çok miktarda toprak alımı yapılmıştır. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Yontmataş devri, Demir devri ve Roma devri buluntularına rastlanmıştır. Ayrıca, burada çakmaktaşıdan yapılmış aletlerin ele geçtiği söylenmektedir⁶¹³.

Derviş Hammaç Tarlası

Suruç ilçesinin kuzeybatısında, Kırıkhan (Saygan) köyü yakınlarında Derviş Hammaç adlı şahsın tarlasında bulunan küçük bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Demir devri ile Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁶¹⁴.

⁶¹⁰ Yardımcı 2005: II, 368.

⁶¹¹ Yardımcı 2005: II, 368.

⁶¹² Yardımcı 2005: II, 369.

⁶¹³ Yardımcı 2005: II, 369.

⁶¹⁴ Yardımcı 2005: II, 369.

Kızılhöyük (Kozluk)

Suruç ilçesinin kuzeybatısında, Kızılhöyük (Kozluk) köyü altında bulunan 5m yüksekliğinde 100x100m boyutlarında küçük bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Orta Tunç devri ile Roma ve Bizans devri buluntularına rastlanmıştır⁶¹⁵.

Yolboyu

Suruç ilçesinin kuzeybatısında, aynı adlı köyün mezarlık alanında, 5 m yüksekliğinde, 120x80 m boyutlarında yol yüzünden ikiye bölünmüş küçük bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan araştırmalar sonucunda, Erken Tunç devri, Demir devri ile Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁶¹⁶.

Zeki

Suruç ilçesinin Ürecik (Üveycik) köyü yakınlarında, ovidan yaklaşık 30 m yükseklikte, yaklaşık 300 m çapında büyük bir höyüktür. Höyüğün güney kısmı yeni köy yerleşimi altında bulunmaktadır. Höyükte yapılan yüzey araştırması sonucunda, Bakır devrinin Halaf dönemi, Erken-Orta Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁶¹⁷.

Şehitlik Sırt

Suruç ilçesine bağlı Ürecik (Üveycik) köyünün 800 m kadar kuzeyinde, ovidan yaklaşık 1,5 m yükseklikte, 90x120 m boyutlarında küçük bir ören yeridir. Üzeri tarla olarak kullanılan bu alanda yapılan yüzey araştırmasında, Yontmataş devri, Geç Cilalı Taş devri ve Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemlerine ait buluntular ele geçmiştir. Ayrıca, çakmaktaşıdan dilgi çekirdekleri, dilgiler, yongalar ve doğalcamdan (obsidiyen) yapılmış dilgiler de ele geçen taş buluntular arasındadır⁶¹⁸.

⁶¹⁵ Yardımcı 2005: II, 370.

⁶¹⁶ Yardımcı 2005: II, 370.

⁶¹⁷ Yardımcı 2005: II, 370–371.

⁶¹⁸ Yardımcı 2005: II, 371, Çizim 1, Resim 1.

Aşağı Cinnik

Suruç ilçesine bağlı Yürecik (Ürecik / Üveycik) köyünün 1200 m. kadar kuzeybatısında, doğal bir sırtın üzerinde yer alan bir ören yeridir. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri, Orta Tunç devri, Roma ve Bizans devri buluntularına rastlanmıştır⁶¹⁹.

Aşağı Karıncalı

Suruç ilçesine bağlı Aşağı Karıncalı köyünde bulunan büyük bir höyüktür. Yaklaşık 33 m yüksekliğinde ve 400 m çapındadır. Höyüğün güney ve güneydoğu bölümünde köy yerleşimi bulunmaktadır. Höyükte yapılan yüzey araştırması sonucunda, Erken Tunç devri, Demir devri ile Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁶²⁰.

Yukarı Karıncalı

Suruç ilçesinin Yukarı Karıncalı köyü yakınlarında yapılan incelemelerde Geç Roma devrine ait dromoslu kaya mezarları tespit edilmiştir⁶²¹.

Daban

Suruç ilçesinin 19 km. kuzeybatısında, yaklaşık 13 m yüksekliğinde, 180x150 m boyutlarında tepesi mezarlık olarak kullanılan küçük bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan incelemeler sonucunda, Yontmataş devri, Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemleri, Demir devri ve Roma devri buluntularına rastlanmıştır⁶²².

Yeğen (Eski Ören)

Suruç ilçesine bağlı Yeğen (Eski Ören) köyünün altında bulunan bir ören yeridir. Yüzeyinde yapılan çalışmada, Demir devri ile Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir. Ayrıca, köy içerisinde sütun başlıkları ve mozaikler de mevcuttur⁶²³.

⁶¹⁹ Yardımcı 2005: II, 371.

⁶²⁰ Yardımcı 2005: II, 371–372.

⁶²¹ Yardımcı 2005: II, 372.

⁶²² Yardımcı 2005: II, 372.

⁶²³ Yardımcı 2005: II, 373.

Misacerik

Suruç ilçesi Bölen köyünün 1 km kuzeybatısında yapılan incelemelerde büyük bir taşocağı tespit edilmiştir⁶²⁴.

Değirmen Han

Suruç ilçesinin 14 km. kuzeyinde, Çarmelik yolu üzerinde, 80 m çapında bir ören yeridir. Yüzeyinde yapılan araştırmalar sonucunda, değirmen ve han olarak kullanıldığı düşünülen mekânlara rastlanmıştır. Ayrıca burada, Yontmataş devri, Geç Cilalı Taş devri, Bakır devrinin Halaf ve Obeyd dönemleri ile Bizans dönemine ait buluntulara rastlanmıştır. Küçük buluntu olarak da çakmaktaşıdan yapılmış deliciler ve dilgi parçaları ele geçmiştir⁶²⁵.

Sarım

Suruç ilçesine bağlı Sarım köyünün yakınında bulunan yamaçlarda yapılan incelemelerde, taşocakları, kaya mezarı, kaya içi yerleşimleri ve su sarnıçları tespit edilmiştir⁶²⁶.

Kersan

Suruç ilçesinin 4,5 km kuzeyinde, 4 m yüksekliğinde doğu-batı yönünde iki yükseltisi olan, kuzey yönü tamamen düzleştirilmiş, üzeri tarla olarak kullanılan bir höyüktür. Yapılan yüzey araştırmasında Demir devri, Helenistik devir, Roma ve Bizans devri buluntularına rastlanmıştır⁶²⁷.

Makuş

Suruç ilçesine bağlı Makuş köyünün altında bulunan bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan incelemeler sonucunda, Demir devri ile Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁶²⁸.

⁶²⁴ Yardımcı 2005: II, 373.

⁶²⁵ Yardımcı 2005: II, 373–374, Çizim 2, Resim 2.

⁶²⁶ Yardımcı 2005: II, 374, Resim 3.

⁶²⁷ Yardımcı 2005: II, 374, Resim 4, Çizim 3.

⁶²⁸ Yardımcı 2005: II, 374, Çizim 4, Resim 5.

Tilal Höyük

Suruç ilçesine bağlı Tilal köyünde bulunan bir höyüktür. Yapılan incelemeler sonucunda, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁶²⁹.

Uysallı

Suruç ilçesi Uysallı köyünde bulunan bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan toplamalarda, Demir devri, Roma ve Bizans devri buluntularına rastlanmıştır⁶³⁰.

Kovalı

Suruç ilçesinin Kovalı köyünde bulunan küçük bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırması sonucunda, Erken Tunç devri, Helenistik devir, Roma ve Bizans devirlerine ait buluntular ele geçmiştir⁶³¹.

Tokçalı

Suruç ilçesine bağlı Tokçalı köyünde bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında Roma devrine ait buluntulara rastlanmıştır⁶³².

Binatlı

Suruç ilçesi Binatlı köyünde bulunan bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan incelemeler sonucunda Tunç devri, Demir devri, Helenistik, Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁶³³.

Bilekli

Suruç ilçesine bağlı Bilekli köyünde bulunan bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan incelemeler sonucu, Demir devri ile Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁶³⁴.

⁶²⁹ Yardımcı 2006: II, 202, Resim 1–2, Çizim 1.

⁶³⁰ Yardımcı 2006: II,202, Resim 3–4, Çizim 2.

⁶³¹ Yardımcı 2006: II,203, Resim 5–6.

⁶³² Yardımcı 2006: II, 203, Resim 7–8.

⁶³³ Yardımcı 2006: II, 203.

⁶³⁴ Yardımcı 2006: II, 204.

Kurutepe

Suruç ilçesi Kurutepe köyünde bulunan küçük bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Orta Tunç devri, Demir devri ve Roma devrine ait buluntulara rastlanmıştır⁶³⁵.

Külekli

Suruç ilçesi Külekli köyü altında bulunan bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan incelemeler sonucunda, Tunç devri, Roma ve Bizans devri buluntularına rastlanmıştır⁶³⁶.

Yıldız

Suruç ilçesine bağlı Yıldız köyünde bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey toplamalarında, Demir devri ile Helenistik ve Roma devri buluntularına rastlanmıştır⁶³⁷.

Tavşan

Suruç ilçesine bağlı Tavşanlı köyünde bulunan bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan incelemeler sonucunda, Demir devri ile Helenistik, Roma ve Bizans devirlerine ait buluntulara rastlanmıştır⁶³⁸.

Küçük Tokçalı

Suruç ilçesi Küçük Tokçalı köyünde bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir⁶³⁹.

Mahmut Demir Tarlası

Suruç ilçesine bağlı Özgören köyü yakınlarında bulunan Mahmut Demir Tarlası olarak isimlendirilen yerde bulunan bir

⁶³⁵ Yardımcı 2006: II, 204.

⁶³⁶ Yardımcı 2006: II, 204.

⁶³⁷ Yardımcı 2006: II, 205.

⁶³⁸ Yardımcı 2006: II, 205.

⁶³⁹ Yardımcı 2006: II, 205.

höyüktür. Yüzeyinde yapılan toplamalar sonucunda, Tunç devri ile Roma ve Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁶⁴⁰.

Özgören

Suruç ilçesi Özgören köyünde bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri, Erken-Orta Tunç devri, Demir devri ve Roma devri buluntuları ele geçmiştir⁶⁴¹.

Kapucu 1

Suruç ilçesinin Kapucu köyü altında bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Orta Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir⁶⁴².

Kapucu 2

Suruç ilçesi Kapucu köyünün 1 km doğusunda bulunan bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan incelemelerde, Orta Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir⁶⁴³.

Tilveser 1

Suruç ilçesine bağlı Ziyaret köyü yakınlarında bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devri, Erken-Orta Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devri buluntularına rastlanmıştır⁶⁴⁴.

Tilveser 2

Suruç ilçesi Ziyaret köyünün 400 m doğusunda bulunan bir höyüktür. Yapılan yüzey araştırmasında, Orta Tunç devri ile Helenistik, Roma ve Bizans devri buluntularına rastlanmıştır⁶⁴⁵.

⁶⁴⁰ Yardımcı 2006: II, 206.

⁶⁴¹ Yardımcı 2006: II, 206, Resim 9–10.

⁶⁴² Yardımcı 2006: II, 206.

⁶⁴³ Yardımcı 2006: II, 207.

⁶⁴⁴ Yardımcı 2006: II, 207.

⁶⁴⁵ Yardımcı 2006: II, 207.

Tilveser 3

Suruç ilçesi Ziyaret köyünün yakınlarında, Tilveser 1 höyüğünün 500 m doğusunda bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Demir devri ile Roma ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir⁶⁴⁶.

Tilveser 4

Suruç ilçesi Ziyaret köyünün yakınlarında, Tilveser 1 höyüğünün 400 m kuzeyinde bulunan bir höyüktür. Yapılan yüzey araştırmasında, Orta Tunç devri, Demir devri ile Helenistik ve Roma devri buluntularına rastlanmıştır⁶⁴⁷.

Höyükyanı

Suruç ilçesine bağlı Höyükyanı (Hiçek) köyünde bulunan orta büyüklükte bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir⁶⁴⁸.

Sağlar

Suruç ilçesine bağlı Sağlar köyü yakınlarında, Hasan Külek mezarasında bulunan küçük bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan incelemeler sonucunda, Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devri buluntularına rastlanmıştır⁶⁴⁹.

Özlüce (Kastonik)

Suruç ilçesine bağlı Özlüce (Kastonik) köyünde bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Erken-Orta Tunç devri, Demir devri, Helenistik devir, Roma ve Bizans devirlerine ait buluntular ele geçmiştir⁶⁵⁰.

⁶⁴⁶ Yardımcı 2006: II, 208.

⁶⁴⁷ Yardımcı 2006: II, 208.

⁶⁴⁸ Yardımcı 2006: II, 208.

⁶⁴⁹ Yardımcı 2006: II, 209.

⁶⁵⁰ Yardımcı 2006: II, 209.

Köshan 1

Suruç ilçesi Köshan köyünün 500 m güneydoğusunda bulunan küçük bir höyüktür. Burada yapılan yüzey toplanmasında, Erken-Orta Tunç devri ile Roma ve Bizans devri buluntularına rastlanmıştır⁶⁵¹.

Köshan 2

Suruç ilçesinde terkedilmiş eski Köshan köyünün altında bulunan bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan incelemeler sonucunda, Tunç devri, Demir devri ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir⁶⁵².

Kaynakça

Suruç ilçesi Kaynakça köyünde bulunan bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan araştırmalar sonucunda, Tunç devri, Demir devri ve Bizans devrine ait buluntulara rastlanmıştır⁶⁵³.

Küçükköprü (Tilaynter)

Suruç ilçesine bağlı Küçükköprü (Tilaynter) köyünde bulunan bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan incelemeler sonucunda, Bakır devri, Erken-Orta Tunç devri, Demir devri, Roma ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir⁶⁵⁴.

Büyükkendirci Höyük (Büyük Atmanek)

Suruç ilçesi Büyükkendirci (Büyük Atmanek) köyünde bulunan bir höyüktür. Burada yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf dönemi, Demir devri ve Bizans devri buluntularına rastlanmıştır⁶⁵⁵.

Küçükkendirci Höyük (Küçük Atmanek)

⁶⁵¹ Yardımcı 2006: II, 209.

⁶⁵² Yardımcı 2006: II, 210.

⁶⁵³ Yardımcı 2006: II, 210.

⁶⁵⁴ Yardımcı 2006: II, 210, Resim 11–12.

⁶⁵⁵ Yardımcı 2007a: II, 513, Harita 1, Resim 1–2.

Suruç ilçesine bağlı Küçükkendirci (Küçük Atmanek) köyünde bulunan bir höyüktür. Yapılan yüzey araştırmasında, Bizans devrine ait buluntular ele geçmiştir⁶⁵⁶.

Çaykara (Masara)

Suruç ilçesine bağlı Çaykara (Masara) köyünde bulunan bir höyüktür. Bu höyüğün yaklaşık 500 m. güneybatısında, Suriye sınırı yakınında, tepesinde bir karakolun yer aldığı ikinci bir höyüğün varlığından daha söz edilmektedir. Her iki höyüğün askeri alanda bulunmasından dolayı yüzey toplamayı yapılamamıştır⁶⁵⁷.

Alanyurt (Zahvan)

Suruç ilçesi Alanyurt (Zehvan) köyünde bulunan bir höyüktür. Bu höyük, Türkiye-Suriye sınırında yer aldığından incelenememiştir⁶⁵⁸.

Mertismail

Suruç ilçesi Mertismail köyünde bulunan bir höyüktür. Üzerinde sınır karakolu bulunması sebebiyle yüzey araştırması yapılamamıştır⁶⁵⁹.

Tümsekli (Tulitik)

Suruç ilçesine bağlı Tümsekli (Tulitik) köyünde bulunan bir höyüktür. Türkiye-Suriye sınırına yakın bir yerde bulunan höyükte yapılan incelemelerde, Erken Tunç devri, Demir devri ve Bizans devri buluntuları ele geçmiştir⁶⁶⁰.

Kaksan (Kaskan)

Suruç ilçesi Kaksan (Kaskan) köyünde bulunan bir höyüktür. Suriye sınırına yakınlığı sebebiyle bu köy boşaltılmıştır. Buranın

⁶⁵⁶ Yardımcı 2007a: II, 513–514, Harita 1, Resim 3.

⁶⁵⁷ Yardımcı 2007a: II, 514, Harita 1.

⁶⁵⁸ Yardımcı 2007a: II, 515, Harita 1.

⁶⁵⁹ Yardımcı 2007a: II, 515–516, Harita 1, Resim 5.

⁶⁶⁰ Yardımcı 2007a: II, 516, Harita 1.

sınıra çok yakın olmasından dolayı yüzey araştırması yapılamamıştır⁶⁶¹.

Davalı

Suruç ilçesine bağlı Davalı köyünde bulunan bir höyüktür. Höyüğün tamamen köy altında bulunması sebebiyle yüzey buluntusuna rastlanılamamıştır⁶⁶².

Balaban (Balabankölik)

Suruç ilçesi Balaban (Balabankölik) köyünde bulunan bir höyüktür. Höyüğün yeni köy yerleşimi altında olmasından dolayı araştırma yapılamamıştır⁶⁶³.

Gömmekuyu

Suruç ilçesi Gömmekuyu köyünde bulunan bir höyüktür. Yapılan araştırmalar sonucunda, Bizans dönemine ait buluntulara rastlanmıştır. Ayrıca çakmaktaşıdan yapılmış küçük buluntuların da ele geçtiği ifade edilmektedir⁶⁶⁴.

İzci

Suruç ilçesine bağlı İzci köyünde bulunan bir höyüktür. Yüzeyinde yapılan incelemelerde Bizans devrine ait buluntulara rastlanmıştır⁶⁶⁵.

K. Viranşehir İlçesinde Yapılan Arkeolojik Kazı ve Araştırmalar

Viranşehir ilçesinde, 1947 yılında A. Dönmez ve W. Brice tarafından, 1999 yılında E. Ay tarafından yapılan yüzey araştırmalarında toplam 14 adet höyük incelenmiştir. Ancak, yapılan bu incelemeler çok yetersizdir. Bu yüzden, bölgede yer alan

⁶⁶¹ Yardımcı 2007a: II, 516–517, Harita 1.

⁶⁶² Yardımcı 2007a: II, 517, Harita 1.

⁶⁶³ Yardımcı 2007a: II, 518, Harita 1.

⁶⁶⁴ Yardımcı 2007a: II, 518–519, Harita 1.

⁶⁶⁵ Yardımcı 2007a: II, 519, Harita 1, Resim 8.

incelenmemiş olan höyüklerin isimleri aşağıda liste halinde verilmiştir⁶⁶⁶.

Viranşehir’de Araştırılmamış Höyükler:

Altınbaşak (İşhan) Höyük (Altınbaşak Köyü)

Balıca Höyük (Balıca Köyü)

Begi Höyük

Bekrük Höyük (Bekrük / Begrig Köyü).

Büyük Bardakçı Höyük (Büyükbardakçı / Hıllı Köyü).

Büyük Görümlü Höyük.

Elbeğendi Höyük (Elbeğendi / Haçuk Köyü)

İliye Höyük (Yüceler / İliye- Köyü)

Eyyüp Nebi Höyük (Eyyüp Nebi Köyü)

Kamberli Höyük (Kamberli Köyü)

Kargalı Höyük (Kargalı Köyü)

Kartal Höyük (Evcimen / Övesi Köyü, Kartal Mezrası)

Kırlık Höyük (Kırlık / Gavurhori Köyü)

Konakyeri Höyük (Konakyeri / Tılcaher Köyü)

Oğlakçı Höyük (Oğlakçı / Olakçı- Köyü)

Satılmış Höyük (Yüceler / İliye Köyü, Satılmış mezrası)

Sulutepe Höyük (Kurtulmuş / İbrahimiye Köyü, Tilbent Mezrası)

Şahin Höyük (Şahinli Köyü)

Tellak Höyük

Telgoran Höyük (Yollarbaşı / Telgoran Köyü)

Tiltirik Höyük

Timurlenk Tepesi

Zümrüt Höyük (Başaran / Helobelo Köyü Zümrüt / Gerik Mezrası)

⁶⁶⁶ Ay 1999: 35–52; Dönmez & Brice 1949: 44–58.

Orta Tell Arbit

Viranşehir ilçesine bağlı Güneşli köyünde bulunan, 120x75 m boyutlarında, 10 m yüksekliğinde bir höyüktür. Üzerinde modern yerleşim olan höyükte yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf - Uruk dönemi ile Erken Tunç devri seramiği olan metalik kap parçalarına rastlanmıştır⁶⁶⁷.

Tell Said

Viranşehir ilçesine bağlı Karataş köyünde bulunan, 160x100 m boyutlarında, 8 m yüksekliğinde bir höyüktür. Kuzeydoğu yamacı dışında tahrip edilmemiş olan höyükte yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Uruk dönemine ait buluntular ele geçmiştir⁶⁶⁸.

Yukarı Tell Arbit

Viranşehir ilçesine bağlı Güneşli köyü yakınlarında bulunan, 100x70 m boyutlarında, 8 m yüksekliğinde bir höyüktür. Üzerinde tek hane bulunan höyükte yapılan yüzey araştırmasında, Erken Demir devrine ait buluntular ele geçmiştir⁶⁶⁹.

Gre Sirt

Viranşehir ilçesine bağlı Kavurga köyünde bulunan, 250x300 m boyutlarında, 20 m yüksekliğinde doğal kayalık üzerine kurulmuş bir höyüktür. Üzerinde modern yerleşim olan höyükte yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Uruk dönemi ile Erken Tunç devrine ait buluntulara rastlanmıştır⁶⁷⁰.

Karatepe

Viranşehir ilçesine bağlı Karatepe köyünde bulunan, 300x250 m boyutlarında, 20 m yüksekliğinde büyük bir höyüktür. Üzerinde modern yerleşim olan höyükte yapılan yüzey araştırmasında, Bakır

⁶⁶⁷ Ay 1999: 46–47.

⁶⁶⁸ Ay 1999: 47–48.

⁶⁶⁹ Ay 1999: 48–49.

⁶⁷⁰ Ay 1999: 49–50.

devrinin Uruk dönemi, Erken Tunç devri ve Erken Demir devrine ait buluntular tespit edilmiştir⁶⁷¹.

Yaban

Viranşehir ilçesine bağlı Yaban köyünde bulunan, 250x250 m boyutlarında, 15 m yüksekliğinde bir höyüktür. Üzerinde modern yerleşim olan höyükte yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf dönemi, Erken Tunç devri ve Erken Demir devrine ait buluntular tespit edilmiştir⁶⁷².

Kele

Viranşehir ilçesine bağlı Germen köyünde bulunan, 220x220 m boyutlarında, 20 m yüksekliğinde bir höyüktür. Üzerinde modern yerleşim olan höyükte yapılan yüzey araştırmasında, Erken Tunç devrine ait buluntulara rastlanmıştır⁶⁷³.

Tell Tarik

Viranşehir ilçesine bağlı Yoltepe köyünde bulunan, 150x150 m boyutlarında, 15 m yüksekliğinde bir höyüktür. Üzerinde modern yerleşim olan höyükte yapılan yüzey araştırmasında, Erken Tunç devri ile Erken Demir devrine ait buluntular tespit edilmiştir⁶⁷⁴.

Atşana (Adşana / Elgin / Elgün)

Viranşehir ilçesine bağlı Elgün köyünde bulunan, 200x200 m boyutlarında, 15 m yüksekliğinde bir höyüktür. Etrafı surlarla çevrili höyüğün üzerinde modern yerleşim bulunmaktadır. Yüzeyinde yapılan incelemelerde, Erken Tunç devri ve Erken Demir devrine ait buluntular ele geçmiştir⁶⁷⁵.

Ernabi

Viranşehir ilçesine bağlı Gözlek (Anabi) köyünde bulunan, 250x200 m boyutlarında, 15 m yüksekliğinde bir höyüktür. Üzerinde

⁶⁷¹ Ay 1999: 51–52.

⁶⁷² Ay 1999: 40–41.

⁶⁷³ Ay 1999: 41–42.

⁶⁷⁴ Ay 1999: 42–43.

⁶⁷⁵ Ay 1999: 43–44.

modern yerleşim bulunan höyükte yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Halaf ve Uruk dönemi ile Erken Tunç ve Erken Demir devrine ait buluntular tespit edilmiştir⁶⁷⁶.

Tell Hınne

Viranşehir ilçesine bağlı Kınalıtepe (Tılhınnı) köyünde bulunan, 150x100 m boyutlarında, 15 m yüksekliğinde bir höyüktür. Üzerinde modern yerleşim olan höyükte yapılan yüzey araştırmasında, Bakır devrinin Uruk dönemi, Erken Tunç devri ve Erken Demir devrine ait buluntular tespit edilmiştir⁶⁷⁷.

Karakuziye

Viranşehir ilçesine bağlı Karakuzu köyünde bulunan, 150x250 m boyutlarında, 10 m yüksekliğinde bir höyüktür. Üzerinde modern yerleşim olan höyükte yapılan yüzey araştırmasında, Erken Tunç devrine ait buluntular tespit edilmiştir⁶⁷⁸.

Zibini Höyük

Viranşehir ilçesinde yer alan Zibini Höyük, A. Dönmez ve W. Brice tarafından 1947 yılında bulunmuştur⁶⁷⁹. Yapılan yüzey araştırmasında Bakır devrinin Erken Halaf ve Obeyd dönemi çanak çömlek parçaları ile yontmataş endüstrisinin doğalcam (obsidyen) alet endüstrisine ait buluntular tespit edilmiştir⁶⁸⁰.

Birimi Höyük

Viranşehir ilçesinin kuzeybatısındaki Yeremi köyünde bulunan Birimi Höyük, 1947 yılında A. Dönmez ve W. Brice tarafından keşfedilmiştir. Yapılan incelemede Bakır devrinin Halaf ve Obeyd

⁶⁷⁶ Ay 1999: 44.

⁶⁷⁷ Ay 1999: 46–47.

⁶⁷⁸ Ay 1999: 35–36.

⁶⁷⁹ Dönmez & Brice 1949: 44–58.

⁶⁸⁰ Hours v.d. 1994: 374; Harmankaya v.d. 1998: “Zibini Höyük”.

dönemlerine ait çanak çömlek parçaları ile doğalcamdan (Obsidyen) alet ve alet artıkları ele geçmiştir⁶⁸¹.

SONUÇ

Şanlıurfa ve çevresinde ilk yerleşme izleri ile ilgili yüzey araştırmaları ve arkeolojik kazıların sayıları arttıkça bölgenin tarihi, siyasi, sosyal ve iktisadi yapısı daha da netleşecektir. Bu yüzden, bugüne kadar bölgede yapılmış kazılar ve yüzey araştırmaları Urfa açısından çok önemlidir.

Urfa bölgesinin çeşitli yerlerinde yapılan araştırma ve kazılarda, Yontmataş devrinden İslami döneme kadar bölgenin kesintisiz olarak iskân gördüğü anlaşılmaktadır. Bölgede, Türkiye’nin batısından tanıdığımız Ege ve Yunan dünyasına ait pek fazla buluntuya rastlanmamaktadır. Ancak bu dönemle çağdaş olan ve bölgede varlığını Helenistik devire kadar sürdüren Pers İmparatorluğu’na ait önemli kanıtlar ele geçmiştir.

Urfa bölgesi yalnız tarih öncesi ve ilk çağıyla ön plana çıkmış bir bölge değildir. Aksine tarihin her döneminde, geniş coğrafik alana sahip olmasından dolayı önemini büyük ölçüde korumuştur. Bölgede gelecekte yapılacak sistemli ve süreklilik arz eden kazılarla pek çok tarihi bilgilerin ortaya çıkması mümkün olacaktır.

Tıpkı, Batı Anadolu kentlerinde olduğu gibi Urfa bölgesinde yer alan höyüklerin tümü gelecekte bulunacak çivi yazılı tabletler sayesinde eski isimleri ile anılmaya başlanacaktır. Bölgemizde, tarihimizden gelen, mermerden yapılmış tapınaklar veya kamu yapıları yoktur. Ancak, bunun yerine kerpiçten ve tuğladan 3–4 katlı büyük yapılarımız mevcuttur. Bu yapılar şimdilik höyüklerin altında muhafaza edilmekte, mesleğinde uzmanlaşmış bilim insanları tarafından kazılmayı beklemektedir.

Arkeolojik kazılar, büyük paralarla ve çok uzun zaman diliminde gerçekleştirilecek işlerdir. Türkiye’de 100 yılı aşkındır kazısı yapılan Efes, Boğazköy ve Truva gibi ören yerleri

⁶⁸¹ Dönmez & Brice 1949: 44–58; Hours v.d. 1994: 83.

bulunmaktadır. Urfa bölgesinde de az önce adını zikrettiğim kazıların yapılacağı pek çok höyük mevcuttur. Ancak, öncelikli olarak yapılacak olan arkeolojik kazıların başlaması değil ören yerlerinin sistemli bir şekilde tescillenip koruma altına alınması, ardından buralarda öncelik sırasına göre kazıların yapılmasıdır. Geçmişten günümüze gelen ve Urfa’ya ait olan kültürel mirasımızı bir bütün olarak ele alıp tümünü korumak ve araştırmak artık bir zorunluluk haline gelmelidir.

Her şeyden önemlisi de halkımıza köylerinde, mezralarında kısaca yaşam alanlarında bulunan höyükleri tahrip etmeme bilincini kazandırmalı, buldukları buluntuları müzeye vermeleri konusunda onları teşvik etmeliyiz. Bu şekilde ancak tarihi eser kaçakçılığının önüne geçebilir ve kazı yapılmayı bekleyen höyüklerimizin de tahrip edilmesini engelleyebiliriz.

Burada bahsedilen höyükler sadece bilinen ve araştırması yapılmış yerlerdir ancak Urfa bölgesinde daha pek çok keşfedilmeyi bekleyen höyükler mevcuttur. Bunun için zaman kaybetmeden Urfa’nın kültür envanterinin eksiksiz bir biçimde uzman kişiler tarafından yapılması gerekmektedir.

SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA

Albrecht, G. & H. Müller-Beck

“The Palaeolithic of Şehremuz near Samsat on the Euphrates River: Summary of the Excavation Findings and a Morphology of the Handaxes ” *Préhistoire du Levant II. Processus des Changements Culturels. Hommage à Francis Hours*. (Ed.) O. Aurenche, Colloques Internationaux du Centre National de la Recherche Scientifique (CNRS) 1990: 76–86.

Andrae W.

Die Stelenreihen in Assur, Leipzig, 1913.

Algaze, G.

Town and Country in Southeastern Anatolia Vol. II: The Stratigraphic Sequence at Kurban Höyük. Text and Plates, The Oriental Institute of the University of Chicago, Chicago-Illinois, 1990.

Algaze, G. & R. Breuninger & C. Lightfoot & M. Rosenberg.

“The Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project: a Preliminary Report of the 1989–1990 Seasons” *Anatolica* XVII, 1991:175–240.

Algaze, G. & R. Breuninger & J. Knudstad

“The Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project: Final Report of The Birecik and Carhcemish Dam Survey Areas.”, *Anatolica* XX, Leiden, 1994: 1–96.

Archi, A.

“Harran in the III. Millenium B.C.” *Ugarit – Forschungen Internationales Jahrbuch für die Altertumskunde Syrien-Palaestinas, Band 20*, (Ed.) K. Bergerhof v.d. 1988: 1–8.

Arımura M. & N. Balkan-Atlı & F. Borrel & W. Cruells & G. Duru & A.Erim-Özdoğan & J. Ibanez & O. Maede & Y. Miyake & M. Molist & M. Özbaşaran.

“A New Neolithic Settlement in Urfa Region: Akarçay Tepe, 1999.” *Anatolia Antiqua* VIII, 2000: 227–255.

Aslanapa, O.

Türk Sanatı. Remzi Kitabevi A.Ş. Evrim Matbaacılık, 2. Basım, İstanbul, 1989.

Ataman, R.

Türkiye Mülki İdare Bölgeleri. T.C.İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü, Seri II, Sayı 5, Ankara, 1977.

Ay, E.

Yukarı Habur Bölgesi İki Cırcıp Vadisi ve Çevresinin Arkeolojik Araştırması. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Hayat Erkanal, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Nisan 1999.

Balkan – Atlı, N.

“Akarçay Tepe Kurtarma Kazısı.” *TAÇDAM-ODTÜ İlsu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1998 Yılı Çalışmaları*. (Eds.) N. Tuna ve J. Velibeyoğlu, ODTÜ (TAÇDAM), Ankara, 1999: 34–39.

Balkan-Atlı, N & F. Borell & R. Buxo & G. Duru & J. Ibanez & O. Maeda & M. Molist & M. Özbaşaran & R. Piquet & M. Sana & J. Wattez

“Akarçay Tepe 2000.” (Eds.) N. Tuna ve J. Velibeyoğlu, *İlsu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları*, Ankara, ODTÜ (TAÇDAM), 2002: 287–308.

Balkan-Atlı, N. & E. Bucak & G. Duru & M. Molist. “Akarçay Tepe 2001 Yılı Çalışmaları.” *T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü 24. Kazı Sonuçları Toplantısı, 27–31 Mayıs 2002 Ankara*, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, 2. Cilt, 2003: 223–232.

Balkan-Atlı N. & F. Borell & G. Duru & J. Ibanez & O. Maeda & Y. Miyake & M. Molist & M. Özbaşaran.

“Akarçay Tepe 2001 Yılı Çalışmaları.” (Eds.) N. Tuna, J. Greenhalg ve J. Velibeyoğlu, *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2001 Yılı Çalışmaları*, Ankara, ODTÜ (TAÇDAM), 2004: 227–240.

Behm-Blanke, M.R.

“Die Ausgrabungen auf dem Hassek Höyük im Jahre 1982.” *Kazı Sonuçları Toplantısı V*–1983, 1984:163–168, Ankara.

Behm-Blanke, M.R.

“Hassek Höyük 1983.” *Kazı Sonuçları Toplantısı VI*–1984, 1985:181–190, Ankara.

Behm-Blanke, M.R. & M.R. Hoh & N. Karg & L. Marsch & F. Parsche & K.L. Weiner & A. von Wicked & G. Ziegelmayr.

“Hassek Höyük” *Istanbul Mitteilungen* (IstMitt) 34, 1984: 31–149.

Beile-Bohn M. & C. Gerber & M. Morsch & K. Schmidt

“Frühneolithische Forschungen in Obermesopotamien. Göbekli Tepe und Gürcütepe.” *Istanbul Mitteilungen* 48, 1998 (1999): 5–78.

Benedict, P.

“Güneydoğu Anadolu Yüzey Araştırması.”, *Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları I*, (Eds.) H. Çambel ve R. J. Braidwood, İstanbul ve Chicago Üniversiteleri Karma Projesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 2589, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1980: 107–191.

Bernbeck, R. & C. Coursey & S. Pollock.

“Excavations of Halaf Levels at Kazane, SE Turkey.” *Neo-Lithics* 2/96, 1996: 4–5.

Bittel, K.

“Nur hethitische oder auch hurritische Kunst?” *Zeitschrift für Assyriologie (NF)*, Band 15 (Band 49), 1950: 256–290.

Börken-Klaehn, J.

Altvorderasiatische Bildstelen und vergleichbare Felsreliefs. Text und Plates, Berlin, 1982.

Bucak, E. & R. Dittman & S. Huh & F. Jarecki & S. Kiltz & U. Röttger & I. Voronstov

"Şavi Höyük 2001 Kazılarının Kısa Raporu" *Ilısu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2001 Yılı Çalışmaları* (Eds.) N. Tuna & J. Greenhalgh & J. Velibeyoğlu, Ortadoğu Teknik Üniversitesi (TAÇDAM), Ankara, 2004: 161–178.

Çambel, H.

“The Southeast Anatolian Prehistoric Project and its Significance for Culture History.” *Belleten* 38, no.151, 1974: 361–377.

Çambel, H. & R. J. Braidwood

“An Early Farming Village in Turkey.” *Scientific American* 222/3, 1970: 50–56.

Çambel, H. & R. J. Braidwood

Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları I, İstanbul ve Chicago Üniversiteleri Karma Projesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 2589, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1980a.

Çambel, H. & R. J. Braidwood

“İstanbul ve Chicago Üniversiteleri Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları Karma Projesi: 1963–1972 Çalışmalarına Toplu Bakış.”, *Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları I*, (Eds.) H. Çambel ve R.J. Braidwood, İstanbul ve Chicago Üniversiteleri Karma Projesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları

No: 2589, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1980b:1–64.

Çelik, B.

“An Early Neolithic Settlement in the Center of Sanliurfa, Turkey.”, The Newsletter of Southwest Asian Neolithic Research, *Neo-Lithics*, 2/3, 2000a: 4–6.

Çelik, B.

“A New Early-Neolithic Settlement: Karahan Tepe.” The Newsletter of Southwest Asian Neolithic Research, *Neo-Lithics*, 2/3, 2000b: 6–8.

Çelik, B.

Şanlıurfa Kent Merkezinde Çanak Çömleksiz Bir Neolitik Yerleşim: Yeni Mahalle. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2003.

Çelik, B.

”A New Early Neolithic Settlement in Southeastern Turkey: Hamzan Tepe.” The Newsletter of Southwest Asian Neolithic Research, *Neo-Lithics*, 04–2, 2004: 3–5.

Çelik, B.

"Şanlıurfa-Siverek İlçesinde Ele Geçen Fırtına Tanrısına Ait Yeni Bir Stel Altlığı / A New Stele Base of the Late Hittite Period from Siverek-Şanlıurfa ", *Anadolu* 28, 2005: 13–24.

Çelik, B.

“A New Early Neolithic Settlement in Southeastern Turkey: Sefer Tepe.” The Newsletter of Southwest Asian Neolithic Research, *Neo-Lithics*, 06–1, 2006: 23–25.

Çelik, B.

“Şanlıurfa-Yeni Mahalle Balıklıgöl Höyüğü.” *Anadolu’da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa’ya Yayılımı, Türkiye’de Neolitik Dönem Yeni Kazılar Yeni Bulgular.* M. Özdoğan & N.Başgelen (Ed.), 2007:165–178.

Chantre, M.E.

Recherches Archeologiques dans l'asie Occidentale, Mission en Cappadoce 1893–1894. Paris, 1898.

Crawford V. E.

“Report of the Director of the Baghdad School” *Bulletin of the American Shools of Orient Research (BASOR)*. Number 176, 1964: 5–9.

Deveci, A. & Y. Mergen,

“Zeytin Bahçeli Höyük 1998: Ön Araştırma Raporu” *Ilısu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıkların Kurtarma Projesi 1998 Yılı Çalışmaları*, TAÇDAM, Ankara, 1999: 97–102.

Dönmez, A. & W.C. Brice, “Distributions of Early Pottery of South East Turkey.” *Iraq* 11, 1949: 44–58.

Dörner, F.K. & R. Naumann

“Forschungen in Kommagene” *Istanbuler Forschungen* 10, 1939: 67–85.

Drijvers, H. J.W.

Cults and Beliefs at Edessa. Leiden, E.J. Brill, 1980.

Erinç, S.

“Kültürel Çevrebilim açısından Güneydoğu Anadolu.”, *Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları* I, (Eds.) H. Çambel ve R.J. Braidwood, İstanbul ve Chicago Üniversiteleri Karma Projesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 2589, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1980: 65–82.

Fuensenta, J.G. & M.S. Rotham & P. Charvat & E. Bucak

“Tilbeş Höyük Salvage Project Excavation” *XXIII. Kazı Sonuçları Toplantısı*. 2001, 2. Cilt, Ankara, 2002: 131–144.

- Fuensenta, J.G. & E. Bucak & E. Crivelli & H. Karabulut & H. Suaren & P.Charvart & R. Mayo
“The Tilbes Project Research in 2005: Surtepe Höyük Excavations” *XXVIII. Kazı Sonuçlar Toplantısı*. 2006, II. Cilt, Ankara, 2007: 457–470.
- Gebel, Hans Georg K., *Das Akeramische Neolitikum Vorderasien. Subsistenzformen und Siedlungsweisen*. Beihefte Tübingen Atlas Vorderasien Orient (TAVO). Reihe B, Nr. 52, Weisbaden, 1984.
- Grayson, A.K.
Assyrian Royal Inscriptions. I-II, Wiesbaden, 1972–1976.
- Güler, S.E. & B. Çelik
"Edessa Mozaikleri.", *Şanlıurfa Uygarlığın Doğduğu Şehir*, Hazırlayanlar (Eds.): Kürkçüoğlu A.C., Akalın M., Kürkçüoğlu S. ve Güler S.E., Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı (Şurkav) Yayınları, No. 27, II. Basım, Tisamat Basım Sanayi, Ankara, 2002:182 -189.
- Gurney, O.R.
“Sultantepe Tablets” *Anatolian Studies*. (AS), Vol. II, 1952: 25–35.
- Günay, D. & R. Whallon Jr.
“Araştırma Bölgesinde Daha Önce Yapılmış İncelemelewr ve Geziler.” *Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları* I, (Eds.) H. Çambel ve R.J. Braidwood, İstanbul ve Chicago Üniversiteleri Karma Projesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 2589, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1980: 83–105.
- Harmankaya, S. & O. Tanındı
Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri - 1, (TAY): Paleolitik / Epipaleolitik, İstanbul, Ege Yayınları, 1996.
- Harmankaya, S. & O. Tanındı & M. Özbaşaran

Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri – 2, (TAY): Neolitik,
İstanbul, Ege Yayıncılık, 1997.

Harmankaya, S. & O. Tanındı & M. Özbaşaran

Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri – 3, (TAY): Kalkolitik,
İstanbul, Ege Yayıncılık, 1998.

Harmankaya, S. & B. Erdoğan

Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri – 4, (TAY): İlk Tunç a,
İstanbul, Task Yayınları, 2002a.

Harmankaya, S. & B. Erdoğan

Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri – 4, (TAY): İlk Tunç b,
İstanbul, Task Yayınları, 2002b.

Hauptmann, H.

“Lidar Höyük”, *Reallexikon der Assyriologie und*
Vorderasiatischen Archaeologie. 1987a: 15–16.

Hauptmann, H.

“Nevalı Çori, Architektur.” J.Roodenberg (Eds.), *Le*
Néolithique acéramique de la Turquie du sud-est.
Anatolica 15 (1988) : 99–110.

Hauptmann, H.

“Ein Kultgebäude in Nevalı Çori, Frangipane
et.al.,Between the Rivers and Over the Mountains.”
Archaeologia Anatolica Mesopotamica Alba Palmieri
dedicata, 1993: 37–69.

Hauptmann, H.

“Lidar Höyük”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, 2, İstanbul
1997a: 1115–1116.

Hauptmann, H.

“The Urfa Region”, M. Özdoğan (ed.), *Neolithic in*
Turkey, Arkeoloji ve Sanat Yay.,1999 İstanbul, 65-86,
Fig.1-35. 1999a

Hauptmann, H.

- “Yukarı Mezopotamya Erken Neolitik Dönem.” *1998 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları*, 1999b: 117–154.
- Heun, M. & R. Schaefer-Pregl & D. Kalawan & R. Castagna & M. Accerbi & B. Borghi & F. Salamini.
“Site of Einkorn Wheat Domestication Identified by DNA.” *Science* 278, 1997: 1312–1314.
- Hours, F. & O. Aurenche & J. Cauvin & M.C. Cauvin & L. Copeland & P. Sanlaville
Atlas des Sites du Proche Orient (14000–5700), Volume I: Texte, Travaux de la Maison de l'Orient Méditerranéen, No:24, Paris, 1994.
- Hout, J. L.
Les Premiers Villageois de Mésopotamie. 1994.
- Kansu, Ş. A.
“Güney-Doğu Anadolu ve ‘Chopper’, ‘Chopping-tools’ Endüstrisi Hakkında” *Belleten* 28/109, 1964: 161-163.
- Karul, N. & A. Ayhan & M. Özdoğan
“1999 Yılı Mezra-Teleilat Kazısı” *Ilısu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1998 Yılı Çalışmaları* (Eds.) N. Tuna & J. Öztürk & J. Velibeyoğlu, Ortadoğu Teknik Üniversitesi (TAÇDAM), Ankara, 2001: 133–174.
- Karul, N. & A. Ayhan & M. Özdoğan,
“2000 Yılı Mezra-Teleilat Kazısı” *XXIII. Kazı Sonuçları Toplantısı*. 2001, 2. Cilt, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2002a: 63–74.
- Karul, N. & A. Ayhan & M. Özdoğan
“2000 Yılı Mezra-Teleilat Kazısı” *Ilısu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını*

Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları (Eds.) N. Tuna & J. Velibeyoğlu, Ortadoğu Teknik Üniversitesi (TAÇDAM), Ankara, 2002b: 101–141.

Karul, N. & A. Ayhan & M. Özdoğan,

“2001 Yılı Mezra-Teleilat Kazıları” *XXIV. Kazı Sonuçları Toplantısı*. 2002, 1. Cilt, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2003: 159–170.

Karul, N. & A. Ayhan & M. Özdoğan

"2001 Yılı Mezra-Teleilat Kazısı" *İlsu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2001 Yılı Çalışmaları* (Eds.) N. Tuna & J. Öztürk & J. Greenhalgh & J. Velibeyoğlu, Ortadoğu Teknik Üniversitesi (TAÇDAM), Ankara, 2004: 57–106.

Kashau, G.

LidarHöyük. Die Keramik der Mittleren Bronzezeit. Archaeologica Euphratica: Ausgrabungen und Forschungen im Türkischen Euphratgebiet 3, Verlag Philipp von Zabern, Mainz am Rhein, 2 Volumes, 1999.

Kozbe, G. & A. Ceylan & Y. Polat & T. Sivas & H. Sivas & I. Şahin & D.A.Tanrıver

Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri – 6a-b, (TAY): Demir Çağı, İstanbul, Ege Yayıncılık, 2008.

Korfmann, M. & A. Baykal-Seeher & S. Kılıç

Anatolien in der Frühen und Mittleren Bronzezeit-I. Bibliographie zur Frühbronzezeit, Beihefte zum Tübinger Atlas des vorderen Orients (TAVO), Reihe B, Nr. 73/1 TAVO, B 73/ 1, Dr. Ludwig Reichert Verlag, Wiesbaden, 1994.

Kökten, İ. K.

”Bazı prehistorik istasyonlar hakkında yeni gözlemler.“, *A.Ü.D.T.C.F. Dergisi*, Cilt V, Sayı 2, Mart-Nisan 1947a, T.T.K. Basımevi, Ankara: 223–236, Levha 1,1.

Kökten, İ. K.

“1945 Yılında Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Tarih-Öncesi Araştırmaları ” *Belleten* 11, 1947b: 431–472.

Kökten, İ. K.

”1946 Yılı Tarihöncesi Araştırmaları. Antalya, Diyarbakır, Urfa, Gaziantep Çevreleri” *Haberler, Belleten* 10/41, 1947c: 161–163.

Köroğlu, K.

Üçtepe I: Yeni Kazı ve Yüzey Bulguları Işığında Diyarbakır, Üçtepe ve Çevresinin Yeni Assur Dönemi Tarihi Coğrafyası. TTK yayınları, Ankara 1998.

Kromer, B. & K. Schmidt

“Two Radiocarbon Dates from Göbekli Tepe, South Eastern Turkey”, *Neo-Lithics* 3 / 1998: 17.

Kulakoğlu, F.

“Late-Hittite Sculptures from Şanlıurfa Region.” *Bulletin of the Middle Eastern Culture Center at Japan*. Vol. XII. 1999: 167–181.

Kulakoğlu, F.

“Şanlıurfa M.Ö. I. Bin Merkezleri Yüzey Araştırması” 17. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 24–28 Mayıs 1999, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, 2000: 1–5.

Kulakoğlu, F.

“Şanlıurfa Bölgesinde Yeni Keşfedilen M.Ö. I. Binyıl Heykeltıraşlık Eserleri” *Türkiye Arkeoloji ve Etnografya*, Sayı 2, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları No. 81, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, 2001: 27–34.

Kulakoğlu, F.

“Şanlıurfa’da Son Yıllarda Keşfedilen Geç Hitit heykeltıraşlık Merkezleri ve Eserleri.”, *2002 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları*. T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Anadolu Medeniyetler Müzesi. Ankara, 2003: 65–87.

Kulaçoğlu, B.

Museum of Anatolian Civilisations: Gods and Goddesses, Ankara, 1992.

Kürkçüoğlu, C.

Şanlıurfa Camileri. Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV) Yayınları No: 7, Kültür Dizisi No. 6, Ankara, 1993.

Kürkçüoğlu, C.

“Şanlıurfa’da Yapılan Arkeolojik Araştırmalar, Kazılar ve İl Sınırları İçindeki Sit Alanları” *Şanlıurfa Uygarlığın Doğduğu Şehir*. Eds. Kürkçüoğlu A. C. & Akalın M. & Kürkçüoğlu S. & Güler S.E., Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı (Şurkav) Yayınları, No. 27, II. Basım, Tisamat Basım Sanayi, Ankara, 2002:114-128.

Kürkçüoğlu C. & Karahan Kara Z.

“Harran Medeniyetler Kavşağı” Harran Kaymakamlığı Kültür Yayınları, Urfanın Sesi / Özdal Matbaası, Şanlıurfa, 2003.

Kürkçüoğlu C. & Karahan Kara Z.

Adım Adım Viranşehir. Viranşehir Kaymakamlığı Yayınları, Şanlıurfa, 2005.

Lloyd, S. & W. Brice

“Harran” *Anatolian Studies*, vol. I, 1951: 77–111.

Lloyd, S. & N. Gökçe

“Sultantepe” *Anatolian Studies*, vol. III, 1953: 27–52.

Luckenbill, D.D.

Ancient Records of Assyria and Babylonia. I-II, Chicago 1926–1927.

Marfoe, L.

“Introduction: The Chicago Euphrates Archaeological Project.” *Town and Country in Southeastern Anatolia Vol. II: The Stratigraphic Sequence at Kurban Höyük*. G. Algaze (Ed.), Text and Plates, The Oriental Institute of the University of Chicago, Chicago-Illinois, 1990.

Marfoe, L.

“Kurban Höyük 1982” *Anatolian Studies* 33, 1983: 253–254.

Mellink, M. J.

“Archaeology in Asia Minor” *American Journal of Archaeology (AJA)*, Sayı: 68, 1964: 149-166.

Mergen, Y. & A. Deveci

“Akarçay Höyük 1998: Ön Araştırma Raporu” *İlsu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1998 Yılı Çalışmaları*, TAÇDAM, Ankara, 1999: 19–44.

Ongusu, N.

“Siverek Taşlıköy’de Bulunmuş iki stel.” *III. Türk Tarih Kongreleri, Kongreye Sunulan Tebliğler*. TTK Basımevi, 1943.

Orthmann, W.

Untersuchungen zur Spaethethetischen Kunst. Bonn, 1971.

Ökse, A.T.

“Gre Virike 1998 Araştırması / Gre Virike Research in 1998” *İlsu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1998 Yılı Çalışmaları* (Eds.) N. Tuna & J. Öztürk, Ortadoğu Teknik Üniversitesi (TAÇDAM), Ankara, 1999: 119–155.

Ökse, A.T.

"Gre Virike 1999 Kazısı / Excavations at Gre Virike 1999"
Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları (Eds.) N. Tuna & J. Öztürk & J. Velibeyoğlu, Ortadoğu Teknik Üniversitesi (TAÇDAM), Ankara, 2001: 263–307.

Ökse, A.T.

"Gre Virike 2000 Kazısı / Excavations at Gre Virike 2000"
Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları (Eds.) N. Tuna & J. Velibeyoğlu, Ortadoğu Teknik Üniversitesi (TAÇDAM), Ankara, 2002: 241–285.

Ökse, A.T.

"Gre Virike 2001 Kazısı / 2001 Excavations at Gre Virike"
Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2001 Yılı Çalışmaları (Eds.) N. Tuna & J. Greenhalgh & J. Velibeyoğlu, Ortadoğu Teknik Üniversitesi (TAÇDAM), Ankara, 2004: 179–226.

Ökse, A.T. & V. M. Tekinalp,

"Mezraa Höyük 1998 Araştırması / Mezraa Höyük Researches in 1998" *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1998 Yılı Çalışmaları* (Eds.) N. Tuna & J. Öztürk, Ortadoğu Teknik Üniversitesi (TAÇDAM), Ankara, 1999: 175–214.

Ökse A.T. & V. M. Tekinalp & A. Engin & H. U. Dağ & A. Görmüş

"Mezraa Höyük 1999 Araştırması / Mezraa Höyük Researches in 1999" *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları* (Eds.) N. Tuna & J. Öztürk & J. Velibeyoğlu, Ortadoğu Teknik Üniversitesi (TAÇDAM), Ankara, 2001: 187–232.

Ökse, A. T. & E. Bucak

"Karkamış Barajı - Gre Virike 1999 Kazısı" *XXII. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, T.C. Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Y.No. 2529/1, Ankara, 2001: 191–202.

Ökse, A. T. & E. Bucak

"Karkamış Barajı - Gre Virike 2000 Kurtarma Kazısı" *XXIII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, T.C. Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 2002: 151–162.

Ökse, A.T. & E. Bucak

"Karkamış Barajı - Gre Virike 2001 Kurtarma Kazısı" *XXIV. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, T.C. Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 2003: 359–368.

Özdoğan, M.

Aşağı Fırat Havzası 1977 Yüzey Araştırmaları. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Aşağı Fırat Projesi Yayınları, Seri I, No. 2, İstanbul, 1977.

Özdoğan M.

"Yakın Doğu Neolitiği ve Güneydoğu Anadolu Eleştirel bir Değerlendirme" *Eski Yakındoğu Kültürleri Üzerine İncelemeler, In Memorial İ. Metin Akyurt Bahattin Devam Anı Kitabı*. Armağan ERKANAL ve Hayat ERKANAL (Ed.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1995: 267–280.

Özdoğan, M.

"Güneydoğu Anadolu Karma Projesi ve Çayönü Kazıları" *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932–1999)*, Ankara, 2000: 14–19.

Özdoğan, M.

"İlk Adımlar, Paleotik Çağ", *ArkeoAtlas*, I, 2002: 47-56.

Özdoğan M. & A. Ayhan & A. Temirtaş,

“Mezra-Teleilat: Fırat Havzasında Bir Neolitik Çağ Yerleşmesinin Tanıtımı”, *İhsu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1998 Yılı Çalışmaları*, TAÇDAM, Ankara, 1999:1–5.

Özdoğan M. & N. Karul & A. Ayhan

“Mezraa-Teleilat 1999 Yılı Çalışmaları”, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü 22. Kazı Sonuçları Toplantısı, 22–26 Mayıs 2000 İzmir, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, 1. Cilt, 165–180: 2001.

Özdoğan, M. & N. Karul

“Şanlıurfa, Birecik-Suruç Arkeolojik Envanter Raporu.” *Birecik-Suruç, Türkiye Kültür Envanteri Pilot Bölge Çalışmaları*. (Ed.) N. Başgelen, Türkiye Bilimler Akademisi, Türkiye Kültür Sektörü, Tüba-Tüksek Yayınları 1/1, Ofset Yapımevi, İstanbul, 2002: 1–101.

Özgüç, N.

Kültepe Mühür Baskılarında Anadolu Grubu. TTKY. V–22, 1965.

Özfirat, A.

Eskiçağda Harran, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Dizi 13, 1994.

Pognon, H.

Inscriptions Sémitiques de la Syrie, de la Mésopotamie et de la Région de Mossoul. 1907, Paris.

Pollock, S. & R. Bernbeck

“Fıstıklı Höyük 1998: Sistematiik Yüzey Araştırması ve Kazıları” *İhsu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1998 Yılı Çalışmaları*, (Eds.) N. Tuna & J. Velibeyoğlu, TAÇDAM, Ankara, 1999: 81–83.

Prag, K.

“The 1959 Deep Sounding at Harran in Turkey.” *Levant*, 2, 1970: 63–94.

Radner, K. & A. Schachner

“Tushan’dan Amedi’ye” *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları*. Eds. N. Tuna & J. Öztürk & J. Velibeyoğlu, Ankara, TAÇDAM, 2001: 729–752.

Rice D.S.

“Medieval Harran: Studies on its Topography and Monuments I.”, *Anatolian Studies* II, 1952: 36–84.

Rızvanoğlu, S.

Mozaikler Şehri Urfa. Ed. S. Rızvanoğlu, T.C. Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Şehir Kitaplığı Dizisi 31, Şanlıurfa, 2007.

Röllig, W.

“Aspects of the Historical Geography of Northeastern Syria from Middle Assyrian to Neo-Assyrian Times.” S.Porpola & R.M.Whiting (Eds.) *Assyria 1995*, Helsinki, 1997: 281–293.

Rooodenberg J.J. & T.J. Wilkinson & S. Bayri-Baykan.

“Survey and Sounding at Kumartepe. An Interim Report” *Anatolica* XI, 1984: 1–16.

Shaffer, J. & J. Boessneck.

“Bericht über die Tiereste aus der halafzeitlichen Siedlung Çavi Tarlası (Nisibin/Osttürkei)” *Istanbuler Mitteilungen* 39, 1988: 37–62.

Schmidt, K.

“Frühe Tier – und Menschenbilder vom Göbekli Tepe – Kampagnen 1995–1998. Ein kommentierten Katalog der Grossplastik und der Reliefs”, *Istanbuler Mitteilungen* 49, 1999: 5–21.

“Der Ziegen – Daemon Archaeologie und Religionsgeschichte.” R.M.Boehmer – Joseph Maran (Eds.) *Archaeologie zwischen Asien und Europa*, Festschrift für Harald Hauptmann 2001: 381–388.

Segal, J. B.

The Blessed City of Edessa. 1970, Londra.

Seidl, U.

“Zwei Frühdynastische Relief aus dem Vilayet Urfa.” *Anatolia and Ancient Near East Studies in Honor of Tahsin Özgüç*, Eds. K. Emre & M. Mellink & B. Hrouda & N. Özgüç, Ankara, 1989: 455–459.

Serdaroğlu, Ü.

Aşağı Fırat Havzasında Araştırmalar. TTK Basımevi, 1975, Ankara.

Sevin, V.

Yeni Asur Sanatı I Mimarlık. TTK Yayınları, Ankara, 1991.

Sinclair, T. A.

Eastern Turkey: An Architectural and Archaeological Survey, Vol. IV, The Pindar Press, 1990, London.

Stein, G. J.

“1996 Excavations at Hacınebi Tepe” XIX Kazı Sonuçlar Toplantısı. T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Ankara, 1998: 179–207.

Stein, G. J. & K. Boden & C. Edens & J.P. Edens & K. Keith & A. Mc Mahon & H. Özbal

“Excavations at Hacınebi, Turkey–1996: Preliminary Report.” *Anatolica*, 23, 1997: 111–171.

Taşkıran, H. & M. Kartal.

“Karkamış Baraj Gölü AltındaYapılan Paleolitik Çağ Yüzey 1999 Araştırması: İlk Gözlemler.” Ilısu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını

Kurtarma Projesi 1998 Yılı Çalışmaları. TAÇDAM, Ankara, 45–62: 1999.

Tekinalp, V. M. & A. O. Alp

“Harebe Bezikan Höyük 1998 Araştırması” *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1998 Yılı Çalışmaları* (Eds.) N. Tuna & J. Öztürk, Ortadoğu Teknik Üniversitesi (TAÇDAM), Ankara, 1999: 215–235.

Tekinalp, V. M. & A. O. Alp

“Harebebezikan Kazısı 1999 Yılı Çalışmaları” *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları* (Eds.) N. Tuna & J. Öztürk & J. Velibeyoğlu, Ortadoğu Teknik Üniversitesi (TAÇDAM), Ankara, 2001: 381–400.

Tomsky, J.

Das Altpalaeolitikum im Vorderen Orient. Dr. Ludwig Reichert, Beihefte zum Tübinger Atlas des Vorderen Orient, Reihe B, Nr. 18, Wiesbaden, 1982.

Tomsky, J.

Das Mittelpalaeolitikum im Vorderen Orient. Dr. Ludwig Reichert, Beihefte zum Tübinger Atlas des Vorderen Orient, Reihe B, Nr. 25, Wiesbaden, 1992.

von den Dreisch A. & J. Peters.

“Vorläufiger Bericht über die archaeozoologischen Untersuchungen am Göbekli Tepe und Gürcütepe bei Urfa”, *Istanbuler Mitteilungen*. 49, Tab. 1, 1999: 23–40.

von Wickede, A.

“Çavi Tarlası. Bericht über den Survey auf dem Çavi Tarlası 1982.” *Istanbuler Mitteilungen* 34, 1984: 112–113.

von Wickede, A.

“Çavi Tarlası 1983.” *Kazı Sonuçları Toplantısı* VI–1984. 1985: 191–196. Ankara

von Wickede, A. & A. Mısır

“Çavi Tarlası 1983.” *Kazı Sonuçları Toplantısı* VII–1985. 1986: 103–110. Ankara

von Wickede, A. & S. Herbort.

“Çavi Tarlası.” *Istanbul Mitteilungen* 34, 1988. 1989: 5–35.

Wattemaker, P.

“Kazane Höyük, 1995: Excavations at an Early City.” *Kazı Sonuçları Toplantısı* XVIII, I.Cilt, 1997: 81–91.

Wiseman, D.J.

Chronicles of Chaldean Kings, London, 1956.

Wooley, C.L

“The Prehistoric Pottery of Carchemish” *Iraq* I, 1934: 146–162.

Yağcı, R.

“Ankara Anadolu Medeniyetler Müzesindeki Tanrı Adad Betimlemeli Bir Grup Eser.” *Eski Yakındoğu Kùltürleri Üzerine İncelemeler, In Memoriam İ.Metin Akyurt-Bahattin Devam Anı Kitabı*, Eds. A. Erkanal & H. Erkanal & H. Hüryılmaz & A.T. Ökse & N. Çınardalı & S. Günel & H. Tekin & B. Uysal & D. Yalçıklı, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1995: 373–387.

Yalçıklı, D. & V. M. Tekinalp,

“Mezra Höyük 2002 Yılı Kazıları” *XXV. Kazı Sonuçları Toplantısı*. 2003, 1. Cilt, T.C. Kùltür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2007a: 377–386.

Yalçıklı, D. & V. M. Tekinalp,

“Mezraa Höyük 2001 Yılı Kazıları” *İlusu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kùltür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2001 Yılı Çalışmaları* (Eds.) N. Tuna & J.

- Greenhalgh & J. Velibeyoğlu, Ortadoğu Teknik Üniversitesi (TAÇDAM), Ankara, 2004b: 107–160.
- Yalçıklı, D. & V. M. Tekinalp,
"Mezraa Höyük 2000 Yılı Kazıları" *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları* (Eds.) N. Tuna & J. Velibeyoğlu, Ortadoğu Teknik Üniversitesi (TAÇDAM), Ankara, 1999: 159–187.
- Yalçinkaya I. "Le Paléolithique Inférieur de Turquie" *Préhistoire du Levant Colloques Internationaux du Centre National de la Recherche Scientifique (CNRS) No. 598, Lyon Maison de l'Orient méditerranéen 10–14 juin 1980*, (eds.) J. Cauvin & P. Sanlaville, Paris, 1981: 207–218.
- Yalçinkaya I. "Araştırmaların Işığında Anadolu Alt Paleolitliği ve Sorunlarına Genel Bir Bakış" *Antropoloji* 12, Ankara, 1985:395-435.
- Yalçinkaya I.
"Güneydoğu Anadolu'da Yapılan Paleolitik Çağ Araştırmaları Üzerinde bir Değerlendirme" B. Ögel & N. Özgüç & A. Sevim & H. G. Yurdaydın (Ed.) *X. Türk Tarih Kongresi 22 – 26 Eylül 1986 Kongreye Sunulan Bildiriler*, I. Cilt, Ankara, 1990: 35–42, Levha 11–12.
- Yardımcı N. "1989 Yılı Şanlıurfa-Harran Ovası Yüzey Araştırmaları" *VIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. 1990, Ankara, 1991:401–418.
- Yardımcı N. "1990 Yılı Şanlıurfa-Harran Ovası Yüzey Araştırmaları" *IX. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Çanakkale - 27 –31 Mayıs 1991, Ankara, 1992:461–477.
- Yardımcı, N.
"Harran" *Uluslararası Assirioloji Kongresi – 34, Türk Tarih Kurumu Yayınları*, 36/3, 1998: 167–169.
- Yardımcı N.

“1998 Yılı Şanlıurfa-Harran Ovası Yüzey Araştırmaları”
XVII. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1999, Yayın No.
2345/2, Ankara, 2000:101–114.

Yardımcı, N.

“2001 Yılı Suruç Ovası Yüzey Araştırması” 20. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*. 2. Cilt, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No. 92, Dösimm Basımevi, Ankara, 2003: 141–150.

Yardımcı, N.

Harran Ovası Yüzey Araştırması I-II, Archaeological Survey in the Harran Plain. (Eds.) Ayşe H. Özkan & J.D. Carpenter Efe, Print A Grafik ve Matbaacılık San. Lyd. Şti, İstanbul, 2004a.

Yardımcı, N.

“Suruç Ovası Yüzey Araştırması (2002).” 21. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*. 2. Cilt, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No. 98, Dösimm Basımevi, Ankara, 2004b: 179–188.

Yardımcı, N.

“2003 Yılı Şanlıurfa-Suruç Ovası Yüzey Araştırması” 22. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*. 2. Cilt, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No. 107, Dösimm Basımevi, Ankara, 2005: 365–384.

Yardımcı, N.

“2004 Yılı Şanlıurfa-Suruç Ovası Yüzey Araştırması” 23. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*. 2. Cilt, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No. 114–2, Dösimm Basımevi, Ankara, 2006: 201–216.

Yardımcı, N.

“2005 Yılı Şanlıurfa-Suruç Ovası Yüzey Araştırması” 24. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*. 2. Cilt, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları,

Yayın No. 120–2, Dösimm Basımevi, Ankara, 2007a: 511–524.

Yardımcı, N.

Mezopotamya’ya Açılan Kapı, Harran. Ege Yayınları, İstanbul, 2007b.

Yardımcı N.

“Harran 2005 Yılı Kazıları” *XXVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, II, 2006, Ankara, 2007c:717–732.